ПРАЛЕТАРЫІ ЎСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і Мастацтва

Выдаецца з 1932 г.
№ 27 (2553)
ПЯТНІЦА
2
ліпеня 1971 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІЦЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 8 кап.

У МАСКВЕ ПРАЦУЕ ПЯТЫ З'ЕЗД ПІСЬМЕННІКАЎ СССР

Прэзідыум з'езда. З дакладам выступае Г. Маркаў.

У зале пасяджэнняў. На першым плане (справа налева): М. Калачынскі, П. Панчанка, П. Кавалёў.

П. Пестрак, Я. Брыль (ніжні здымак злева), І. Шамякін, А. Макаёнак, І. Грамовіч (крайні справа) у зале пасяджэнняў.

РАЗАМ З ПАРТЫЯЙ, РАЗАМ З НАРОДАМ

Высокая і ганаровая місія савецкага пісьменніка. На працягу ўсёй гісторыі нашай шматнацыянальнай літаратуры мастакі слова заўсёды выступалі актыўнымі памочнікамі партыі ў камуністычным выхаванні людзей. Літаратура заўсёды была часткай партыйнай справы, выражала спадзяванні народа. І таму з законнай гордасцю ўспрынялі пісьменнікі словы Л. І. Брэжнева, сказаныя на XXIV з'ездзе КПСС: «Работнікі савецкай літаратуры і мастацтва выхаваны Камуністычнай партыяй; яны жывуць справамі і думкамі свайго народа, іх творчы лёс неаддзельны ад інтарэсаў сацыялістычнай Радзімы».

Аб'яднаныя агульнасцю мэт з народам і партыяй, савецкія пісьменнікі ўносяць дастойны ўклад у будаўніцтва камунізма. З году ў год павышаецца грамадска-палітычная роля літаратуры, усё больш актыўна ўдзельнічаюць пісьменнікі ў будаўніцтве новага грамадства.

З гэтымі думкамі сабраліся савецкія літаратары на свой Пяты ўсесаюзны з'езд. Яго ўрачыстае адкрыццё адбылося 29 чэрвеня ў Вялікім Крамлёўскім палацы.

...10 гадзін раніцы. Залу пасяджэнняў палаца запоўнілі дэлегаты і госці з'езда, дзеячы культуры, прадстаўнікі грамадскасці.

Бурнымі апладысментамі сустрэлі прысутныя таварышаў **Л. І. Брэжнева, Г. І. Воранава, В. В. Грышына, А. М. Касыгіна, А. П. Кірыленку, Ф. Д. Кулакова, Д. А. Кунаева, К. Т. Мазурава, М. В. Падгорнага, А. Я. Пельшэ, П. Я. Шэлеста, У. В. Шчарбіцкага, П. Н. Дземічава, П. М. Машэрава, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашыдава, Д. Ф. Усцінава, І. В. Капітонава, К. Ф. Катушава, Б. М. Панамарова, М. С. Саломенцава.**

З'езд адкрыў старэйшы савецкі пісьменнік, Герой Сацыялістычнай Працы М. С. Ціханаў. Ён паведаміў, што ў Маскву прыбыло больш чым 500 дэлегатаў, выбраных на рэспубліканскіх з'ездах і агульных сходах у абласцях, краях і аўтаномных рэспубліках РСФСР.

На прапанове С. С. Нараўчатава выбіраецца прэзідыум з'езда.

Слова атрымлівае А. А. Суркоў. Ён прапануе выбраць ганаровы прэзідыум з'езда ў саставе Палітбюро ЦК КПСС. У зале чуюцца бурныя, працяглыя апладысменты.

Дэлегаты выбіраюць сакратарыят, мандатную і рэдакцыйную камісіі. Затым зацвярджаецца парадак дня: справаздачны даклад праўлення Саюза пісьменнікаў СССР; даклад цэнтральнай рэвізійнай камісіі Саюза пісьменнікаў СССР; даклад «Аб некаторых змяненнях у Статуце Саюза пісьменнікаў СССР»; выбары кіруючых органаў Саюза пісьменнікаў СССР.

М. С. Ціханаў паведамляе, што на з'езд прыбылі дэлегацыі саюзаў пісьменнікаў брацкіх сацыялістычных краін, а таксама пісьменнікі з многіх краін Еўропы, Азіі, Афрыкі і Амерыкі. Ён адрэкамендоўвае зарубежных гасцей.

Прысутныя ўшанавалі ўставаннем і мінутай маўчання памяць пісьменнікаў, якія памерлі за перыяд паміж IV і V з'ездамі.

Затым М. С. Ціханаў гаворыць уступнае слова.

Мы прыйшлі ў гэту гістарычную залу, гаворыць ён, пад незабыўным уражаннем знамянальнай падзеі ў жыцці краіны — XXIV з'езда Камуністычнай партыі Савецкага Саюза. Велізарныя перспектывы развіцця Краіны Саветаў, абвешчаныя гэтым з'ездам, заклікаюць нас, пісьменнікаў, быць актыўнымі ўдзельнікамі вялікіх спраў савецкага народа, усямерна садзейнічаць сваёй работай, усёй сваёй творчасцю ажыццяўленню бліжэйшых і перспектыўных планаў камуністычнага будаўніцтва.

Пяты з'езд пісьменнікаў будзе вялікай падзеяй у жыцці краіны. Мы прыходзім да гэтага з'езда дружна, згуртавана, гатовыя праверыць свае творчыя сілы перад задачамі, пастаўленымі самім жыццём, каб крытычна акінуць вокам шлях, пройдзены нашай літаратурай за апошнія чатыры гады. Наша творчая размова на з'ездзе будзе шырокая ўжо таму, што гутарка пойдзе аб творах на ўсіх мовах, створаных у нашай краіне за апошнія гады, добра вядомых нашаму шматмільённаму чытачу.

З'езд пераходзіць да першага пункта парадку дня. Са справаздачным дакладам выступіў сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. М. Маркаў.

□

Прайшло чатыры гады з таго часу, як адбыўся Чацвёрты з'езд пісьменнікаў СССР, сказаў Г. М. Маркаў. Адной з самых найвялікшых падзей гэтага перыяду стаў XXIV з'езд КПСС. Ён падвёў вынікі тытанічнай барацьбы партыі і народа за камунізм і намеціў шырокую праграму на будучае. Апіраючыся на ленінскія ідэі, з'езд ярка асвятліў складанейшыя праблемы сучаснай эпохі, адказаў на самыя актуальныя пытанні практыкі і тэорыі камуністычнага руху.

XXIV з'езд партыі выклікаў глыбокі водгук у чалавецтве і несумненна зробіць велізарны ўплыў на ўвесь наступны ход жыцця людзей нашай планеты.

XXIV з'езд КПСС удзяліў вялікую ўвагу літаратуры і мастацтву. У Справаздачным дакладзе ЦК дадзены дакладны аналіз стану сучаснай савецкай літаратуры і мастацтва, перад імі пастаўлены новыя задачы. Палымяная мара мастакоў мінулага аб служэнні мастацтва народу атрымала ў нашай краіне рэальнае ўвасабленне.

Ад імя ўсёй шматнацыянальнай сям'і савецкіх літаратараў мы, дэлегаты V з'езда пісьменнікаў СССР, прыносім Камуністычнай партыі Савецкага Саюза, яе ленінскаму Цэнтральнаму Камітэту сыноўнюю ўдзячнасць за бацькоўскія клопаты аб савецкай літаратуры.

Заўсёды, ва ўсім, усюды савецкія пісьменнікі былі і будуць са сваёй роднай партыяй. Карэнная асаблівасць шматнацыянальнай савецкай літаратуры — у яе адзінай ідэйна-мастацкай скіраванасці, падкрэсліў дакладчык. Савецкая літаратура — увасабленне маральна-палітычнага адзінства нашага грамадства, непарыўнага брацтва народаў СССР. Ленінскія ідэі інтэрнацыяналізму пранізваюць нашу літаратуру, насычаюць яе святлом гуманізму, робяць яе дарагой і блізкай усім людзям працы.

На XXIV з'ездзе партыі Генеральны сакратар ЦК КПСС Леанід Ільіч Брэжнеў гаварыў:

«За гады сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне ўзнікла **новая гістарычная супольнасць людзей — савецкі народ.** У сумеснай працы, у барацьбе за сацыялізм, у баях за яго абарону нарадзіліся новыя, гарманічныя адносіны паміж класамі і сацыяльнымі групамі, нацыямі і нацыянальнасцямі — адносіны дружбы і супрацоўніцтва. Нашы людзі згуртаваны агульнасцю марксісцка-ленінскай ідэалогіі, высокіх мэт будаўніцтва камуністычнага грамадства. Гэту маналітную згуртаванасць шматнацыянальны савецкі народ дэманструе сваёй працай, сваім аднадушным адабрэннем палітыкі Камуністычнай партыі».

З пачуццём велізарнага задавальнення мы бачым, што народжаная брацкім саюзам народаў нашай краіны савецкая шматнацыянальная літаратура, сама з'яўляючыся істотнай рысай гэтага новага гістарычнага супольніцтва людзей, актыўна выступала за яго ўсталяванне як жывой і дзейснай рэальнасці. І сваё будучае развіццё яна цалкам і поўнасцю звязвае з далейшым умацаваннем адзінства нашага грамадства.

Кожная з літаратур народаў СССР уносіла і ўносіць свой уклад у агульнае развіццё савецкай шматнацыянальнай літаратуры, і наш з'езд мае права з удзячнасцю адзначыць натхнёную працу ўсіх літаратараў, якія ствараюць карціну савецкай рэчаіснасці і на мовах сямідзесяці пяці нацый і нацыянальнасцей нашай Радзімы.

У рэчышчы метаду сацыялістычнага рэалізму ўсе брацкія літаратуры творча ўзнаўлялі жывую сучаснасць у яе разнастайнасці, істотных рысах і канкрэтна-гістарычным змесце.

Нашы брацкія літаратуры выражаюць агульныя задачы, адзіныя ў сваім сацыялістычным пафасе. Але разам з тым яны маюць і канкрэтныя асаблівасці. Менавіта аб гэтым гаварыў Генеральны сакратар Цэнтральнага Камітэта КПСС Леанід Ільіч Брэжнеў на XXIV з'ездзе партыі: «Выклікае вялікае задавальненне той факт, што плённае развіццё літаратуры і мастацтва адбываецца ва ўсіх нашых рэспубліках, на дзесятках моў народаў СССР, у яркай разнастайнасці нацыянальных форм».

Г. М. Маркаў на матэрыяле літаратур брацкіх саюзных і аўтаномных рэспублік ахарактарызаваў своеасаблівасць іх творчага жыцця. Ён закрануў шэраг прынцыповых праблем, актуальных пытанняў развіцця літаратурных жанраў.

Далей ён адзначыў, што сродкам міжнацыянальнай сувязі нашых народаў стала руская мова. У сферы мастацкага перакладу асабліва яскрава праяўляюцца найцяснейшыя сувязі і творчае ўзаемадзеянне нашых літаратур. Нездарма ў нашай шматнацыянальнай сацыялістычнай краіне майстэрства перакладу ўпершыню ў свеце набыло шырокае грамадска-палітычнае гучанне і служыць яскравым сведчаннем непарыўнага брацтва, яднання і дружбы народаў.

У справаздачным дакладзе адзначаецца, што савецкая літаратура з першых крокаў зрабіла сваім героем чалавека рэвалюцыі — барацьбіта, воіна, будаўніка. Па мастацкіх тыпах, створаных савецкай шматнацыянальнай літаратурай, цалкам можна ўзнавіць гісторыю нашага грамадства, прасачыць асноўныя лініі яго развіцця, паказаць грамадскія норавы людзей, пранікнуць у іх унутраны свет.

Уся гісторыя савецкай шматнацыянальнай літаратуры — гэта гісторыя няспыннага пазнання жыцця народа, пазнання галоўнага героя сучаснасці, пошукаў мастацкіх сродкаў і прыёмаў, здольных з найбольшым пранікненнем адлюстроўваць час. Гэтыя намаганні літаратуры вечныя. Вечныя таму, што жыццё няспыннае.

Савецкая літаратура моцная ясным усведамленнем свайго абавязку перад народам і партыяй, разуменнем свайго месца ў грамадстве і сваіх задач, якія вынікаюць з нашых камуністычных ідэалаў.

І вопыт паказаў, што чым мацней і цясней звязана літаратура з практыкай камуністычнага будаўніцтва, тым яна больш шырока, глыбока, непасрэдна выяўляе дух нашага часу, тым больш яркія малюнкі адлюстраванай літаратурай рэчаіснасці, тым больш моцнае яе ўздзеянне на сучаснікаў.

Які б ні быў значны талент нашага пісьменніка, ён можа выявіцца поўна і ярка толькі ў атмасферы барацьбы за ажыццяўленне тых вялікіх сацыяльных пераўтварэнняў, якую вядзе савецкі народ на чале са сваім баявым авангардам — Камуністычнай партыяй.

У апошнія гады мы напісалі сотні і тысячы твораў пра савецкага чалавека пяцідзесятых — шасцідзесятых гадоў. Усё большая ўвага народа да сваёй літаратуры, зацікаўленыя адносіны грамадства да працы пісьменніка — гэта важнейшыя прыкметы аўтарытэту літаратуры і правільнасці яе імкненняў. Аднак прызнанне народам і партыяй нашых дасягненняў не можа і не павінна пазбавіць нас цвярозай крытычнай самаацэнкі. Да таго ж наша незадаволенасць дасягнутымі вынікамі, пра якую сур'ёзна і дзелавіта гаварылася на ўсіх пісьменніцкіх з'ездах і сходах, у розных формах выказваецца і чытацкай грамадскасцю. На гэта ж указвалася і ў выступленнях на XXIV з'ездзе КПСС.

Калі звесці ў адно розныя ацэнкі незадаволенасці станам сучаснай літаратуры, то яны, на наш погляд, галоўным чынам заключаюцца ў наступным: савецкі чалавек шасцідзесятых — пачатку сямідзесятых гадоў не атрымаў яшчэ мастацкага адлюстравання ва ўсёй паўнаце свайго гістарычнага дзеяння, сваіх высокіх імкненняў.

Грамадскасць ужо многа гаварыла пра цэнтральнага героя літаратуры — чалавека працы. Бясспрэчна, што пісьменнікі будуць паглыбляць сваю цікавасць да дзейнасці вытворчых калектываў, да быцця рабочых заводаў і фабрык, будоўляў і электрастанцый. Будуць уважліва вывучаць пераўтварэнне сельскай рэчаіснасці, фарміраванне новых рыс у характары сельскага працаўніка, гістарычны працэс збліжэння горада і вёскі, ператварэнне працы селяніна ў разнавіднасць індустрыяльнай працы. Літаратура будзе і далей пранікаць у вялікія і складаныя праблемы развіцця савецкай навукі, якая паставіла нашу Айчыну па шэрагу важнейшых галін на першае месца ў свеце.

Развіццё шматнацыянальнай савецкай літаратуры цесна звязана з гісторыяй нашых Узброеных Сіл. Не аслабляючы ўвагі да свяшчэннай тэмы нашай літаратуры — подзвігу савецкага народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны, літаратура будзе пільна, крок за крокам узнаўляць малюнак жыцця арміі і флоту ва ўмовах мірнага становішча.

Значна больш разнастайна, чым раней, а галоўнае больш натхнёна і ярка абавязаны мы расказваць аб нашым савецкім жыцці, аб працы і гераізме савецкага чалавека дзецям і юнацтву.

Апіраючыся на свае лепшыя заваёвы, шматнацыянальная савецкая літаратура будзе і далей паглыбляць і развіваць сваю Лeнініяну, папоўненую ў апошнія гады новымі творамі пра вялікага правадыра.

Літаратура заклікана быць чулым і смелым разведчыкам усяго новага. Разам з тым, як і раней, яна будзе палымяным крытыкам таго, што тармозіць ход нашага жыцця, затрымлівае рух савецкага грамадства наперад.

Мы перакананы, што толькі на гэтым шляху літаратура напоўніць сапраўды чалавечым зместам і навізной рэвалюцыйнага пафасу формулу быцця як дзеяння, дасць цэласны і ўражлівы вобраз савецкага чалавека нашага часу. Безумоўна, літаратура будзе з вялікай увагай адносіцца да ўсіх новых зрухаў у вобразе жыцця сацыялістычнага чалавека, яго быту, сям'і, маралі і маральнасці.

Павышэнне народнага дабрабыту — гэта не проста колькаснае павелічэнне ліку прадпрыемстваў і ўстаноў, закліканых абслугоўваць насельніцтва, — гэта новы этап у развіцці савецкага грамадства, задача сацыяльнага значэння, якая адлюстроўвае грандыёзныя зрухі, што адбыліся ў краіне. Гэта новая ступень удасканалення чалавечых адносін у нашым грамадстве, якое ідзе да камунізма. І кожнаму ясна, што і савецкая літаратура не можа стаць у баку ад гэтай вялікай справы, у якой кроўна зацікаўлены мільёны людзей.

Саюз пісьменнікаў СССР, як і іншыя творчыя саюзы, кіруючыся рашэннямі партыі, палепшыў ідэйна-выхаваўчую работу ў сваіх арганізацыях. Яна стала больш мэтанакіраванай і змястоўнай. Больш дзейна працуюць партыйныя арганізацыі, што аб'ядноўваюць пісьменнікаў-камуністаў, колькасць якіх у саюзе перавышае 63 працэнты. Узрос уплыў ваных партыйных арганізацый на літаратурны працэс, узмацнелі сувязі пісьменнікаў з працоўнымі.

Усім вядома, якой магутнай сілай валодае літаратура ва ўмацаванні дружбы паміж народамі, супрацоўніцтва і міру ва ўсім свеце. Вялікія намаганні ўклаў Саюз пісьменнікаў СССР у развіццё сувязей з пісьменнікамі сацыялістычных краін і прагрэсіўнымі пісьменнікамі краін капіталізму. За чатыры гады больш чым 1.800 савецкіх літаратараў выязджалі ў 62 краіны і больш за 2 100 пісьменнікаў з 87 краін свету прыязджалі да нас.

Далей дакладчык гаварыў аб умацаванні супрацоўніцтва з саюзамі пісьменнікаў брацкіх сацыялістычных краін. Саюз пісьменнікаў СССР паслядоўна праводзіў лінію на супрацоўніцтва з усімі пісьменнікамі несацыялістычных краін, якія змагаюцца за мір, дэмакратыю і сацыялізм.

Мінулыя гады адзначаны значным узрастаннем сувязей Саюза пісьменнікаў СССР з літаратурамі краін Азіі і Афрыкі. Мы зацікаўлена адносімся да гэтага і лічым гэты ўчастак дзейнасці і важным і перспектыўным.

Затым Г. М. Маркаў спыніўся на пытаннях развіцця літаратурнага друку. Ён падкрэсліў, што менавіта ў стварэнні шырокага, даступнага масам літаратурнага друку перш за ўсё ўвасобілася ленінская думка аб узнікненні такой літаратуры, якая разлічана на мільёны працоўных.

Цяпер Саюз пісьменнікаў і яго арганізацыі выпускаюць каля 100 часопісаў і газет, маюць усесаюзнае кніжнае выдавецтва і шэраг рэспубліканскіх.

У заключэнне Г. М. Маркаў ад імя дэлегатаў з'езда запэўніў ленінскі Цэнтральны Камітэт Камуністычнай партыі ў тым, што пісьменнікі не пашкадуюць сваіх сіл, энергіі і зробяць усё, каб шматнацыянальная савецкая літаратура стала яшчэ больш яркай і моцнай, каб яе ўклад у агульнанародную барацьбу за перамогу камунізма стаў яшчэ больш значным і важкім.

□

На вячэрнім пасяджэнні 29 чэрвеня выступіў з дакладам старшыня Цэнтральнай рэвізійнай камісіі Саюза пісьменнікаў СССР Георгій Гуліа. Адна з важнейшых і высакародных задач нашага пісьменніцкага саюза, сказаў ён, заключаецца ў тым, каб аказваць літаратару творчую дапамогу, каб у яго заўсёды быў добры творчы настрой. Рэвізійная камісія, аналізуючы гаспадарчую, фінансавую, арганізацыйную дзейнасць пісьменніцкіх саюзаў, заўсёды мела на ўвазе іх дапамогу літаратарам — творчую і матэрыяльную. Менавіта пад гэтым пунктам гледжання разглядала яна дзейнасць пісьменніцкіх саюзаў.

За чатыры гады грашовая сума, якой распараджалася праўленне Саюза пісьменнікаў СССР, значна вырасла. Грошы выдаткоўваліся пераважна ашчадна, па-гаспадарску, па планах.

Саюз пісьменнікаў СССР кіруе дзейнасцю творчых і гаспадарчых арганізацый, з якіх 87 саюзаў пісьменнікаў і аддзяленняў у саюзных і аўтаномных рэспубліках, краях і абласцях фінансуюцца за кошт дзяржаўнага бюджэту. З году ў год расце пісьменніцкая гаспадарка, створаны новыя аддзяленні Саюза пісьменнікаў у абласцях.

Пісьменніцкая арганізацыя СССР за чатыры мінулыя гады вырасла, зараз яна налічвае 7 290 членаў.

Дакладчык паведаміў, што літаратурны фонд Саюза пісьменнікаў СССР фінансуе творчыя камандзіроўкі, аказвае дапамогу пісьменнікам у паляпшэнні іх культурна-бытавога і матэрыяльнага становішча, стварае належныя ўмовы для росту маладой творчай змены.

Нямала сродкаў літаратурнага фонду выдаткавана за апошнія чатыры гады на жыллёвае будаўніцтва.

У сістэму Саюза пісьменнікаў СССР уваходзяць два буйныя выдавецтвы: кніжнае — «Советский писатель» і газетна-часопіснае — «Литературная газета». За чатыры гады «Советский писатель» выдаў кніг 1359 назваў, з іх амаль адна трэць — пераклады з братніх моў.

З кожным годам больш зладжана і лепш працуюць апараты творчых пісьменніцкіх саюзаў, працягваў дакладчык. У гэтых адносінах шмат зрабілі праўленне Саюза пісьменнікаў СССР і яго сакратарыят. Цэнтральная рэвізійная камісія ацэньвае гэтую работу як здавальняючую.

На гэтым жа пасяджэнні з дакладам аб некаторых зменах у статуце Саюза пісьменнікаў СССР выступіў сакратар праўлення саюза Сяргей Сартакоў. Прапановы аб некаторых зменах у статуце, якія ўносяцца на разгляд з'езда, гаворыць дакладчык, маюць на мэце — наблізіць статут да галоўных задач часу, да духоўнага настрою, якім зараз жыве савецкі народ, натхняемы гістарычнымі рашэннямі XXIV з'езда КПСС, што адкрылі сабою новы этап у руху краіны на яе пераможным шляху да камунізма.

Большая частка папраўак, падкрэсліў С. Сартакоў, носіць чыста рэдакцыйны характар. Далей ён гаварыў аб зменах, якія маюць больш істотнае значэнне.

І ва ўводнай частцы статута, і ў яго першым раздзеле «Задачы Саюза пісьменнікаў СССР» прыведзены ў адпаведнасць з усёй практычнай грамадскай і творчай дзейнасцю савецкіх пісьменнікаў статутныя вызначэнні, якія датычацца паняццяў класавасці, народнасці, партыйнасці літаратуры і мастацтва, іх грамадска-пераўтваральнай ролі.

Таму, напрыклад, у ранейшую фармуліроўку «ўмацаванне сувязі пісьменнікаў з практыкай камуністычнага будаўніцтва» ўносіцца ўдакладненне, якое натуральна працягвае гэтую думку: «умацаванне сувязі пісьменнікаў з жыццём народа, з практыкай камуністычнага будаўніцтва; выхаванне пачуцця высокай адказнасці літаратараў перад грамадствам за сваю творчую працу».

Уносяцца ўдакладненні і ў фармуліроўку задач, якія стаяць перад Саюзам пісьменнікаў у галіне ўдасканальвання мастацкай крытыкі. Гэтаму роду літаратуры, якому самой яго прыродай дадзена істотна ўплываць на творчы працэс, надаецца больш е значэнне. І ў новай рэдакцыі гэта гучыць так: «садзейнічанне развіццю актыўнай партыйна-прынцыповай крытыкі, якая валодае майстэрствам марксісцка-ленінскага ідэйнага і эстэтычнага аналізу, якая спалучае патрабавальнасць з беражлівымі адносінамі да творцаў мастацкіх каштоўнасцей».

Там, дзе гаварылася аб ідэйнай барацьбе супраць рознага роду чужых буржуазных уплываў, супраць дагматызму і вульгарызатарства ў культуры і мастацтве, уводзіцца вызначэнне «наступальная» — «наступальная ідэйная барацьба», бо гэта вызначэнне адпавядае нашаму светапогляду, усёй нашай творчай практыцы. На ідэалагічным фронце пісьменнікі не могуць знаходзіцца ў абароне.

У раздзел другі статута «Члены Саюза пісьменнікаў СССР. Іх абавязкі і правы» ўводзіцца ўдакладненне, якое арганічна выцякае з агульных задач Саюза пісьменнікаў увогуле і датычыцца асабістага абавязку кожнага члена саюза: «берагчы гонар і годнасць савецкага пісьменніка — грамадзяніна Савецкага Саюза».

«Парадак прыёму ў Саюз пісьменнікаў СССР» — гэты раздзел выклікаў найбольш ажыўлены абмен думкамі ў ходзе падрыхтоўкі праекта папраўак да статута. Асабліва настойліва і адзінадушна падымалася пытанне аб павышэнні патрабавальнасці пры прыёме ў саюз. Менавіта імкненнем, з аднаго боку, стварыць найлепшыя ўмовы для больш свабоднага прытоку ў Саюз пісьменікаў новых літаратурных імёнаў, спрасціць сістэму разгляду прыёмных спраў, з другога боку — усямерна павысіць патрабавальнасць у ацэнках творчасці таварышаў, якія ўступаюць у саюз — талент, талент, вось асноўны крытэрый! — і прадыктаваны некаторыя папраўкі да трэцяга раздзела статута.

Хоць галасаванне ў прынцыпе па-ранейшаму застаецца тайным, у праекце статута ў заўвагах да пункта 5-га здымаецца фармуліроўка «ва ўсіх інстанцыях». Маецца на ўвазе, што павінна быць распрацавана і зацверджана пленумам праўлення Саюза пісьменнікаў СССР спецыяльная інструкцыя, якая будзе вызначаць парадак разгляду заяў аб прыёме ў саюз, а ў гэтай інструкцыі могуць быць улічаны пажаданні аб захаванні тайнага галасавання на пачатковых стадыях разгляду заяў, канчатковае ж іх зацвярджэнне сакратарыятамі праўленняў саюзаў пісьменнікаў саюзных рэспублік праводзіць адкрытым галасаваннем.

Пры захаванні дзеючага парадку галасавання ў апошняй інстанцыі ўстанаўліваецца, што на пачатковых стадыях разгляду заяў аб прыёме ў саюз рашэнні павінны прымацца дзвюма трэцімі галасоў ад поўнага складу гэтай інстанцыі.

Няправільным бачыцца і такое становішча, працягваў дакладчык, калі па літары цяперашняга статута рэкамендацыі паступаючаму ў саюз могуць даваць пісьменнікі, якія не абавязкова асабіста ведаюць самога рэкамендуемага, а толькі — яго творчасць. Але як жа ў адказнай справе прыёму ў саюз можна адрываць асобу пісьменніка ад яго творчасці? Прымаецца ж у саюз пісьменнік, а не кніга.

У пункт 9-ы статута, у якім гаварылася, што «за ўчынкі, якія ганьбяць гонар і годнасць пісьменніцкай арганізацыі, і за парушэнне статута член Саюза пісьменнікаў можа быць падвергнуты грамадскаму ганьбаванню альбо вымове», прапануецца дапаўненне, пасля якога гэта фармуліроўка будзе гучаць так: «за ўчынкі, якія ганьбяць асабісты гонар і годнасць савецкага літаратара, а таксама гонар і годнасць пісьменніцкай арганізацыі, і за парушэнне статута член Саюза пісьменнікаў можа быць падвергнуты грамадскаму ганьбаванню альбо вымове».

Уяўляецца таксама правільным прадугледзець у інструкцыі такі парадак разгляду прыёмных спраў, пры якім была б ліквідавана непатрэбная шматступеньчатасць інстанцый, быў бы ўлічаны высокі творчы аўтарытэт наших буйнейшых пісьменніцкіх арганізацый і для аўтаномных рэспублік была б вырашана праблема ацэнкі на роднай мове мастацкіх твораў, якія прадстаўляюцца паступаючымі ў саюз.

Уносіцца прапанова, па прыкладзе шэрагу іншых творчых арганізацый, павялічыць міжз'ездаўскія тэрміны да пяці гадоў як для ўсесаюзнага, так і для рэспубліканскіх з'ездаў. Адпаведна з гэтым заключную частку другога абзаца пункта 16-га, які датычыцца мясцовых пісьменніцкіх арганізацый, выкласці ў наступнай рэдакцыі: «выбары бюро альбо адказнага сакратара праводзяцца адзін раз у два-тры гады на агульных сходах пры тайным галасаванні».

Пункт 13-ы статута сфармуляваць так: «Праўленне Саюза пісьменнікаў СССР выбірае са свайго складу адкрытым галасаваннем сакратарыят праўлення, старшыню праўлення і першага сакратара». Істотнае значэнне мае і тая акалічнасць, адзначыў дакладчык, што пры ўсё большай ролі Саюза пісьменнікаў СССР, уключаючы і нашы міжнародныя сувязі, вельмі неабходна мець дастатковую колькасць таварышаў, надзеленых воляй усесаюзнага з'езда пісьменнікаў правам адказна прадстаўляць свой вышэйшы кіруючы орган.

Разам з тым для аператыўнага вырашэння паўсядзённых пытанняў узнікае неабходнасць вылучыць са складу сакратарыята рабочае звяно — статутнае бюро сакратарыята ў колькасці, устанаўліваемай самім сакратарыятам.

Таму дакладчык унёс прапанову дапоўніць пункт 14-ы статута наступным абзацам: «Для аператыўнага вырашэння паўсядзённых пытанняў і пытанняў, якія выцякаюць з зацверджанага праўленнем плана работы, сакратарыят са свайго складу ўтварае бюро, пастановы якога, у рамках яго кампетэнцыі, побач з пастановамі сакратарыята абавязковы для ўсіх пісьменніцкіх арганізацый і падведамасных Саюзу пісьменнікаў устаноў».

□

Адкрываючы ранішняе пасяджэнне 30 чэрвеня, В. Кажэўнікаў сказаў:

— З пачуццём глыбокага смутку даведаліся мы аб гібелі цудоўных нашых адважных даследавальнікаў космасу таварышаў Г. Ц. Дабравольскага, У. М. Волкава, В. І. Пацаева. Толькі ўчора мы чулі іх хвалюючыя словы, звернутыя да нас. У іх вобразе навечна ўвасоблены тыя слаўныя гераічныя рысы, якія ўласцівы нашаму народу і так высока выяўляюцца, калі наш народ здзяйсняе подзвіг у імя ўсіх людзей свету...

На ранішнім пасяджэнні адкрыў спрэчкі першы сакратар праўлення СП Грузіі Г. Абашыдзе.

Народ нашай рэспублікі, сказаў Г. Абашыдзе, назваў сваю літаратуру мастацкім жывапісам Савецкай Грузіі. За апошнія гады былі створаны цудоўныя творы, якія ўмацавалі добрую рэпутацыю грузінскай літаратуры.

Аб ганаровай і адказнай ролі савецкай літаратуры гаварыў першы сакратар праўлення Ленінградскай пісьменніцкай арганізацыі А. Шасцінскі.

К. М. Сіманаў прысвяціў сваё выступленне пытанням савецкага патрыятызму і інтэрнацыяналізму, іх адлюстраванню ў творчасці савецкіх пісьменнікаў.

У дні Вялікага Кастрычніка, падкрэсліў першы сакратар праўлення СП Казахстана А. Алімжанаў, нарадзілася не толькі новае грамадства, але і адбылося станаўленне новай культуры, якая стала здабыткам усіх народаў нашай неабдымнай Радзімы. Сёння мы дзелімся на нацыянальныя літаратуры толькі па мове, а што датычыць галоўнага — нашых ідэалаў і імкненняў, дык мы адзіныя.

Стварэнне шырокіх карцін нашай рэчаіснасці, сказаў першы сакратар праўлення СП Азербайджана М. Ібрагімаў, імкненне пранікнуць у яе глыбіні можа быць дасягнута толькі на аснове з'ядняння сілы мастацкай думкі з высокім майстэрствам.

М. Аляксееў прысвяціў сваё выступленне неабходнасці пастаяннага паляпшэння якасці ствараемых пісьменнікамі духоўных каштоўнасцей, павышэння мастацкага ўзроўню сучаснай літаратуры.

М. Бажан прысвяціў сваё выступленне праблемам мастацкага перакладу. Ён нагадаў, што Савецкі Саюз, згодна дадзеных ЮНЕСКА, займае першае месца ў свеце па колькасці перакладной літаратуры. У нашай краіне кнігі выдаюцца на 145 мовах.

Справа мастацкага перакладу, на думку паэта, патрабуе развіцця сваёй тэорыі, заснаванай на прынцыпах марксісцка-ленінскай эстэтыкі. У гэтай сувязі ён прапанаваў стварыць цэнтр савецкай тэарэтычнай думкі ў галіне перакладу, заснаваць пры універсітэтах кафедры тэорыі і практыкі мастацкага перакладу.

В. Озераў (Масква) нагадаў, што савецкая літаратура даўно набыла сусветна-гістарычнае значэнне.

Разам з тым не спыняюцца ідэалагічныя нападкі нашых ідэйных ворагаў на творчыя прынцыпы савецкіх пісьменнікаў, асабліва на метад сацыялістычнага рэалізму. В. Озераў заявіў, што нікому не ўдавалася і не ўдасца паслабіць міжнародны ўплыў савецкай літаратуры.

Туркменская савецкая літаратура адыгрывае актыўную ролю ў выхаванні людзей, сказаў старшыня праўлення СП Туркменіі Р. Эсенаў. Усё лепшае, што створана ў нацыянальнай прозе, паэзіі і драматургіі, вызначана жыватворнымі ленінскімі ідэямі.

□

На вячэрнім пасяджэнні 30 чэрвеня, якое праходзіла пад старшынствам А. Янсона і М. Турсун-задэ, у спрэчках выступілі Ч. Айтматаў (Кіргізія), першы сакратар праўлення СП Арменіі Э. Тапчан, М. Грыбачоў (Масква), Л. Каюмаў (Узбекістан), старшыня Камітэта па друку пры Савеце Міністраў СССР Б. Стукалін, С. Залыгін (Масква), першы сакратар праўлення СП Эстоніі В. Беэкман, сакратар ВЦСПС Л. Зямлянікава, Р. Раждзественскі (Масква).

З'езд віталі цёпла сустрэтыя дэлегатамі старшыня галоўнага праўлення Саюза польскіх пісьменнікаў Ярaслаў Івашкевіч, намеснік генеральнага сакратара Саюза пісьменнікаў ДРВ То Хоай, пісьменнік з Паўднёвага В'етнама Тху Бон, старшыня Саюза мангольскіх пісьменнікаў Санамын Удвал, старшыня Асацыяцыі пісьменнікаў і дзеячоў культуры Кубы Мікалас Гільен, намеснік старшыні Саюза нямецкіх пісьменнікаў Герман Кант (ГДР), паўднёва-афрыканскі пісьменнік Алекс Ла Гума, старшыня Таварыства чылійскіх пісьменнікаў Луіс Мерына Рэес.

Старшынствуючы паведаміў, што ў адрас з'езда паступіла прывітанне ад Саюза пісьменнікаў Карэйскай Народна-Дэмакратычнай Рэспублікі.

□

На ранішнім пасяджэнні 1 ліпеня першым выступіў А. Чывіліхін (Масква). А. Сальнскі (Масква) узняў пытанне аб неабходнасці адлюстравання ў драматургіі галоўных праблем сучаснасці; Я. Еўтушэнка (Масква) гаварыў аб пераемнасці пакаленняў ў савецкай літаратуры; Б. Палявой (Масква) — аб адказнасці мастака перад грамадствам. Значэнню мастацкіх заваёў сацыялістычнага рэалізму, неабходнасці тэарэтычнага абагульнення дасягненняў нашай літаратуры прысвяціў выступленне Б. Сучкоў (Масква); В. Кажэўнікаў (Масква) адзначыў наватарскі ўклад савецкіх пісьменнікаў у сусветную літаратуру; Л. Навічэнка (Украіна) зрабіў аналіз развіцця шматнацыянальнай савецкай літаратуры.

У спрэчках выступілі 35 прамоўцаў. Дэлегаты прымаюць рашэнне спыніць спрэчкі.

Сёння, 2 ліпеня, з'езд працягне работу.

ТАСС.

РОЗДУМ ДЭЛЕГАТА

ВЯЛІКІ ПІСЬМЕННІЦКІ ФОРУМ

Васіль БЫКАЎ

Даўно павялося, што кожны з'езд пісьменнікаў нашай краіны — гэта шырока прадстаўнічы форум нашых нацыянальных літаратур, на якім вядзецца вялікая і зацікаўленая размова аб праблемах і задачах савецкага мастацтва. Справаздачны даклад, спрэчкі, у якіх удзельнічаюць дэлегаты ад розных літаратур, даюць багаты матэрыял для доўгага і дэталёвага вывучэння.

Апроч таго, як і кожны з'езд, V з'езд Саюза пісьменнікаў СССР цікавы разнастайным і жывым абменам паміж пісьменнікамі вопытам іх працы і жыцця ў рэспубліках і гарадах краіны. Мы сустракаемся з лепшымі майстрамі літаратуры Масквы і Ленінграда, Новасібірска і Далёкага Усходу, і ў сяброўскіх гутарках выяўляецца шмат чаго важнага і цікавага як у жыцці, так і ў літаратуры. Мы пасцігаем вопыт іншых, а іншыя ў нейкай меры выкарыстоўваюць наш вопыт і такім чынам адбываецца каштоўны працэс усякага развіцця — узаемаўзбагачэння і ўзаемапранікнення ідэй і літаратур.

У той жа час паміж пасяджэннямі адбываюцца сустрэчы дэлегатаў з'езда з працоўнымі калектывамі сталіцы, што спрыяе прапагандзе лепшых дасягненняў нацыянальных літаратур.

Карацей кажучы, ёсць усе падставы меркаваць, што V з'езд Саюза пісьменнікаў СССР з'явіцца новым крокам на шляху далейшай кансалідацыі літаратурных сіл нашай краіны.

НА ВЫСОКІМ УЗДЫМЕ

ПРАМОВА МАКСІМА ТАНКА

Таварышы!

Напярэдадні нашага Пятага ўсесаюзнага форуму пісьменнікаў прайшлі рэспубліканскія з'езды, на якіх мы падвялі вынікі зробленаму і створанаму намі за мінулы перыяд. І хоць чатыры гады — не такі вялікі адрэзак часу, але гады гэтыя былі выключна багатыя многімі гістарычнымі падзеямі і слаўнымі гадавінамі, як 50-годдзе Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, 25-годдзе перамогі над нямецка-фашысцкімі захопнікамі, 100-годдзе з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна і нядаўні XXIV з'езд партыі, які падвёў вынікі нашых дасягненняў, намеціў далейшыя шляхі развіцця эканомікі, навукі, культуры, павышэння ўзроўню дабрабыту савецкага народа, яго духоўнага росту, яго гарманічнага развіцця.

Нас глыбока радуе высокая ацэнка, дадзеная таварышам Л. І. Брэжневым у Справаздачным дакладзе ЦК дасягненням савецкай літаратуры, бурнае развіццё якой мы назіраем ва ўсіх братніх рэспубліках, на ўсіх мовах народаў СССР у іх яркай разнастайнасці нацыянальных форм.

Гэта ў поўнай меры адносіцца і да нашай беларускай літаратуры, якая з'яўляецца неад'емнай часткай вялікай шматнацыянальнай савецкай літаратуры.

Я не буду спыняцца на асобных творах, таму што пра іх ужо гаварылася на нашым рэспубліканскім з'ездзе пісьменнікаў. Хацелася б толькі адзначыць, што беларуская літаратура за справаздачны перыяд значна ўзбагацілася ва ўсіх жанрах — прозе, паэзіі, драматургіі, крытыцы — творамі, прысвечанымі рэвалюцыі і напарыўна з ёй звязанай ленінскай тэме, творамі, якія раскрываюць слаўныя старонкі гісторыі станаўлення Савецкай улады, гераізм нашага народа ў Айчыннай вайне, а таксама творамі, дзе ўсё шырэй і глыбей адлюстроўваецца наш сённяшні дзень.

Аб гэтым пераканаўча гаворыць той факт, што за апошнія гады лепшыя творы нашых празаікаў, паэтаў і драматургаў часта з'яўляліся на старонках цэнтральных часопісаў і газет, былі перакладзены на рускую мову, на мовы братніх народаў Савецкага Саюза і нашых зарубежных сяброў.

Мы ўсе ведаем, якое вялікае значэнне маюць пераклады твораў нашых нацыянальных літаратур на мову Пушкіна, Талстога, Горкага, на мову Леніна. Руская мова была і з'яўляецца галоўным паўпрэдам усёй нашай шматнацыянальнай літаратуры на сусветным форуме, мовай нашых сувязей, братняй дружбы, мовай, якая дапамагае пераадолець многія бар'еры, што стаяць на нашым шляху.

Праўда, гэта ўскладае на нашых сяброў-перакладчыкаў вялікую адказнасць за якасць перакладаў, таму што рускія пераклады часта з'яўляюцца, можна сказаць, другім арыгіналам, з якога, у сваю чаргу, перакладаюць іншыя. Хацелася б адзначыць высокі ўзровень сучасных рускіх перакладаў і выказаць нашу сардэчную ўдзячнасць усім, хто сваёй натхнёнай працай і майстэрствам нясыпнна дапамагае пракладваць дарогі нашай дружбы.

Велізарную ролю ў прапагандзе дасягненняў братніх нацыянальных літаратур адыгрывае часопіс «Дружба народов» і дадатак да часопіса «Бібліятэка савецкага рамана і аповесці». За апошнія гады яны пазнаёмілі мільёны людзей, якія чытаюць на рускай мове, з лепшымі эпічнымі творамі савецкіх народаў. Мы спадзяёмся, што гэтае добрае пачынанне будзе прадоўжана.

Але, калі праблема перакладу на рускую мову, можна сказаць, вырашаецца на высокім узроўні, дык нас, беларускіх пісьменнікаў, непакоіць тое, што ў выдавецкіх планах — і гэта, здаецца, не толькі ў нас, — для перакладной літаратуры з году ў год адводзіцца больш чым сціплае месца. Аб гэтым невыпадкова ў нас гаварылася на прайшоўшым з'ездзе пісьменнікаў. І, мне здаецца, цяжка не пагадзіцца з заўвагамі Сяргея Баруздзіна, што лепш рэспубліканскім выдавецтвам выдаваць добрыя творы саюзнай літаратуры, чым без канца перавыдаваць сярэднія і шэрыя творы сваіх пісьменнікаў толькі таму, што яны — свае.

Мы ведаем, што сёння не настолькі багатыя паперай, каб выдаваць усё, што заслугоўвае ўвагі, але мы не настолькі бедныя, каб лепшыя творы савецкай і сусветнай літаратуры, неабходныя для развіцця нашай культуры і літаратуры, не выдаваліся на нашай роднай мове. Справа не толькі ў прэстыжы. Пераклады даюць магчымасць часцей бачыць у нашым доме сваіх жаданых сяброў, адчуваць іх поціскі рук. Яны дапамагаюць нам больш правільна і аб'ектыўна ацаніць і свае дасягненні.

А галоўнае — у выдавецкіх планах мастацкай літаратуры мы павінны ўлічваць, што нашы кнігі — гэта боепрыпасы на тым участку ідэалагічнага фронту, на якім нясыпна ідуць баі, і што межы ўплыву нашай шматнацыянальнай літаратуры з кожным годам усё больш пашыраюцца.

Як вядома, кожная з нашых нацыянальных літаратур адчувае на сабе дабратворны ўплыў вялікай рускай літаратуры, і ў той жа час кожная з гэтых літаратур, развіваючы лепшыя, прагрэсіўныя свае традыцыі, узбагачаецца і аказвае ўплыў на развіццё ўсёй нашай шматнацыянальнай савецкай літаратуры. Гэтаму ў значнай меры садзейнічаюць нашы ўсё больш мацнеючыя творчыя кантакты і сувязі, камандзіроўкі, дэкады і тыдні братніх літаратур, якія штогод праходзяць ва ўсіх рэспубліках і да правядзення якіх у нас заўсёды выдаюцца зборнікі вершаў, апавяданняў, анталогіі.

Дарэчы, даўно ўжо не выдаваліся на рускай мове анталогіі паэзіі нацыянальных літаратур. Даваенныя — устарэлі. Ды і больш познія патрабуюць ўжо абнаўлення, напаўнення сучаснымі творамі, новымі імёнамі. Можа, варта падумаць аб выданні анталогій на дзвюх мовах: на рускай і паралельна на мове арыгінала. Гэта б мела большае значэнне як для чытачоў, так і для даследчыкаў, і для тых, хто вывучае мовы нашых народаў. Выдаюцца ж у многіх нашых рэспубліках зборнікі, у якіх паралельна з тэкстам арыгінала друкуюцца і пераклады на іншых мовах.

На жаль, мы ўсё яшчэ недастаткова ўдзяляем увагі ўсім гэтым з'явам у нашым творчым жыцці і недастаткова глыбока і ўсебакова асвятляем працэсы ўзаемаабмену, узаемаўзбагачэння мастацкімі каштоўнасцямі, узаемаўплыву нашых літаратур, працэсы, якія садзейнічаюць узнікненню

Максім Танк і Пятрусь Броўка ў зале пасяджэнняў з'езду.

новых форм, новых крытэрыяў эстэтычных ацэнак, плыняў, зараджэнню новых традыцый.

Як непадзельная наша зямля, так непадзельная і наша шматнацыянальная савецкая літаратура. У наш час на мазаічнай карце яе кожны каменьсамацвет іграе сваім, толькі яму ўласцівым святлом, і кожны гэты самацвет, нават самы малы, дарагі нам — без яго парушыўся б стройны непаўторны ландшафт усёй нашай шматнацыянальнай літаратуры.

Прайшоўшыя юбілейныя гады, ды і сённяшні з'езд пісьменнікаў, які з'яўляецца свайго роду нашай творчай справаздачай перад народам і краінай, прызнацца, настройваюць на святочны лад, тым больш, што ў нас сапраўды ёсць немалыя поспехі на нашым літаратурным участку работы, што наша літаратура, прасякнутая грамадзянскім пафасам, пачуццём савецкага патрыятызму і сацыялістычнага інтэрнацыяналізму, знаходзіцца на высокім горным уздыме. Але мы ні на хвіліну не павінны забываць, што перад намі яшчэ многа нявырашаных задач і праблем, якія патрабуюць самай пільнай калектыўнай увагі і розуму, глыбока крытычнага аналізу.

Яркім сведчаннем росту кожнай літаратуры, у тым ліку і беларускай, з'яўляецца прыход у яе рады таленавітай моладзі. Нас асабліва радуе, што гэта новая маладая змена, развіваючы і працягваючы лепшыя нацыянальныя традыцыі нашай літаратуры, прынесла ўжо з сабой многа новых жыццёвых тэм і праблем. Некаторыя з твораў нашых маладых пісьменнікаў перакладзены на рускую мову і мовы братніх народаў і разам з творамі нашых прызнаных майстроў слова карыстаюцца заслужаным прызнаннем у чытачоў.

Але, думаючы аб заўтрашнім дні літаратуры, нам неабходна яшчэ больш удзяліць увагі росту нашай маладой змены. У нас нямала робіцца для таго, каб аблегчыць старт пачынаючым пісьменнікам. Ёсць ва ўсіх рэспубліках маладзёжныя часопісы, ды і ўсе іншыя друкаваныя органы ахвотна прадастаўляюць свае старонкі для дэбютантаў. Нейкі час модна было друкаваць першыя творы маладых з добрым словам ветэранаў нашай літаратуры. Праўда, часта потым хросныя бацькі забывалі аб сваіх падапечных, ды і крытыка, занятая больш творчасцю класікаў, не знаходзіла часу ўдзяліць ім належную ўвагу. Можа гэтым і тлумачыцца тое, што ў творчасці некаторых маладых прыглушана, не на ўвесь голас сталі гучаць грамадзянскія матывы, кола тэм часта не выходзіць за рамкі яшчэ не вельмі багатых падзеямі іх аўтабіяграфій, у выніку чаго запавольваецца творчы рост многіх пачынаючых, якія дзесяцігоддзямі ходзяць у зайздросным званні маладых.

Хацелася б таксама спыніцца і на рабочай тэме, якая пакуль яшчэ не заняла вядучага месца ў нашай беларускай літаратуры, хоць рэспубліка даўно ўжо стала рэспублікай высокаразвітай індустрыі, а рабочы клас — рашаючай і вядучай сілай. Праўда, на сваім апошнім з'ездзе пісьменнікаў мы маглі пахваліцца многімі творамі, якія адлюстроўваюць жыццё рабочага класа, калгаснага сялянства, моладзі, інтэлігенцыі. Але, на жаль, многія з нашых твораў на гэту важнейшую тэму ўсё яшчэ грашаць свайго роду схематызмам, традыцыйнымі канфліктамі, якія ўжо зжылі сябе.

Відаць, мы ўсё яшчэ недастаткова глыбока вывучаем жыццё і не паўсядзённа сочым за ўсімі зменамі, якія адбываюцца вакол нас і нашых герояў. Беззваротна прайшлі тыя патрыярхальныя часы, калі пісьменнік, які нарадзіўся і правёў сваю маладосць у вёсцы, усё жыццё мог пісаць на вясковую тэму. І ўсё гэта было сучасным і актуальным, таму што на працягу дзесяцігоддзяў мала там што змянілася. Але ў наш час і ў прамысловасці і ў сельскай гаспадарцы адбываюцца такія змены, што многія нашы даваенныя і нават пасляваенныя ўяўленні і чытачу і самому аўтару павінны здацца архаічнымі. І так — ва ўсім. Вось чаму назіраецца ў творчасці некаторых паглыбленне ў псіхалогію, хоць і ў гэтым выпадку, не ўлічваючы змен, якія адбыліся ў эканоміцы, навуцы, у духоўным і культурным абліччы савецкіх людзей, творы гэтыя таксама будуць далёкія ад рэчаіснасці.

Невыпадкова, калі гаворым пра сучасную тэму, мы часта звяртаемся да жанру нарыса, які ўсё больш становіцца ўсёабдымным, які ўрываецца ў некранутыя пласты іншых жанраў. Як бачым, праца пісьменніка становіцца ўсё больш складанай і ў той жа час — яшчэ больш захапляючай.

Неабходна тэме рабочай, тэме працы, якая ўпершыню ўзведзена на высокі п'едэстал Рэвалюцыяй, удзяліць больш пільную ўвагу. Гэта не зна-

РОЗДУМ ДЭЛЕГАТА

У БРАТНІМ АДЗІНСТВЕ

Іван ШАМЯКІН

Дзяліцца ўражаннямі пра Пяты ўсесаюзны з'езд адразу, з залы пасяджэнняў, нялёгка, хоць усе мы, пісьменнікі, даўно ўжо жывём тымі праблемамі, пра якія гаварылася ў справаздачным дакладзе Георгія Маркава, якія ўзнімаюць у сваіх прамовах дэлегаты. Мы гаварылі пра гэтыя праблемы на рэспубліканскіх з'ездах, у артыкулах і публічных выступленнях перад чытачамі. Мы думалі пра іх, калі садзіліся за пісьмовыя сталы і адкрывалі папкі з незакончанымі раманамі, аповесцямі, паэмамі, п'есамі, артыкуламі.

Канечне, падвядзенне вынікаў развіцця нашай шматнацыянальнай савецкай літаратуры за апошнія гады — гады, напоўненыя важнейшымі гістарычнымі падзеямі ў жыцці народа, адзначаныя новымі выдатнымі дасягненнямі ва ўсіх галінах эканомікі і культуры, — найпершая задача з'езда. Але ў нашых падрахунках важны не пералік напісаных кніг — іх тысячы — і не лічбы росту Саюза пісьменнікаў або росту выданняў і тыражоў. Галоўнае — раскрыццё тых тэндэнцый, тых новых павеваў у мастацкай творчасці, якія былі характэрны для дадзенага непаўторнага перыяду развіцця літаратуры першай сацыялістычнай дзяржавы.

Мы ўсе чакаем, што з'езд вызначыць глыбокія, ясныя, канкрэтныя планы далейшага росту ўсіх відаў і жанраў літаратуры — такія ж глыбокія і канкрэтныя, як планы развіцця прамысловасці, сельскай гаспадаркі, навукі, культуры, планы барацьбы за мір і вялікага ідэалагічнага змагання з сіламі імперыялізму, якія выпрацаваў XXIV з'езд КПСС для партыі і ўсяго народа.

Для нас, пісьменнікаў, — аднаго з ідэалагічных атрадаў партыі, рашэнні XXIV з'езда КПСС маюць асаблівае значэнне. Яны ўзбройваюць нас ведамі і вопытам ленінскай рэвалюцыйнай тактыкі і стратэгіі, дапамагаюць нам у мабілізацыі ўсіх нашых творчых сіл у барацьбе з ідэйнымі ворагамі.

Задача нашага з'езда вельмі складаная. Тое, што зрабіла і робіць наша партыя для развіцця прадукцыйных сіл краіны, уздыму дабрабыту народа, змяніла аблічча краіны, аблічча гарадоў і вёсак і, натуральна, унесла істотныя змены ў псіхалогію людзей. А свядомасць, псіхіка — гэта прадмет нашага, пісьменніцкага даследавання.

Які ж ён, чалавек 70-гадоў XX стагоддзя, чым ён жыве, як жыве, што яго хвалюе! Які характар канфлікту ў нашы дні — у перыяд мірнага і пераможнага камуністычнага будаўніцтва! Як навукова-тэхнічная рэвалюцыя ўплывае на мысленне людзей, канкрэтна — на мастацкае мысленне! Нават у такіх найважнейшых пытаннях, як партыйнасць і народнасць, суадносіны нацыянальнага і агульначалавечага, традыцый і наватарства, — няма поўнай яснасці, нават тэарэтыкі, крытыкі вельмі часта блытаюцца, не кажучы ўжо аб пісьменніках-практыках, асабліва маладых, нявопытных мастаках слова.

Гэта, безумоўна, толькі невялікая частка пытанняў, якія хвалююць зараз шматтысячную армію савецкіх літаратараў.

Гаворачы аб выніках апошніх гадоў, варта, на маю думку, вылучыць на першы план дзве асаблівасці ў развіцці ўсіх братніх савецкіх літаратур. Першая — гэта зварот многіх пісьменнікаў усіх нацыянальнасцей да тэмы, якую мы называем высокім і адказным словам — Ленінская. Так, гэта мае вельмі прынцыповае значэнне для ўсяго далейшага лёсу нашай літаратуры, што не адзінкі, а дзесяткі і сотні прадстаўнікоў усіх жанраў паставілі перад сабой высакародную задачу на падставе вывучэння гісторыі партыі і рэвалюцыі, ленінскага вучэння і ленінскага жыцця стварыць вобраз геніяльнага правадыра, вобразы яго паплечнікаў, вобразы камуністаў ленінскай партыі і, у выніку — калектыўны вобраз Партыі, яе спраў і здзяйсненняў.

Другая асаблівасць — гэта далейшае істотнае сціранне межаў паміж літаратурай мясцовай і літаратурай цэнтральнай. Сёння глядач, відаць, нават не задумваецца, на якой мове пісаў свае камедыі Андрэй Макаёнак. Чытачы ва ўсіх рэспубліках шукаюць у кнігарнях раманы і аповесці Федзіна і Упіта, Ганчара і Бяляўскаса, Мележа і Лордкіпанідзе, Быкава і Нурпеісава, паэмы і вершы Твардоўскага і Броўкі, Танка і Гамзатава, Карыма і Кугульцінава, Марцынкявічуса і Капуцікян. У Краіне Саветаў сапраўды створана вялікая і адзіная літаратура. І таму пытанне аб перакладах з адной мовы на іншую набывае, як, мажліва, ніколі, асаблівую вастрыню. Я спыніўся на праблеме перакладаў, узаемасувязей,

чыць, што мы павінны амнісціраваць нават слабыя творы толькі таму, што яны напісаны на патрэбную тэму. Наадварот, важнасць тэмы патрабуе, дзеля таго, каб пазбегнуць дыскрэдытацыі яе рознымі кан'юнктуршчыкамі, высокіх крытэрыяў нашых ацэнак, бо размова ідзе аб мастацкіх творах, якія маюць велізарнае выхаваўчае значэнне.

Перад намі — летапісцамі і песнярамі Краіны Саветаў — пастаўлена партыяй вялікая задача — адлюстраваць у сваіх творах гераічны шлях нашага народа — народа, будаўніка новага, камуністычнага грамадства. І мы яе павінны выканаць. І мы яе выканаем з гонарам. Зарукай гэтаму з'яўляецца наша згуртаванасць і вернасць ідэям партыі, любоў да нашай вялікай сацыялістычнай Радзімы.

Налета споўніцца 50 гадоў СССР. Гэту слаўную гадавіну мы будзем адзначаць як хвалюючае і светлае свята дружбы нашых народаў.

Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя, якая звергнула ўладу эксплуататараў і абвясціла пра пачатак эры сацыялізма, на адзіна правільнай аснове ленінскага вучэння зацвердзіла роўнасць і суверэннасць усіх народаў нашай Радзімы і адкрыла новыя перспектывы для ўсебаковага эканамічнага і культурнага іх развіцця і росквіту.

Жыццё і час, цяжкія выпрабаванні ў гады Вялікай Айчыннай вайны былі суровай праверкай нашай дружбы, нашай вернасці ідэям партыі. І яны не толькі з гонарам вытрымалі гэту праверку, але яшчэ больш загартаваліся і ўзмацнелі. Аб гэтым гаворыць і наша беларуская зямля, не раз пераараная ваеннымі бурамі, усеяная брацкімі магіламі лепшых сыноў і дачок народаў нашай вялікай Радзімы, якія адстаялі нашу свабоду і незалежнасць.

Аб гэтым гавораць адроджаныя з попелу і руін нашы сёлы і гарады, нашы прасторы калгасных палёў, што шумяць каласамі. Аб гэтым гаворыць душа народа — яго мастацтва, яго літаратура.

Час, у які мы жывём, патрабуе ад нас, пісьменнікаў—байцоў ідэалагічнага фронту, пільнай увагі да падзей, якія адбываюцца ў свеце. Нас натхняюць і радуюць поспехі нашага савецкага народа, які будуе камунізм, радуюць поспехі нашых сяброў, якія ўступілі на светлы шлях сацыялізма, але нас глыбока трывожыць і абурае тое, што англа-амерыканскі імперыялізм стараецца сілай зброі падавіць, патапіць у крыві вызваленчую барацьбу народаў Азіі, Афрыкі, Лацінскай Амерыкі, распальвае небяспечныя вогнішчы канфліктаў і войнаў, што пагражаюць свету найвялікшымі бедствамі.

Чалавецтва ўжо не раз, па віне гандляроў смерцю, стаяла над бяздоннем. І калі гэтыя агні пажараў не перараслі ў полымя сусветнай вайны, дык гэта толькі дзякуючы мудрай палітыцы нашай партыі, пільнасці нашага народа і ўсіх міралюбівых народаў свету.

Адказнасць за мір, за жыццё, за шчасце на зямлі ляжыць на кожным сумленным чалавеку. Яна ляжыць і на нас, пісьменніках, і мы аддадзім усе свае сілы, здольнасці, каб над зямлёй — гэтай калыскай чалавецтва — заўсёды ззяла сонца, заўсёды звінелі песні дружбы і шчасця.

тамy, што гэтае пытанне займала цэнтральнае месца ў прамовах Максіма Танка, Грыгола Абашыдзе, Мірзы Ібрагімава і іншых майстроў братніх літаратур.

Хачу адзначыць, што прысутнасць на адкрыцці з'езда Палітбюро ЦК КПСС яшчэ раз засведчыла тую надзвычайную ўвагу, якую партыя, савецкі народ, уся наша грамадскасць надаюць развіццю літаратуры і мастацтва.

Другі дзень работы з'езда быў азмрочаны сумным паведамленнем аб гібелі слаўных сыноў нашай Радзімы касманаўтаў Дабравольскага, Волкава і Пацаева. У дзень адкрыцця ў зале гучаў іх жывы голас, словы іх сардэчнага прывітання. І вось мы, дэлегаты і госці, ушаноўваем іх памяць хвілінай маўчання, і на вачах многіх людзей, якія пражылі доўгае жыццё, прайшлі вайну, пахавалі нямала блізкіх і сяброў, — слёзы...

Не магу не адзначыць і той прыкметны энтузіязм, уздым, той добры аптымізм у ацэнцы поспехаў усіх нацыянальных літаратур і ў вызначэнні задач, якія вынікаюць з гістарычных рашэнняў XXIV з'езда КПСС. Гэта адчуваецца і ў прамовах, і ў гутарках у кулуарах, пры сустрэчах з сябрамі з іншых рэспублік. Прадстаўнікі многіх народаў, мы вырашаем важныя і складаныя пытанні нашай партыйнай дзейнасці — пісьменніцкай працы — як сыны адной вялікай і дружнай сям'і.

МУЖНАСЦЬ

ПАМЯЦІ
КАСМАНАЎТАЎ
Г. ДАБРАВОЛЬСКАГА,
У. ВОЛКАВА,
В. ПАЦАЕВА

Г. Ц. ДАБРАВОЛЬСКІ.

У. М. ВОЛКАЎ.

В. І. ПАЦАЕЎ.

...І зямля не пахіснулася на сваёй восі, і рэкі не выйшлі з берагоў, і не апала на зямлю неба...

Іх называлі сокаламі. «Саколікамі» назаве цяпер іх не адна, не толькі родная маці.

Страта гэта надзвычай вялікая. Гэта сапраўды ўсенароднае гора.

Усе мы людзі, усіх нас вучыць жыццё, усе мы вучымся і павінны вучыцца ў жыцця. І мы павінны перайначваць жыццё. Гэта так. Жыццё вялікае, яно сягае нават да Космасу, бо няма межаў пазнанню і высакародным памкненням чалавека. Бо чалавек стаіць нагамі на зямлі, а галавою падпірае неба. Не міфічна наіўныя Перуны палохаюць ужо яго. Рызыкоўныя крылы Ікара не перашкодзілі чалавеку сесці ў самалёт. І не перашкодзяць яшчэ далей і далей, яшчэ раз і яшчэ раз ісці ў Космас. Нягледзячы на тое, што тут могуць быць страты. Але ж хто пакладзе мяжу прагнай волі чалавечага пазнання, хто выцерабіць роўную дарогу для няўрымслівых і мужных!

...Схілім галовы. Пасля таго, як адышоў ад нас першы зорны чалавек Юрый Гагарын, мы, бадай, не ведалі такой страты...

Яшчэ зусім нядаўна гучаў іх голас адтуль, з Космасу, — для нас, прынамсі, для пісьменнікаў адной шостай часткі планеты.

Іх няма. Сваім мудрым і трагічным лёсам яны кажуць нам: будзьце мужнымі.

Міхась СТРАЛЬЦОЎ.

ЗАСТАЛІСЯ ТОЛЬКІ ТРОЕ...

Нядаўна мне давялося быць на Слонімшчыне, дзе відавочцы расказалі аб трагедыі вёскі Васілевічы. Напярэдадні гадавіны вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх акупантаў я хачу расказаць пра яе чытачам «Літаратуры і мастацтва», каб яна лішні раз нагадала аб тым, што трэба пастаянна змагацца супраць сіл, што спрабуюць развязаць новую сусветную вайну.

Аўтар.

САШУ яшчэ не было трох гадоў, калі пачалася вайна. Але і тады ўжо ён, здаецца, разумеў, што такое фашыст. Нядобрыя весткі аб акупантах і іх памагатых прыносілі старэйшыя браты — Вова і Ваня, сястрычкі — Вольга і Соня. Да таго ж яму самому не адзін раз даводзілася бачыць, як гітлераўцы гналі па вёсцы звязаных людзей, чуць плач жанчын. Калі ў вёсцы з'яўляліся немцы, людзі звычайна хаваліся.

У гэты дзень уся сям'я Сасноўскіх устала раней. Антон Сцяпанавіч — бацька Сашы — спяшаўся ў горад. Трэба было адвезці нарыхтоўку і паспець купіць сяго-таго для дому.

Праз гадзіну пасля ад'езду бацькі раптам у двары пачуўся тупат. Задыхаўшыся, у хату ўбеглі спалоханыя Воля і Соня. «Мамачка, — закрычалі яны ў адзін голас,—сяло акружаюць немцы!»

З грукатам адчыніліся дзверы, і ў хату ўваліўся азызлы, з аўтаматам на жываце, гітлеравец. «Партызан, выходзь!» — гаркнуў ён на ўсё горла і пайшоў за печ, за якой, стаіўшыся, сядзеў Саша. Убачыўшы немца, ён яшчэ бліжэй прыціснуўся да печы, закрыў вочы рукой. Фашыст падышоў да дзіцяці і капянуў яго ботам. Перакуліўшыся цераз галаву, Сашка апынуўся пасярэдзіне хаты. «Шнэль, шнэль!»— гаркнуў яшчэ раз фашыст на дзяцей. «Яны ж босыя, раздзетыя, куды вы іх гоніце?»—са слязьмі кінулася маці да карніка. «Там будзе цёпла»,—праз зубы працадзіў гітлеравец і аўтаматам штурхнуў Марыю Фёдараўну ў грудзі.

На вуліцы Марыя Фёдараўна ўбачыла, як карнікі гналі ў канец вёскі іншыя сем'і. Больш як 130 чалавек яны сагналі ў двор Адама Герасімчыка. Уцячы з двара было немагчыма. Ён быў ачэплены немцамі і паліцаямі, узброенымі кулямётамі і аўтаматамі.

Пад абед у Васілевічы прыбыў на легкавой аўтамашыне начальнік аднаго з аддзелаў слонімскага гебітс-камісарыята Экерт. Разам з ім прыехаў і здраднік, жыхар гэтай жа вёскі, солтыс Дзмітрый Герасімчык. Немец важна падышоў да варот, акінуў пагардлівым позіркам двор, поўны жанчын і дзяцей, запытаўся ў солтыса: «Хто з іх партызан?» «Усе яны бандыты і партызаны»,—таропка адказаў халуй.

Пад'ехаў грузавік. З яго выскачыла з дзесяць гітлераўцаў і паліцаяў. Адчынілі вароты і вывелі з двара першыя дзесяць чалавек, якія стаялі бліжэй. Сярод іх была Феля Пятроўна Герасімчык з трохгадовым Косцем, Ганна Паўлаўна Герасімчык з двухгадовым Колем, Марыя Герасімчык з грудным дзіцем, і трое дзяцей Кацярыны Харытончык. У іх доме фашысты не засталі бацькоў. Дзецям нават не далі апрануць цёплае, а перапалоханых выгналі з хаты.

Групу гэту пад канвоем павялі на могілкі, якія былі за 700—800 метраў ад вёскі. Там усіх дарослых і дзяцей паставілі над ровам. Загадана было глядзець уніз і не азірацца. Адышоўшы крокі два назад, забойцы прыцэліліся ў патыліцы сваім ахвярам, далі залп з пісталетаў. Дзевяць чалавечых цел пахіснуліся, упалі ў роў. Дзяўчынка, якая стаяла з левага краю, з крыкам «ма-а-а-ма» ўпала назад. Ёй куля трапіла ў плячо. Фашыст падышоў да параненай, з размаху ўдарыў яе ботам у галаву і скінуў у роў.

Тым часам на могілкі былі дастаўлены яшчэ 10 чалавек. Зноў загад — «глядзець уніз і не азірацца», дзесяць жыццяў зноў абарвалася...

У восьмы дзесятак трапіла Марыя Фёдараўна. Яе выштурхнулі з двара з Сашам на руках. Старэйшыя дочкі Воля і Соня з трыма малодшымі брацікамі адышлі ўглыб двара. Калі прыйшлі на месца расстрэлу, роў быў амаль поўны трупаў. Убачыўшы мёртвых, акрываўленых людзей, пяцігадовая дзяўчынка Адама Цімафеевіча Герасімчыка з плачам кінулася пад ногі фашыстам і пачала прасіць: «Паночкі, не забівайце нас, мы не вінаватыя!» Фашыст штурхнуў дзіця нагой, а потым стрэліў. Марыя Фёдараўна яшчэ цясней прытуліла Сашу да грудзей... Падаючы, яна страціла прытомнасць, але не выпусціла хлопчыка, прыкрыла яго сваім целам. Праз імгненне Марыя Фёдараўна адчула востры боль у назе і цёплую кроў, якая сцякала па яе руцэ з галавы Сашы.

У гэты час на могілкі прывялі чарговую групу. Яе паставілі крокаў за дзесяць ад таго месца, дзе ляжала Марыя Фёдараўна. «Глядзець уніз і не азірацца!»—прагучала каманда. Марыя Фёдараўна затаіла дыханне, мацней прыціснулася да зямлі і да свайго, здавалася, ужо мёртвага сынка. Раптам чуе: «Ма-амка!» Гэта Воля, гледзячы ўніз у роў, убачыла маці. Марыя Фёдараўна здрыганулася, па целе прайшлі халодныя дрыжыкі. Ледзь адкрыўшы вочы, яна ўбачыла жахлівую карціну. Схіліўшы галовы над ровам, стаялі справа налева пяцёра яе дзяцей, потым тры жанчыны з малымі на руках. Бліжэй за ўсіх да яе стаяла Воля. Твар яе быў бледны і спалоханы, на вачах слёзы. Яна трымала за руку малодшага свайго брата Ваню, а ён — Вову. Двухгадовы Лёша, які не разумеў усёй гэтай трагедыі, адной ручкай трымаўся за Вову, другой за руку старэйшай сястрычкі Соні.

«Ма-а-мка!» — крыкнула Воля і, павярнуўшыся да карнікаў, з плачам папрасіла: «Паночкі, дазвольце мне легчы побач з мамай», «Найн, цурук!» — гаркнуў фашыст і ва ўпор стрэліў у Волю. Прагрымелі яшчэ дзевяць стрэлаў, і яшчэ дзевяць чалавечых жыццяў абарвалася.

Марыя Фёдараўна не варушылася. Адчуўшы дыханне Сашы, які ляжаў пад ёй, яна цяпер думала толькі аб ім. Яшчэ некалькі разоў яна чула каманду «глядзець уніз і не азірацца», некалькі разоў грымелі залпы, потым стала ціха. Але ўставаць Марыя Фёдараўна ўсё ж не рызыкавала. І толькі пад вечар, калі на могілках пачула галасы знаёмых жанчын, яна асцярожна павярнула галаву і адкрыла вочы. Потым прыўзнялася, але ўстаць на ногі не змагла, аслабела, многа крыві выцекла з параненай нагі. Прыкметы жыцця падаваў і Саша, хоць уся галава яго была акрываўлена. Куля трапіла яму ў правае вуха і выйшла з левага боку шыі. Жанчыны, якім удалося пазбегнуць лёсу аднавяскоўцаў, аднеслі і адвялі параненых у вёску, а потым у горад, дзе ім была аказана медыцынская дапамога.

Марыя Фёдараўна і Саша доўга лячыліся і засталіся жывыя. Пасля вайны яна ўвесь час працавала ў калгасе «Перамога». Зараз на пенсіі. Жывы таксама і яе муж Антон Сцяпанавіч, які ў дзень расправы быў у горадзе. Саша, з-за цяжкага ранення ў галаву, доўга не мог вучыцца ў школе. Закончыў ён толькі два класы. Але калі вырас і фізічна ўзмужнеў, пайшоў працаваць прычэпшчыкам на трактары, а потым авалодаў спецыяльнасцю трактарыста. Зараз ён бацька траіх дзяцей.

Апрача Марыі Фёдараўны і Сашы, з расстраляных гітлераўцамі жыхароў вёскі Васілевічы засталася жыць таксама Феля Пятроўна Герасімчык.

Гэтыя трое з 117 расстраляных фашыстамі і расказалі мне аб трагедыі, якая здарылася 16 снежня 1942 года ў вёсцы Васілевічы. Як і трагедыю Хатыні і сотняў іншых беларускіх вёсак, яе забываць нельга. Аб гэтым трэба заўсёды памятаць, каб ніколі і нідзе больш такое не паўтарылася.

В. МЯЛЕШКА,
старшы навуковы супрацоўнік
Інстытута гісторыі АН БССР.

ГОСЦІ МІНСКА

МУЗЫ БРАТНІХ НАРОДАЎ

Сцэна са спектакля Ленінградскага акадэмічнага тэатра драмы імя Пушкіна «Перад захадам сонца». Атылія — артыстка Л. Гарбачова, Матыяс Клаўзен — народны артыст СССР М. Сіманаў.

Грамадскасць Мінска развіталася з коласаўцамі, з трупай тэатра, які адкрыў гастрольнае лета 1971 года. Сёння да ўрачыста асветленых гмахаў опернага і Дома афіцэраў ручаінамі цякуць аматары сцэнічнага мастацтва — тут іграюць спектаклі нашы госці з Ленінграда і з Чаркасаў. Два тэатры. Адзін праслаўлены як выдатны прапагандыст перадавой рускай тэатральнай культуры: Ленінградскі дзяржаўны акадэмічны тэатр драмы імя А. Пушкіна быў створаны ў 1756 годзе, ён быў першы ў Расіі прафесійны, адкрыты шырокай публіцы. Трупа Чаркаскага ўкраінскага музычна - драматычнага тэатра імя Т. Шаўчэнкі вядзе свой узрост з 1932 года.

Пушкінцы (тэатр заўзятыя тэатралы і дагэтуль любоўна называюць Александрынкай) упершыню прыехалі ў сталіцу Беларусі ўсёй надзвычай яркай артыстычнай трупай. Пералічыць усіх, каго мы пабачым, немагчыма. Але варта толькі назваць імёны Мікалая Сіманава, Юрыя Талубеева, Аляксандра Барысава, Ніны Ургант — і кожны тэатрал адразу адчуе трапяткое прадчуванне свята. Цяперашняе пакаленне пушкінцаў беражліва захоўвае лепшыя традыцыі сцэнічнага рэалізму, народнасці і партыйнасці. Лепшыя спектаклі і акцёрскія работы адзначаны тым высакародным уплывам, які зрабіў на фарміраванне новых прынцыпаў творчай дзейнасці александрынцаў першы народны камісар асветы Савецкай дзяржавы А. Луначарскі, кіруючыся ўказаннямі У. І. Леніна ў галіне тэатральнай культуры. І ў тым рэпертуары, што прапанаваны мінчанам, мы ўбачым сацыяльна паглыбленае раскрыццё класікі, ваяўнічы грамадзянскі пафас у трактоўках сучаснай тэматыкі, актыўную думку савецкага мастака ў асэнсаванні твораў заходніх драматургаў. Акцёрскае мастацтва пушкінцаў спалучаецца з высокай культурай мовы, якую ў тэатры лічаць адным з галоўных відаў зброі акцёра.

Заслона Акадэмічнага тэатра драмы імя А. Пушкіна адкрылася. Беларусь сардэчна вітае славуты калектыў на нашай гасціннай зямлі.

З украінскім сцэнічным мастацтвам у нас даўнія сяброўскія сувязі. І кожнага з пасланцоў братняй рэспублікі Беларусь сустракае радасна. Аматары сцэны ведаюць, што артысты захопяць залу шчырым тэмпераментам, гарачым пачуццём, агнявым танцам і салаўіным спевам. Украінскі тэатр умее ўзрушыць чалавека споведдзю прыгожай душы, псіхалагічнай праўдай і завостраным раскрыццём жыццёвых канфліктаў. Прыемна, што адкрывае заслону тэатр з Чаркасаў драматычнай паэмай любімага на Беларусі паэта Андрэя Малышкі «Тарас Шаўчэнка», што ён пазнаёміць нашу публіку з арыгінальнымі творамі сучаснай драматургіі, з вядомымі і заўсёды маладымі старонкамі літаратурна-музычнай драматургіі М. Старыцкага, В. Кабылянскай, Р. Квіткі-Аснавяненкі. Школа акцёрскага майстэрства гасцей фарміравалася пад уплывам аднаго з цікавейшых нацыянальных тэатраў СССР 30-х гадоў — «Бэрэзіль», які гартаваў артыстычную моладзь на высокіх узорах сапраўды мастацкай праўды, філасофскага асэнсавання жыцця.

Шчыра запрашаем вас, шаўчэнкаўцы з запаветнага і гераічнага горада Чаркасы! Зычым поспеху!

Сцэна са спектакля Чаркаскага абласнога музычна-драматычнага тэатра імя Тараса Шаўчэнкі «У стэпах Украіны». У ролях: Салівона Часнака — Васіль Швец, Сцяпана — Канстанцін Ганчароў, дзеда Астапа — Мікола Бялецкі, дзеда Тараса — заслужаны артыст УССР Мікола Папоў.

Аскар ГАНТМАН

МІНСК, ПРАСПЕКТ ЛЕНІНА, 50

Амаль 25 гадоў існуе Беларуская дзяржаўная філармонія. Яе супрацоўнікі, занятыя штодзённымі клопатамі, можа, і забыліся на гэтую дату. А мне захацелася нагадаць аб ёй, расказаўшы аб той вялікай, важнай, патрэбнай рабоце, якую вядзе калектыў філармоніі. Бо, скажам па шчырасці, пра філармонію пішуць не так ужо і часта. А калі і пішуць, дык больш пра недахопы. Недахопы, безумоўна, ёсць, як у кожным жывым, дзейсным творчым арганізме. Пра іх буду гаварыць і я. Але перш за ўсё хочацца адзначыць той важкі ўклад, які ўнесла наша філармонія ў справу эстэтычнага выхавання працоўных, у развіццё беларускага музычнага мастацтва.

Нараджалася наша філармонія ў некалькіх маленькіх пракураных пакоях у даваенным Мінску, у якім налічвалася куды менш жыхароў, чым сёння. А зараз у цэнтры сталіцы, на плошчы імя Якуба Коласа стаіць цудоўны гмах з вялікай канцэртнай залай, фае, рэпетыцыйнымі пакоямі, падсобнымі памяшканнямі. Бываюць такія дні, калі канцэрты, якія наладжвае філармонія, адбываюцца аднначасова ў дзвюх-трох клубных залах Мінска, калі яе калектывы і канцэртныя брыгады аднначасова выступаюць у розных гарадах рэспублікі і за яе межамі.

Толькі ў мінулым, 1970 годзе, філармонія дала 8 210 канцэртаў і абслужыла 2 мільёны 420 тысяч гледачоў. Больш за 400 канцэртаў было дадзена летась на новабудоўлях Полацка, Салігорска, Баранавіч, Пінска і іншых гарадоў. Больш як 850 — у калгасах і саўгасах рэспублікі. У складзе творчага калектыву філармоніі такія выдатныя майстры мастацтва, як народны артыст СССР І. Жыновіч, народны артыст БССР А. Астрамецкі, заслужаныя артысты БССР С. Асповіч, В. Бурковіч, В. Вуячыч, Р. Дзідэнка, М. Зорын, В. Катаеў, Г. Клачко, І. Лакштанаў, Г. Мартынаў, Э. Міцуль, Г. Рыжкова, Е. Эфрон і іншыя. Многія артысты Беларускай філармоніі маюць званні лаўрэатаў усесаюзных і міжнародных конкурсаў, узнагароджаны ганаровымі дыпломамі.

Шырока выконваліся творы беларускіх кампазітараў. Адбыліся аўтарскія канцэрты М. Аладава, А. Багатырова, Я. Глебава, Г. Вагнера, Д. Камінскага, А. Янчанкі. Былі таксама выкананы новая кантата Д. Смольскага, Трэцяя сімфонія і араторыі «Свяці зара!» і «Званы» Яўгена Глебава, сімфоніі Г. Вагнера і Л. Абеліёвіча... Вялікі плён філарманічнай дзейнасці!

Цяпер спынімся падрабязна на рабоце асноўных калектываў. Першым з іх па заслугах павінен быць названы сімфанічны аркестр. Аглядаючыся назад, на пройдзены калектывам аркестра шлях, трэба сказаць, што дарога яго не была ўсеяна ружамі. Бывала ўсё: і паўпустыя залы, і цяжкія пошукі арыгінальнага рэпертуару, і горкія хвіліны расчараванняў, і бязрадасныя сустрэчы з слухачамі... Бывала ўсё: апладысменты, усхваляваныя словы слухачоў, пахвальныя водгукі ў газетах...

Назвы твораў, якія выканаў аркестр за гады свайго існавання, не пералічыш у адным артыкуле. Калектыў — першаадкрывальнік і прапагандыст амаль усіх сімфанічных твораў беларускіх кампазітараў. Менавіта дзякуючы яму многія з іх заваявалі папулярнасць. Аркестр пабываў ва ўсіх абласных і раённых цэнтрах рэспублікі, на новабудоўлях і ў калгасах. Многа ўвагі ўдзяляе аркестр дзецям, даючы спецыяльныя канцэрты для школьнікаў.

Але справядлівасць патрабуе сказаць, што творчага росквіту ў пасляваенны перыяд аркестр дасягнуў тады, калі галоўным дырыжорам быў В. Дуброўскі. Аб гэтым сведчыць і найбольшая папулярнасць, якой ён карыстаўся тады ў слухачоў. Сказаўшы гэта, падкрэслю, што я не маю намеру супрацьпастаўляць В. Дуброўскага цяперашняму галоўнаму дырыжору В. Катаеву. Справа не ў тым, хто працуе лепш, а хто горш: час мае значны ўплыў на цікавасць шырокіх колаў публікі да сімфанічнай музыкі. Нагадзімся, што тады, калі мінчане каля клуба імя Дзяржынскага або Дома афіцэраў пыталі ў «шчаслiўчыкаў» пра «лішні білецік», у так званага «жывога» выканання музыкі не было такіх распаўсюджаных і даступных кожнаму канкурэнтаў, як тэлебачанне і грампласцінка. Публіка за вайну засумавала па святочных канцэртных залах, па непасрэдных кантактах з артыстамі-выканаўцамі, па рэпертуары і класічным і сучасным. Таму і быў такі наплыў слухачоў на сімфанічныя канцэрты. Такім чынам, ёсць і аб'ектыўныя прычыны ў тым, што частка публікі цяпер аддае перавагу блакітнаму экрану або грампласцінцы з запісам выдатных твораў у выкананні артыстаў з міжнароднай славай.

Сёння наш аркестр — гэта ансамбль таленавітых і ўдумлівых інтэрпрэтатараў музыкі, якія ўмеюць выступаць з любым дырыжорам высокай кваліфікацыі. Праўда, яшчэ не заўсёды роўна гучаць асобныя групы, не хапае культуры гуказдабывання, іншы раз адчуваюцца «пралікі» ў ігры музыкантаў. Між тым, гастрольныя дырыжоры, якія прыязджаюць у Мінск, дабіваюцца выразнага гучання, а гэта значыць — магчымасці ў аркестра ёсць, трэба толькі ўмець іх рэалізаваць. Рабоце калектыву пера-

КІНО

Анатоль КРАСІНСКІ

ДЭБЮТ З РЭЦЫДЫВАМІ СТАРЫХ ПАМЫЛАК

Студыя «Беларусьфільм» выпусціла на экран мастацкую стужку «Пяцёрка адважных». Аўтар сцэнарыя — знаёмы чытачам празаік Алесь Асіпенка. Рэжысёр—нядаўні журналіст Леанід Мартынюк, які ўжо мае на творчым рахунку самастойна знятыя мастацкія фільмы, але яны па розных прычынах вядомыя даволі вузкаму колу гледачоў. Фактычна «Пяцёрка адважных»—гэта дэбют пісьменніка, які ўпершыню адчуў складанасць творчага працэсу ад задумы будучага кінатвора да яго выпуску на экран. І рэжысёр таксама ўпершыню выносіць свой фільм на суд вялікай аўдыторыі гледачоў і грамадскасці. Такім чынам, карціну трэба аналізаваць як бы з прыцэлам на будучыя работы гэтых аўтараў у кінематографе, суадносячы з тым, што наш экран ведае ў абраным імі жанры. На гэтым аспекце і засяродзіў сваю ўвагу кандыдат мастацтвазнаўства Анатоль Красінскі. Таму ў яго артыкуле не разглядаецца акцёрскае выкананне роляў, работа аператара, мастака і г. д. Аўтар прасочвае аўтарскія мастацкія задумы і спрабуе акрэсліць прычыну творчых пралікаў гэтай стужкі «Беларусьфільма».

У ДВАЦЦАТЫЯ і трыццатыя гады ў артыкулах пра кінематограф для дзяцей часта пісалі пра так званы «дзіцячы авангардызм». Аўтары артыкулаў крытыкавалі фільмы з «авангардысцкімі» тэндэнцыямі, сэнс якіх быў у тым, што дзеці, героі некаторых твораў, сваёй вынаходлівасцю, мужнасцю, уменнем цвяроза ацэньваць абставіны, пераўзыходзілі дарослых, давалі ім сто ачкоў наперад!

Напрыклад, гераіня аднаго беларускага дзіцячага фільма («Кульгавая ножка»), дзяўчынка-падлетак заяўляла з экрана: «Мы павінны перавыхоўваць сваіх бацькоў. Трэба браць бацькоў на грамадскі буксір, выпрацоўваць у іх грамадскія звычкі». Зразумела, гэта—прыклад крайняга выяўлення падобных тэндэнцый у кінамастацтве для дзяцей, але ён дастаткова яскрава паказвае, што гэта была за з'ява—«авангардызм».

Даўнія спрэчкі ў кінапрэсе прыходзяць на памяць, калі думаеш пра новую работу «Беларусьфільма» для дзяцей—карціну «Пяцёрка адважных» рэжысёра Л. Мартынюка, знятую па літаратурным сцэнарыі А. Асіпенкі. Героі гэтага фільма, дзеці, трапляюць у неверагодныя сітуацыі, робяць неверагодныя подзвігі. Яны расстрэльваюць з зенітнай гарматы нямецкі бронетранспарцёр, дзёрзка нападаюць на ўзброеную да зубоў нямецкую ахову і вызваляюць савецкіх ваеннапалонных, узрываюць склад з авіябомбамі. Яны абводзяць вакол пальца дурнаватых паліцаяў, якім не ўдаецца ніводная іх хітрасць, каб выявіць дзіцячую «падпольную арганізацыю».

Чацвёра хлопчыкаў і адна дзяўчынка знаходзяць выйсце з самага складанага і небяспечнага становішча. Такія ўжо яны, гэтыя адчайныя дзеці— ні перад чым не пасуюць! Смеласці і спрыту ім не пазычаць. Яны ўмеюць страляць з кулямёта, касіць фашыстаў аўтаматнымі чэргамі, кідаць гранаты ў натоўп варожых салдат...

Чытач можа сказаць: што ж, гэта атрыбуты прыгодніцкага фільма. Так, мяркуючы па ўсім, «Пяцёрка адважных» з ліку тых любімых юным гледачом твораў, якія мы звычайна называем гераіка-рамантычнымі. Усялякія перабольшанні, адступленні ад жыццёвых рэалій тут не толькі дапушчальныя, але нават дарэчы. Трэба ацэньваць карціну з разуменнем тых законаў, па якіх яе стваралі аўтары, а не займацца нудным паўтарэннем свайго ж супастаўлення: «Так у жыцці не бывае, а вось так — бывае...»

Успомнім карціны такога роду, што атрымалі прызнанне дзіцячай (ды і не толькі дзіцячай) аўдыторыі,— скажам «Чырвоныя д'ябаляты» ці «Няўлоўныя мсціўцы». У іх таксама шмат сюжэтных сітуацый, якія не вельмі, шчыра кажучы, адпавядаюць праўдзе жыцця. Незвычайнасць, нават выключнасць учынкаў персанажаў у названых творах іграе далёка не апошнюю ролю. Але ж карціну «Чырвоныя д'ябаляты», створаную ў 20-я гады, сёння мы лічым кінакласікай, а пастаўлены пад яе яўным уплывам фільм «Няўлоўныя мсціўцы» знайшоў сярод дзяцей самую ўдзячную аўдыторыю. Да гэтых фільмаў добразычліва паставілася і крытыка. Ніхто не ставіў пад сумненне іх мастацкую паўнацэннасць. Яны і створаны па законах прыгодніцкага жанру, вельмі спецыфічнага, які дазваляе «адыходзіць» ад дакументальна-псіхалагічнага праўдападабенства.

Значыць, такія фільмы не толькі маюць права на існаванне, яны патрэбныя, яны адыгрываюць сваю ролю ў выхаванні маладога пакалення, бо вучаць мужнасці, кемлівасці, бясстрашнасці.

Іншая справа, як вырашана кінакарціна, ці не здраджвае аўтарам мастацкі густ, пачуццё меры, ці ўмеюць яны бачыць вачыма дзяцей падзеі, якія паказваюць на экране. Юны глядач павінен прыняць прапанаваныя яму «правілы гульні», паверыць у рэальную праўду абставін, якімі б выключнымі ці фантастычнымі яны ні былі. Калі аўтары змогуць тактоўна, разумна ўвесці дзяцей у

шкаджае і тое, што ў складзе яго замест 91 чалавека, як прадугледжана па штаце,— 75. Як бы палепшылася і выраўнялася гучанне аркестра, калі б у яго струнную групу ўліліся 16 добрых музыкантаў! Думаецца, пытанне аб папаўненні і ўмацаванні творчага складу сімфанічнага аркестра патрабуе неадкладнага вырашэння.

Не ўкамплектаваны штаты і другога буйнейшага калектыву філармоніі — Дзяржаўнага народнага аркестра БССР пад кіраўніцтвам І. Жыновіча. І хоць заслугі гэтага таленавітага калектыву ў развіцці беларускага музычнага мастацтва бясспрэчныя, мне здаецца, што магчымасці яго выкарыстоўваюцца не поўнасцю. Занадта часта запрашаюцца для ўдзелу ў канцэртах выпадковыя салісты, а ў рэпертуар уключаюцца творы, якія не надта падыходзяць да складу гэтага аркестра. Слаба папаўняецца нацыянальны рэпертуар. Тут, думаецца, нашым кампазітарам варта было б падумаць, як дапамагчы гэтаму цудоўнаму самабытнаму калектыву.

Добра было б, каб аркестр меў двух-трох салістаў — майстроў беларускай народнай песні. Нагадаем, што, напрыклад, з вядомым аркестрам імя М. Осіпава пастаянна выступалі В. Барсава і М. Міхайлаў, а цяпер у праграмах аркестраў народных інструментаў РСФСР спяваюць В. Ляўко, Б. Штокалаў і іншыя.

Бясспрэчна цікавым з'яўляецца адзін з самых маладых калектываў філармоніі — камерны аркестр, які быў створан таленавітым музыкантам, цікавым кампазітарам Алегам Янчанкам. Цяпер яго ўзначальвае Юрый Цырук. Водгукі слухачоў і крытыкі сведчаць аб тым, што ў аркестра вялікія перспектывы.

Асобае месца ў рабоце філармоніі займае канцэртна-лекцыйнае бюро. На бюро ўскладзена вельмі важная задача — эстэтычнае выхаванне слухачоў. Лекцыі-канцэрты павінны быць даступнымі ўсім катэгорыям насельніцтва.

Дзейнасць бюро — выключна важны раздзел у рабоце філармоніі, які непрыкметна прыносіць свае станоўчыя вынікі і пастаянна пашырае кантынгент слухачоў. Успамінаюцца тыя сезоны, калі сімфанічныя канцэрты прыцягвалі не так многа наведвальнікаў. І ў тым, што за апошнія гады колькасць іх значна павялічылася, немалая заслуга лектараў і артыстаў канцэртна-лекцыйнага бюро: музыказнаўцаў Л. Аўэрбаха, Л. Бедрынай, Н. Зубрыч, Э. Язерскай, салістаў С. Гулевіч, Е. Цвятаевай, В. Вепрыка, Т. Ванецян, Ул. Выдрына, інструменталістаў А. Астрамецкага, Р. Нодэля, А. Лявончыка і іншых.

У мінулым годзе філармонія праводзіла лекцыі-канцэрты ў 45 сталых лекторыях. Каля 400 лекцый-канцэртаў было праведзена для студэнтаў і школьнікаў, каля 200 — для калгаснікаў і рабочых саўгасаў. Сёлета ў рэспубліцы арганізавана 75 сталых лекторыяў.

Звычайна самая вострая крытыка накіроўваецца ў адрас эстрады, іншы раз правільная і справядлівая, а іншы раз, па інерцыі, зусім незаслужаная.

Паспрабуем разабрацца ў гэтым пытанні. Эстрада — адзін з самых аператыўных і мабільных відаў мастацтва, яна выкарыстоўвае пляцоўкі, на якіх не могуць выступаць тэатральныя трупы або буйныя калектывы філармоніі. Эстрада — мастацтва шматжанравае, тут вакалісты і музыканты, танцоўшчыкі і акрабаты, жанглёры і артысты арыгінальных жанраў. Адным словам, эстрадныя канцэрты могуць даць магчымасць і адпачыць, і атрымаць эстэтычную асалоду гледачу. Могуць... Але не заўсёды даюць. Гэта залежыць ад майстэрства артыстаў, ад ідэйна-мастацкага ўзроўню іх рэпертуару, нарэшце, ад культуры і густу саміх выканаўцаў.

Праблема мастацкага густу для артыстаў эстрады да гэтага часу з'яўляецца праблемай нумар адзін. Уся бяда ў тым, што ў большасці яны не маюць спецыяльна-прафесійнай адукацыі, як артысты тэатраў. Прычым слабы артыст эстрады не можа, як у тэатры, атрымаць другарадную ролю, застацца незаўважаным у бляску ігры вядучых выканаўцаў. Ён абавязкова павінен нейкі час адзін трымаць увагу ўсёй глядзельнай залы. Таму пасрэдны акцёр адразу выклікае яе наракання. У тэатры за акцёрам пастаянна назірае вока рэжысёра, эстраднікі больш прадастаўлены самім сабе, асабліва на гастролях. Таму да іх трэба прад'яўляць самыя высокія патрабаванні. А ці ўсе артысты беларускай эстрады адпавядаюць ім? Кіраўніцтва філармоніі правільна зрабіла, пераатэставаўшы артыстаў эстрады і адсеяўшы тых, што не адпавядалі высокім патрабаванням.

Добра, што ў апошні час больш актыўна сталі супрацоўнічаць з эстраднымі брыгадамі беларускія пісьменнікі і кампазітары — С. Грахоўскі, Н. Гілевіч, У. Корбан, М. Чавускі, І. Васілеўскі, П. Харкоў, У. Алоўнікаў, І. Лучанок, Я. Глебаў, Д. Смольскі, І. Кузняцоў, Л. Молер. Будзем спадзявацца, што гэты спіс будзе пашыраны. Стварэнне самабытнага нацыянальнага рэпертуару для беларускай эстрады з'яўляецца сёння адной з важнейшых задач.

Прыемна адзначыць, што многія артысты беларускай эстрады карыстаюцца заслужаным прызнаннем за межамі рэспублікі. Гэта А. Астрамецкі, В. Вуячыч, Н. Багуслаўская, Л. Шмелькін, В. Бурковіч, С. Гулевіч, інструментальна-вакальны ансамбль «Песняры» і іншыя. На жаль, яшчэ не хапае ў нас артыстаў вышэйшай кваліфікацыі размоўнага жанру, няма добрых балетных пар, вакальнага квартэта ці актэта. Такое папаўненне зрабіла б нашы эстрадныя праграмы больш разнастайнымі ў жанравых адносінах.

СЁННЯШНІ Мінск — горад вялікай канцэртнай аўдыторыі. Статыстычныя дадзеныя гавораць, што на працягу года кожны жыхар Мінска ходзіць на спектаклі або канцэрты не раз. Канечне, падлік вельмі ўмоўны. На самай справе, адны ходзяць у тэатры і філармонію пастаянна, а іншыя наогул іх не наведваюць, абмяжоўваюцца тэлебачаннем і мерапрыемствамі ўстаноў культуры.

Мінск расце пераважна за лік сельскага насельніцтва. Ды і ў моладзі яшчэ трэба выхоўваць любоў да тэатра і музыкі, высокі эстэтычны густ. Тэатры Мінска і філармонія размешчаны «на пятачку», у цэнтры горада, а большасць жыхароў раскідана на мікрараёнах. Не заўсёды пасля работы можна паспець паабедаць, пераапрануцца і ў час трапіць у тэатр або на канцэрт. Білеты таксама прадаюцца ў асноўным у цэнтры горада. У Заводскім раёне толькі дзве тэатральныя касы, а ў некаторых мікрараёнах наогул няма ніводнай. Гэта значыць, што мы ўсё яшчэ мала робім для таго, каб папулярызаваць работу тэатраў і філармоніі сярод **усяго насельніцтва**.

У Мінску тысячы школьнікаў і навучэнцаў прафесіянальна-тэхнічных вучылішчаў, тысячы студэнтаў тэхнікумаў і інстытутаў. Для таго, каб старэйшыя школьнікі і студэнты наведвалі тэатры і філармонію, трэба ім даць білеты па зніжаных цэнах і пачынаць прадстаўленні і спектаклі, магчыма, не ў 19.30, а крыху раней. Ці, напрыклад, два разы на тыдзень наладжваць спектаклі і канцэрты для студэнтаў і школьнікаў па дзённых расцэнках. Гэта мела б вялікае значэнне для эстэтычнага выхавання падрастаючага пакалення — нашых заўтрашніх гледачоў.

Магчыма, варта наладжваць напярэдадні канцэртаў сур'ёзнай музыкі ў філарманічнай зале кароткія рэкламныя тэлеперадачы: дырыжор або саліст будзе прадстаўлены заўтрашнім слухачам, яны пазнаёмяцца з праграмай, даведаюцца пра кампазітара (тут я дапускаю нават кінацытаты, скажам, з біяграфічных мастацкіх стужак пра Мусаргскага, Чайкоўскага, Глінку, з дакументальных стужак пра Шастаковіча, Хачатурана або Ціконцкага), праслухаюць урывак з твораў прадстаячай праграмы... Адразу ж такая форма рэкламы, мабыць, эфекту і не дасць. Не скажаш жа, што пасля таго, як чалавек прагледзіць і праслухае яе, ён кінецца ў касу. Але паспрабаваць і адзін, і дзесяць разоў прабіцца да масавага слухача і такім чынам філармоніі варта!

Больш папулярна трэба пісаць канцэртныя анатацыі: тэкст іх цяпер выглядае празмерна акадэмічным для шырокіх колаў слухачоў, а для музыкантаў і меламанаў ён амаль бескарысны наогул. Філарманічныя рэдактары могуць пашукаць больш яркую і нават займальную форму азнаямлення публікі з тым, што яна слухае, з тымі, хто выступае.

У АДНЫМ з выступленняў кампазітар А. Хачатуран сказаў: «Эстэтычнае выхаванне ў наш час у нашым грамадстве з'яўляецца вялікай дзяржаўнай справай. І музычнае выхаванне з'яўляецца складанай часткай гэтай шырокай праграмы... Для таго, каб разумець музыку, трэба быць падрыхтаваным. Дыплом інжынера, урача або педагога, на жаль, яшчэ не заўсёды з'яўляецца сведчаннем такой падрыхтоўкі».

Сваю пачэсную місію далучэння мільёнаў да вышынь мастацтва выконвае Беларуская дзяржаўная філармонія. І за гэта ёй шчырае дзякуй. І ўдвая дзякуй за тое, што філарманічны калектыў умее прыслухоўвацца да патрабаванняў часу і выпраўляць памылкі і хібы ў сваёй дзейнасці. Трэба спадзявацца, што і некаторыя нашы заўвагі будуць успрыняты падзелавому.

Паэтычная ПАВЕРКА

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

ОДА «КАЦЮШЫ»

Помніш Оршу ў сорак першым
годзе,
Як палаў агонь салдацкіх душ!
Калі лес у цёмнай непагодзе
Адгукнуўся голасам «Кацюш».

Пад Масквой, пад Бранскам,
Каля Ліўнаў
Больш дарогі не было назад.
Грознай зброяй у руках былі ў нас
Мінамёт, гармата, аўтамат.

Ды грazней за ўсіх тады «Кацюша»
Прагрымела ў шквале агнявым.
Вытрасала з гітлераўцаў душы
Рэзкім, гучным голасам сваім.

Мы стаім за мірны лёс планеты,
І, каб ёй агнём больш не гарэць,
У «Кацюшы» ўнучкі ёсць — ракеты
Што зямлю ўсю могуць абляцець.

Я ў страі стаяць салдатам мушу
З самай моцнай зброяй баявой.
Ды з гарматай разам і «Кацюшай»
Буду рад
Паставіць песню ў строй.

Артур ВОЛЬСКІ

ПАМЯЦІ КУЛІНЫ

Р. Барадуліну

Пад корань ссечана каліна.
З пяском змяшаліся лісты.

Я быў знаёмы з той Кулінай,
Якую зваў матуляй ты.

Яна магла б цяпер нанова
Пялёсткі сыпаць нам з рукі.
Ды сталі квеценню вясновай
Ёй папяровыя вянкі.

Адна ў любога з нас Куліна.
Адна. На ўсё жыццё — адна.
І мы гаркоты смак павінны
Зазнаць да дна. Да дна. Да дна.

І ўсё ж,
калі пітво дапіта
І больш ні кропелькі ў карцы,
Не думай,
дружа мой,
нібыта
Усе пастаўлены канцы.

Узбоч няпэўнай каляіны,
Працягшы рукі-галіны,
Глядзяць самотныя Куліны,
Як аддаляюцца сыны.

І хоць з вачэй ні на хвілінку
Туман яшчэ не адтае,
Зірні:
маленькая калінка
Падобна нечым да тае.

створаны імі свет, расказаць пра гэты свет вобразна і ярка, у адзіным стылявым ключы, карціна будзе мець тую самую ўражлівую, самую непасрэдную і самую ўдзячную аўдыторыю, імя якой — дзеці.

На жаль, з гэтай задачай стваральнікі «Пяцёркі адважных» яўна не справіліся. Думаецца, што фільму не суджана стаць у рад любімых кінатвораў нашай дзетвары.

Чаму? Першая і асноўная прычына, на мой погляд,— адсутнасць дакладнай мастакоўскай пазіцыі аўтара сцэнарыя і рэжысёра. Пра неверагодныя сітуацыі, у якія трапляюць маленькія героі, расказана ў карціне празмерна сур'ёзна, з прыцэлам ледзь не на дакументальны рэалізм, з дэталізаваным адлюстраваннем «праўды» жыццёвых калізій. Гэтая кінематаграфічна паказаная «праўда» адразу ж уступае ў відавочную супярэчнасць з падзеямі, якія разгортваюцца на экране па законах прыгодніцкага жанру, разбурае веру ў тое, што адбываецца, бо пры такой аўтарскай трактоўцы цалкам ігнаруюцца «правілы гульні», патрабаванні стылістычнага адзінства.

Фільму папярэднічае пралог: сучасныя дзеці ў сучасным музеі вывучаюць гісторыю партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны. З захапленнем разглядаючы экспанаты музея, яны пачынаюць уяўляць сябе ў ролі юных партызан, мужных і няўлоўных. Яны ж потым і выступаюць у карціне ў гэтай ролі. Сцэнарыст і рэжысёр такім чынам зрабілі заяўку на пэўную мастацкую ўмоўнасць. Калі зала яе «прыме», то і ўвесь фільм будзе глядзецца не як цалкам і ва ўсіх дэталях верагодная гісторыя, а як экраннае ўзнаўленне жыццёвых фактаў праз прызму «бачання» вачыма сённяшніх дзяцей.

Прыём, які абавязвае да многага аўтараў стужкі. Перш-наперш да строгай паслядоўнасці ў захаванні меры суадносін паміж рэаліямі жыцця і тым, што ўносіць у стужку тая «прызма», умоўны прыём. Ці дасягнута гэта ў фільме?

Пралог пакідае даволі яркае ўражанне і рыхтуе нас да таго, што ўсё адлюстраванае на экране будзе раскрывацца як плён фантазіі дзяцей, фантазіі, абуджанай іх хваляваннем ад таго, што яны пабачылі і адчулі каля музейных экспанатаў. Кінематаграфічны ход, дапушчальны і лагічны, калі б...

Калі б ён дапамог аўтарам дасягнуць пастаўленай мэты! Але ён, гэты драматургічны ход, не «выстрэльвае» наогул. Пралог можна растлумачыць жаданнем неяк апраўдаць наяўнасць у фільме вельмі далёкіх ад рэальнасці эпізодаў барацьбы юных партызан з фашысцкімі захопнікамі. Аднак адчуваецца, што ён штучны, бо зусім не дапасуецца да таго, што экран паказвае гледачу далей. Пралог павінен быў стаць тым адпраўным пунктам, тым плацдармам, які вызначыў бы мастацкую канцэпцыю твора ў цэлым. Бо калі падзеі фільма — не рэальнасць, а плён палымянага ўяўлення дзіцяці, то трэба было шукаць і адпаведнае яму мастацкае вырашэнне: сваю стылістыку, свае фарбы, свае нюансы. Такое вырашэнне дыктавала б адпаведны мантаж, рытм, пераходы ад сцэны да сцэны. Напэўна, гэта павінна была быць карціна, якая праз прызму дзіцячага ўяўлення — натуральна і лёгка, непасрэдна і ясна, абстрагавана ад бытавых падрабязнасцей — расказвала б пра незвычайныя подзвігі пяцёркі спрытных і адважных.

У фільме ж расказ вядзецца марудна і занадта «ўсур'ёз». Наўрад ці маленькія рамантыкі пачалі б фантазіраваць вакол таго, здраднік бацька іх сяброўкі ці ён пайшоў на службу да акупантаў па заданні партызан, давяраць яго дачцы ці не, і г. д., калі пралог не дае для гэтага ніякіх падстаў.

У творы не знойдзены ключ мастацкага рашэння, а адсюль усе беды: аморфнасць задумы, адсутнасць мастацкага абгрунтавання, разнастыльнасць. Сакрэт поспеху «Няўлоўных мсціўцаў» і іншых карцін такога характару — перш за ўсё ў тым, што іх стваральнікі змаглі знайсці той самы ключык, які дапамог ім адчыніць дзверы ў таямніцы дзіцячага светаўспрымання. Ён дапамог ім знайсці дакладнае спалучэнне рэальнага і ўмоўнага, будзённага і незвычайнага.

Я ўвесь час спасылаюся на «Няўлоўных мсціўцаў» толькі таму, што, як мне здаецца, «Пяцёрка адважных» ставілася пад іх яўным уплывам — свядома ці мімаволі.

Але можа стваральнікі беларускага фільма захацелі паставіць кінатвор іншага плана, можа, у іх была іншая задума? Тады — якая ж? Перапляценне ў стужцы «рэалізму наогул» з прыгодніцка-фантастычнымі элементамі перашкаджае адчуць аўтарскія намеры.

Не пераканаўчыя ў фільме і вобразы дзяцей-герояў. Іх характары ледзьве-ледзьве намячаюцца, але не раскрываюцца, за выключэннем хіба хлопчыка-завадатара, упартага і настойлівага. Ва ўсякім разе, у ім заўважаецца нейкая індывідуальнасць, чаго не скажаш пра іншых.

Каб не памыліцца ў сваіх ацэнках, я прагледзеў фільм у дзіцячым кінатэатры. Як прымаюць яго тыя, для каго ён прызначаецца? Дзеці смяюцца, калі адзін з герояў фільма страляе з рагаткі ў здраднікаў-паліцаяў, калі двое хлопчыкаў садзяцца адзін на аднаго і апранаюць касцюм высокага паліцая... Але ўвогуле рэакцыя была вельмі і вельмі стрыманая. А гэта ж карціна, падзеі якой павінны выклікаць рэакцыю бурную, хвалявацць лёсам экранных аднагодкаў...

Як бачым, славуты «авангардызм» у дзіцячым кіно, вакол якога ламаліся калісьці копі, праяўляецца і сёння. Праўда, дзякуючы не тэме, не агульнай задуме, а недакладнасці мастацкага прыцэлу.

Карціну ставіў малады рэжысёр. Гэта яго першая вялікая пастаноўка. Для аўтара сцэнарыя — таксама першая работа ў мастацкім кіно. Будзем спадзявацца, што ў наступных работах ім удасца пазбегнуць такіх памылак, такіх мастацкіх пралікаў.

А пакуль — крыўдная няўдача.

Праўленне Саюза пісьменнікаў БССР выказвае глыбокае спачуванне старшыні праўлення, народнаму паэту Беларусі Максіму Танку з прычыны напаткаўшага яго вялікага гора — смерці маці Домны Іванаўны.

СЯРОД КНІГ

ДЗЕЛЯ ЖЫЦЦЯ — ЖЫЦЦЁ

ПРА раман Івана Шамякіна «Снежныя зімы» крытыка нямала пісала адразу ж пасля часопіснай публікацыі. Былі слушныя думкі, былі і спрэчныя меркаванні. Да гэтага твора нельга ставіцца абыякава: ён выклікае роздум, хвалюе. І. Шамякін вострым вокам пісьменніка ахапіў мноства праблем і з'яў сённяшняга нашага жыцця і перанёс іх на старонкі свайго рамана так, што яны вабяць праўдзівасцю і надзённым гучаннем. Шырока і разнастайна паказаны людзі, якія здзяйсняюць велічныя справы ў барацьбе з фашызмам у час Айчыннай вайны і ў будзённай працы ў нашы дні. У родным, нацыянальным пісьменнік выяўляе праз раскрыццё духоўнага свету герояў характэрныя рысы савецкага чалавека: гуманізм, сацыяльную адказнасць, вернасць народу, высакароднасць душы, непрымірымасць да лісліўства, прыстасавальніцтва, кар'ерызму. Твор І. Шамякіна востраканфліктны: чалавечыя характары, розныя стылі грамадскіх паводзін і ўзаемаадносін сутыкаюцца ў рамане вельмі напружана — на фоне вялікіх і важных падзей у жыцці краіны. Вельмі важны сцвярджальны пафас «Снежных зім» — сцвярджаецца высокая чалавечая вартасць людзей камуністычнага гарту, з развітай маральнасцю і грамадзянскім сумленнем.

Іван Шамякін, як раманіст, умее будаваць займальны сюжэт. Сюжэтная канва і кампазіцыя рамана «Снежныя зімы» вызначаюцца складанасцю, але гэта складанасць не штучная, а мэтазгодна абумоўленая складанасцю самога жыцця. Героі рамана дзейнічаюць у нашы дні, аднак у творы адсутнічае скразное развіццё падзей. Карціны сучаснасці, асэнсоўваемыя шматмерна (апісанне падзей, напружаны дыялог, унутраны маналог), чаргуюцца з малюнкамі мінулага, ад сённяшняга дня перакідваюцца асацыятыўныя масткі ў падзеі часоў Вялікай Айчыннай. Таму з такой выразнасцю раскрываецца ў рамане вобраз галоўнага героя Івана Васільевіча Антанюка, які знаходзіцца ў цэнтры ўвагі пісьменніка.

Біяграфія Антанюка тыповая для ўсяго пакалення савецкай моладзі трыццатых гадоў. Камсамол, праца, вучоба, потым вайна. Сялянскі сын Іван Антанюк, закончыўшы Ціміразеўку, працуе загранайза ў адным з паўднёвых раёнаў Беларусі. Вайна, у якой Антанюк выявіў сябе як мужны патрыёт і таленавіты партызанскі камандзір. У пасляваенны час Антанюк паспяхова працуе на адказнай пасадзе. І раптам нечакана ён пенсіянер.

На працягу ўсяго рамана Іван Антанюк знаходзіцца ў цэнтры напружаных і багатых на канфлікты падзей. Суровы, патрабавальны, памяркоўны, часамі пяшчотны, але нецярплівы да сваіх і людскіх слабасцей — такім уяўляецца ён па думках і паводзінах.

Галоўнае ў дзеянні Антанюка — грамадзянская адказнасць за лёс краіны і народа. Пры гэтым разуменне адказнасці героя мае гуманістычны змест: ён барацьбіт за чыстае і сумленнае жыццё, за ажыццяўленне высокіх ідэалаў нашага грамадства. Гуманізм Антанюка — не ўсёдараванне, а высокапрынцыповыя адносіны да людзей, грамадзянская і маральная чысціня ва ўсім, вялікім і малым, свядомая дысцыпліна. Калі Будыка абвінавачвае Антанюка ў партызанах, што той нібыта «развёў дэмакратыю», «распусціў» партызан, Антанюк адказвае: «Для цябе дысцыпліна — уменне выцягнуцца, казырнуць. А для мяне яна — у вернасці. Партыі. Народу. Таварышам па атраду».

І ў клопатах аб сіротах-дзецях, і ў пакаранні ворага выяўляецца ваяўнічы гуманізм Антанюка. «Ваенныя законы, — гаворыць ён, — суровыя. Барацьба на смерць. Але ў гэтых законах павінны быць увасоблены найвышэйшая мудрасць, гуманнасць і справядлівасць майго народа».

У пасляваенны час гуманістычная свядомасць Антанюка раскрываецца па-новаму, пашыраецца і паглыбляецца. Антанюк аддае свае сілы, веды зямлі, якая корміць людзей. Калі Івана Антанюка за тое, што не паддаўся кан'юнктурным патрабаванням, адпраўляюць на пенсію, ён сумуе па зямлі: не рвецца ў «мяккае крэсла», куды яго запрасілі, а ідзе на пасаду галоўнага агранома ў саўгас, да зямлі, да людзей, што робяць на ёй.

Часова знаходзячыся на пенсіі, Антанюк застаецца верным дэвізу: з партыі на пенсію не выходзяць. У час вымушанага пенсіянерства, прызнаецца Антанюк, не было такога дня, калі б ён адчуваў сябе пенсіянерам. Пакуль жыву — буду хвалявацца і другіх, — разважае герой. — Буду шумець. Буду памыляцца, бо не памыляюцца толькі абывацелі і мерцвякі. Можна вініць мяне шмат за што, але не за тое, што было галоўнай лініяй майго жыцця, што павінна быць галоўнай лініяй жыцця кожнага чалавека. Ніколі не дваіўся, ніхто не хаваў аднаго Антанюка і не нараджаў другога. «Тое, што для мяне святое, — гаворыць Іван Васільевіч дачцы Ладзе, — вы ніколі не адмовіце, бо яно было, ёсць і будзе святым для ўсіх». Пад святым Антанюк разумеў ісціну ленінскіх ідэй.

І сапраўды так: Антанюк-пенсіянер едзе да сына, які служыць у арміі. Яго гутарка з сухапутнымі маракамі, апавяданне аб барацьбе партызан, аб смерці братоў Казюраў і мужнасці іх маці, простай беларускай жанчыны, з'яўляецца найбольш хвалюючым і глыбокім па сэнсе месцам у рамане.

Пенсіянер Антанюк, як старшыня камісіі гаркома партыі па праверцы навукова-даследчага інстытута, прынцыпова выкрывае ў працы дырэктара інстытута Будыкі, старога свайго таварыша па партызанскай барацьбе, сур'ёзныя недахопы. Будыка акружыў сябе падлізнікамі, дзялягамі, ананімшчыкамі.

Іван Антанюк — чалавек супярэчлівы. З аднаго боку, гэта прынцыповы і разумны кіраўнік, душэўны і абаяльны таварыш. І ён жа можа пасварыцца не па-мужчынску, сысці па дробязі, у гарачцы наламаць дроў. Але галоўнае, што вызначае яго чалавечую і грамадзянскую сутнасць, — высокае разуменне партыйнага абавязку, чалавечнасць, пачуццё адказнасці. Разуменне адказнасці за ўсё і ўсіх з'яўляецца яго кіруючым пачаткам. Ён разумеў, што калі супакоіць сябе да абыякавасці, тады надыходзіць, па сутнасці, грамадзянская смерць чалавека, камуніста. Нягледзячы на памылкі і слабасці, Антанюк «верна служыў ідэі і праўдзе».

Вобраз Антанюка спісаны пісьменнікам з нашага сучасніка, які добра і самаадданa ваяваў, сумленна і з поўнай аддачай працуе на фронце камунізма, вядзе барацьбу з лісліўцамі, хлуснёй, падхалімствам — з усім, што стрымлівае развіццё грамадства.

Астатнія героі рамана, на мой погляд, адыгрываюць кампазіцыйную ролю, адцяняючы нейкія рысы галоўнага героя. Напрыклад: нядобрасумленнасць, двурушнасць Будыкі паказваюць чысціню, прамату, прынцыповасць Антанюка; узаемаадносіны Антанюка з жонкай Вольгай Усцінаўнай і Надзеяй Пятроўнай, якую ён кахаў у партызанах і кахае ўвесь час пасля вайны, таксама шмат раскрываюць у характары героя. Тут, дарэчы, мы маем справу не са звычайным традыцыйным трохкутнікам — само жыццё надзвычай складанае, не падначальваецца схеме.

У рамане ёсць два персанажы — Лада і Віталія, аб якіх варта сказаць асобна. Яны, паводле аўтарскай задумы, увасабляюць тыповыя рысы сучаснай моладзі.

Лада — любімая дачка Антанюка, здольная студэнтка, якой аўтар прыпісвае незвычайнае светаўспрыняцце. Я праз формулы, гаворыць яна бацьку, гляджу на свет, на людзей. Я палю свой мозг, закручваю звіліны такімі петлямі, што некалі сам Мефістофель зламае там нагу, у маіх мазгах. Ці не занадта гэта? Хто з самых выдатных фізікаў мог бы такое сцвярджаць?

Лада па-базараўску насміхаецца з людзей, якія праяўляюць замілаванасць да лесу, да кветак, да птушак і дзяцей. Яна адкрыта гаворыць ад імя ўсіх фізікаў (невядома, хто ёй гэта даручыў) аб іх выключнасці: «Мы, фізікі, ведаем, пазнаем тое, чаго не ведае дзевяноста дзевяць працэнтаў людзей».

У сям'і Лада тыран, эгаістка, мова яе жорсткая, нават з бацькамі. Унутраны свет яе бедны. Яна лёгкадумная ў каханні. Прынамсі, усё сябры Лады — студэнты, якія былі на вяселлі, не паказалі сябе ў прывабным святле. І шкада.

Віталія — больш складаны вобраз у параўнанні з Ладай. Грамадскі і духоўны дыяпазон Віталіі шырокі: яна ўступае ў партыю, клапоціцца аб тым, як лепей вучыць дзяцей, любіць зямлю, чулая да людской радасці і гора, блізка да сэрца прымае справы ў саўгасе і ў школе. Гераіня піша ў дзённіку: «Хачу заўсёды быць у гушчы жыцця і дапамагаць людзям сваёй грамадскай актыўнасцю. Кар'ера мне не трэба».

Пісьменнік паставіў гераіню ў складаныя ўмовы. Паводле слоў маці, бацька Віты нібы загінуў у партызанах. І вось нечакана яна дазнаецца праўду: яе бацька — Свяцкі — здраднік народа... Апрача таго, Віта пакахала нікчэмнага пазёра, пажадлівага чалавечка. Але спроба самагубства ўяўляецца мне недарэчнай. Гэта збядняе вобраз Віты і ў нейкай ступені слабіць «сямейныя» старонкі рамана.

Ідэя твора «дзеля жыцця — жыццё», як адзіна магчымай пазіцыі ў жыцці грамадзяніна, абумовіла шматбаковае яе выражэнне. Усе тэмы і праблемы рамана арганічна звязаны ў адно цэлае і раскрываюцца з жыццёвай і мастацкай пераканальнасцю. Выклікаюць сумненне і пярэчанні толькі ўзаемаадносіны бацькоў і дзяцей у рамане. Атрымалася, што бацькі ва ўсім лепшыя за дзяцей — у жыцці, у каханні.

Раман Івана Шамякіна — значны, цікавы твор аб нашай сучаснасці. Вастрыня праблем, высокі ідэйны пафас — неаспрэчныя вартасці рамана. Безумоўная ўдача пісьменніка — вобраз камуніста Антанюка. Галоўная лінія жыцця такіх людзей, як Антанюк, — адданасць народу, партыі, вернасць прынцыпам камуністычнага будучага. У. І. Ленін у апошняй сваёй працы пісаў, што за такіх людзей «можна ручацца, што яны ні слова не возьмуць на веру, ні слова не скажуць супраць сумлення».

Таму мы вітаем яшчэ адну творчую ўдачу Івана Шамякіна — раман «Снежныя зімы», у якім глыбока і шматгранна паказаны наш час.

Казімір БУСЛАЎ,
член-карэспандэнт АН БССР.

Іван Шамякін. «Снежныя зімы». Выдавецтва «Беларусь», Мінск, 1970.

Язэп КУРАЛІКАЎ

КАРОТКІЯ АПАВЯДАННІ

ЯЕ ДЗЕЦІ

Вячэрні прыгарадны цягнік на нашым невялічкім зялёным паўстанку ў суботнія і нядзельныя дні заўсёды даводзіцца браць прыступам. І гэты раз мяне адразу ж з тамбура, нібы той плынню, сціснуўшы з усіх бакоў, у які момант занесла аж на сярэдзіну вагона. Цягнік крануўся, гоман і лаянка аціхлі, дзе-нідзе чуліся ўжо смех і жарты.

У суседнім купэ па-сялянску дзелавіта і разважліва, ні на каго не звяртаючы ўвагі, вялі гамонку жанчыны...

...— Гэта, даражэнькая, як у каго жыццё складзецца сямейнае. Раней дзеці бацькоў слухаліся і шанавалі, без іх блаславення не жаніліся і замуж не выходзілі.—Голас у жанчыны строгі, грубаваты.—Раней нявесту выбіралі ў дом па ўсіх стацціях, каб яна і здаровая была, і працавітая, і беражлівая, каб у яе і апрануць было што, і на чорны дзень пакінута. А цяпер пра гэта не думаюць, з бацькамі мала хто раіцца...

— Ведама ж, ты, Ганна, сваю дачку прыстроіла добра. Як-ніяк, за прараба...

— Дык я ж, даражэнькая, не з пустымі рукамі выправіла ў людзі. Дабрэнная пярына, чатыры падушкі, шэсць прасцін, паліто зімняе за сто дзесяць, два асенніх, боцікі за шэсцьдзесят пяць і на чорны дзень тое-сёе... І жывуць, слава богу, нябедна. На легкавую грошы збіраюць...

— А ў мяне двое іх, блізняты. Пеця і Вара. Жывуць вось толькі далёка, ажно ў Сібіры. Пеця, дык той інжынерам робіць, а Вара доктаркай. Кожнае лецейка з унукамі прыязджаюць. І нявестка ў мяне такая абхадзіцельная, такая ласкавая. Як прыедзе, нічога не дае рабіць, а ўсё мама ды мама, я сама зраблю, вы пасядзіце. А зяць такі гаваркі, жартаўнік і весялун. З Пецем яны мне за свой водпуск і дроў навозяць, плот ці там хляўчук падладзяць...

Гэты голас, гэтая задушэўнасць мне здаліся знаёмымі, і я праціснуўся наперад, зазірнуў цераз галовы ў купэ. На беражку лаўкі сядзела цётка Палагея з Высокага Палку, трымаючы на каленях кошык, прыкрыты зверху чыстым ільняным ручніком.

— Дружныя яны ў мяне, сэрца не нарадуецца...

Я падаўся назад і пачаў выбірацца ў другі вагон: не буду азмрачаць яе хоць хвілінную, але такую горкую радасць. Пеця і Вара загінулі ад фашысцкай бомбы. Цяпер ім было б па трыццаць сем— як і мне.

ЦІ ЎСЁ Ж ТАК ПРОСТА?

Што ж, яна, Нюра, прызнацца, жанчына ўжо хоць і немаладая, але ўсё яшчэ прыгожая, статная, захавала сваю дзявочую прывабнасць, і ніхто, акрамя вяскоўцаў, не скажа, што ў яе сын служыць у арміі, што яна восем год назад пахавала мужа, што, наогул, пражыла нялёгкае жыццё, з цёмнага да цёмнага завіхаючыся на ферме. Да яе сваталіся многія: і са сваёй вёскі, і з суседніх, і нават прыязджаў адзін шафёр з райцэнтра—усе людзі самастойныя, паважныя. А от жа на табе—упадабала гультаяватага Жэньку Зыбіна, таго Жэньку, з якім некалі разам пасвілі каровы. Тры гады, як ён пакінуў жонку і дваіх дзяцей, уладкаваўся ў горадзе ў нейкую там ваенізаваную ахову, атрымаў аднапакаёвую кватэру з усімі выгодамі,—крадком ад усіх нядаўна ў выхадны дзень ездзіла да яго сама, пагледзела на свае вочы. І ён да яе наязджае амаль кожны тыдзень, і таксама крадком,—добра, што хата канцавая і людзі не бачаць. А, можа, і бачаць ды маўчаць? У вёсцы—не ў горадзе, тут не паспееш што і падумаць, а ўжо ўсе ведаюць.

Так, зрэшты, думае Нюра, седзячы каля расчыненага акна ў гародчык, і на ўсе грудзі ўдыхае п'янкі бэзавы водар, услухоўваецца ў цішыню светлай чэрвеньскай начы і нецярпліва чакае. Чакае яго. Хутка—яна ўжо добра ведае!—прагрукае да паўстанка цягнік, і тады, праз сем мінут—і гэта добра ведае!—да акна падыдзе Жэнька.

Нюра любіць сябе вось такой чыстай, у адной дарагой шаўковай камбінашцы, босай, з распушчанымі валасамі. У такія хвіліны яна адпачывае і душой і целам, цэлы дзень набегаўшыся на ферме, кормячы цялят, вывозячы з хлева гной, лаючыся з нерастаропным загадчыкам.

Што ў яе з Жэнькам—каханне ці, можа, так усё гэта? Яна не ведае і сама. Вось Юзіка, бацьку свайго сына, яна любіла да самазабыцця, любіла так, як, пэўна, ніхто. Аднак прайшло столькі часу, і цяпер яго няма ўжо, таго аголенага пачуцця, а толькі адны ўспаміны, светлыя, як гэтая месячная ноч, але халодныя... З ім яна жыла шчаслівa...

Цягнік прагрукатаў цераз мост, і Нюра адразу ўся напялася, бы тая струна, сэрца зашчымела трывожна. І зноў пачала ўслухоўвацца ў цішыню, і не пачула асцярожных крокаў Жэнькі.

— Не спіш?—ён прывычна, адным махам сігануў праз акно ў хату, моцна прыціснуў яе да сябе. Ад яго пахла вагонам, дарогай і начной прахалодай.

— Чакала?—шаптаў ён: у другой хаце спала яе старэнькая, глухаватая ўжо маці...

Потым яны сядзелі ля акна, і ён даводзіў зморанам голасам адно і тое ж:

— Кідай усё, Нюра, паедзем у горад. Навошта табе гэтыя цяляты, гэтая ферма? Ты ж бачыла, у мяне добрэя кватэра, ванна, гарачая вада. Восем гадзін адрабіў—сам сабе гаспадар.

Яна маўчала.

— Пашкадуй сябе. Ты ж ужо семнаццаць гадоў таўчэшся на той ферме, ні выхадных, ні прахадных...

— А што я там буду рабіць, Жэня? А мама? А сын? Ці ж усё так проста?..

Калі ж ён пойдзе, яна доўга яшчэ будзе глядзець яму ўслед праз расчыненае акно, пасля хуценька збярэцца на ферму і, хаваючы ад маці заплаканы твар, выскачыць на вуліцу.

І гэтак ужо два гады.

ЗЫЧЫМ ВЫСОКАГА НАТХНЕННЯ!

НЕ ЎПЕРШЫНЮ Дзяржаўны ордэна Леніна акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета БССР едзе ў гастрольнае падарожжа ў сталіцу нашай краіны — Маскву. І заўсёды такія выступленні бываюць адказным экзаменам на творчую сталасць нашых кампазітараў і калектыву выканаўцаў, нашага музычнага і харэаграфічнага мастацтва, артыстычнай творчасці. Так будзе і сёлетнім ліпенем.

Разумею, колькі напружанай працы і хвалявання ў гэтыя дні ў кожнага з маіх калег і сяброў, як яшчэ і яшчэ раз яны правяраюць раней знойдзенае, шліфуюць і ўдакладняюць асобныя партыі і агульнае гучанне спектакляў. Жаданне адно — як мага лепш і ярчэй на мове свайго мастацтва расказаць пра жыццё народа, даць арыгінальную трактоўку вядомым узорам опернай і балетнай класікі, прадэманстраваць таленавітасць беларускага артыста.

Ведаю, што вакалісты, танцоўшчыкі, артысты аркестра цяпер імкнуцца зноў паслухаць, паглядзець, параіцца, крытычна прааналізаваць кожную музычную фразу, кожнае па, кожную дэталь і рысачку выканання. Дробязей у мастацтве не бывае! І гастрольныя выступленні сведчаць пра тое, што такое адчуванне артыста — натуральнае. Узрушае ў мастацтве толькі гармонія, суладдзе намераў і выканання. Ідэя і хараство жывуць тады, калі ва ўсіх кампанентах спектакля ажыццяўляецца змястоўная задума.

Здагадваюся, што тэатр цяпер падобны да вулея, дзе кожны аддае свае намаганні і ўмельства агульнаму плёну, дзе адзін за ўсіх і ўсе за аднаго. У вялікім творчым аб'яднанні, якім з'яўляецца тэатр, хапае клопатаў усім цэхам — і творчым, і дапаможным. Калектыў павінен быць экіпіраваны дасканала, да апошняга гузіка і цвіка.

Прыемна было напярэдадні гастроляў нашага тэатра даведацца пра высокія ўзнагароды, якімі адзначаны яго спектаклі. Журы Усесаюзнага конкурсу на лепшы музычны спектакль у азнаменаванне 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна прысудзіла Дыпломы першай ступені Дзяржаўнаму ордэна Леніна акадэмічнаму Вялікаму тэатру оперы і балета БССР за спектаклі «Зорка Венера» і «Выбранніца» (персанальна адзначаны балетмайстар А. Дадзішкіліяні, дырыжор Т. Каламійцава, мастак Я. Чамадураў і артыстка А. Карзянкова). Дыплом другой ступені прысуджаны кампазітару Ю. Семяняку і лібрэтысту А. Бачылу, Ганаровы дыплом — раней адзначанаму Дзяржаўнай прэміяй БССР кампазітару Я. Глебаву. Гэта радуе.

Радуе і тое, што ў Маскве прадэманструюць талент маладыя салісты оперы і балета. Пра два сцэнічныя вобразы, створаныя маладой вакалісткай і маладым танцоўшчыкам, гаворыцца сёння на гэтых старонках.

Усе прыхільнікі беларускай оперы, беларускага балета зычаць артыстам, дырыжорам, аркестру, мастакам — усяму тэатру — высокага натхнення! У нас ёсць што паказаць сталіцы, і мы спадзяёмся, што грамадскасць Масквы ацэніць нашы творчыя заваёвы па высокіх ідэйна-мастацкіх крытэрыях часу.

Л. АЛЕКСАНДРОЎСКАЯ,
народная артыстка СССР.

У ролі Чыо-Чыо-сан — В. Садоўская.

ШЧЫРАСЦЬ

ВАЛЯНЦІНА САДОЎСКАЯ Ў ПАРТЫІ ЧЫО-ЧЫО-САН

У АПОШНІЯ гады ў трупу Дзяржаўнага тэатра оперы і балета БССР прыйшло шмат маладых спевакоў. Многія з іх — выпускнікі нашай кансерваторыі, з якімі разам я вучыўся. Таму я з асаблівай цікавасцю сачу за іх лёсам. Пра адну з выпускніц — Валянціну Садоўскую — мне і захацелася расказаць.

У кожнага артыста ёсць тая незабыўная, першая роля, першая партыя, з якой ён і «пачаўся» як акцёр. Менавіта такой стала для Валі партыя Тоскі ў аднайменнай оперы Пучыні. Той факт, што пасля гэтага спектакля былую стажорку перавялі ў групу салістаў, гаворыць сам за сябе. Потым былі партыі Тасі ў оперы М. Аладава «Андрэй Касценя» і Машы ў «Зорцы Венеры» Ю. Семянякі. І хоць гэтыя партыі не асноўныя ў спектаклях, гледачы ацанілі цеплыню і абаяльнасць выканання Садоўскай.

І вось, нарэшце роля Чыо-Чыо-сан у оперы Пучыні. Год работы над роляй. Многа гэта ці мала? Хутчэй мала. Над такімі складанымі вобразамі працуюць усё жыццё. Але гэта яшчэ наперадзе ў В. Садоўскай. А пакуль што прэм'ера адбылася, і работа артысткі вынесена на суд гледачоў.

Голас Валянціны — лірыка-драматычнае сапрана — за апошнія гады ўзмацнеў, ён гучыць светла, свежа, молада. Знешне Садоўская быццам створана для ролі Чыо-Чыо-сан. Ярка раскрывае яна пачуццё сваёй гераіні да Пінкертона — гарачае, самаадданае і ў той жа час стрыманае і пачцівае. Пінкертон для Чыо-Чыо-сан — нібы чалавек з іншай планеты. Яна верыць, што сустрэча з ім — пачатак новага, незвычайнага жыцця.

Але ідуць гады. Падрастае сын. Ужо даўно час бы вярнуцца амерыканскаму лейтэнанту. Садоўская — Батэрфляй свята верыць яго слову. Ніякае сумненне не закрадаецца ў яе душу. Яна — увасабленне жаночай вернасці і кахання. «Ён вернецца, — паўтарае яна, — вернецца, вернецца!». Гэтая вера гучыць у славутай арыі, бадай, лепшай з усіх оперных арый Пучыні: «У ясны дзень жаданы»...

Я памятаю гэтую арыю ў выкананні Садоўскай у студэнцкія гады. І мне прыемна адзначыць, як вырасла яе вакальнае майстэрства, паглыбілася пранікненне ў свет музычных вобразаў оперы.

...Гутарка з Шарплесам стала цяжкім выпрабаваннем для гераіні Садоўскай. Яна ўпершыню задумваецца над тым, што будзе, калі Пінкертон не вернецца. І арыя яе пранізана шчымлівым смуткам. Стогн пераходзіць у пакутлівы крык. Абедзьве арыі Садоўская выконвае надзвычай выразна і эмацыянальна.

Але вось страчаны ўсе ілюзіі. У музыцы гранічная напружанасць. Гледачы, сцішыўшы дыханне, чакаюць развязкі. Даведаўшыся, нарэшце, праўду, Садоўская—Батэрфляй «спакойна» вымаўляе: «Значыць скончана ўсё, усё загінула раптам!» Артыстка вельмі дакладна ўлавіла задуманы кампазітарам характар гэтай сцэны: спачатку спалох, збянтэжанасць, потым скаванасць і асуджанасць зломленай горам Чыо-Чыо-сан, «Воля бацькі свяшчэнная. Хай сам прыйдзе па сына».

А калі ўсе пакідаюць яе, Чыо-Чыо-сан бярэ свяшчэнны кінжал. Новым сэнсам напаўняюцца ў яе вуснах словы, высечаныя на яго лязе: «З гонарам памірае той, хто не хоча змірыцца са знявагай».

Вобраз Чыо-Чыо-сан— адзін з самых выдатных у сусветнай опернай літаратуры, у ім—тонкі лірызм, псіхалагічная насычанасць, хвалюючы драматызм, а галоўнае— чысціня, пяшчотнасць, дабрата. Усе гэтыя якасці змагла данесці да слухача Валянціна Садоўская.

Праўда, не зусім удалася ёй сцэна развітання з сынам. Упэўнены, што арыя «Ты, ты, ты» ўжо ў недалёкай будучыні прагучыць больш ярка. Хацелася б таксама, каб больш пераканаўча была сыграна фінальная сцэна.

Работа над вобразам працягваецца. А на чарзе — новыя, цікавыя партыі: Тамара ў «Дэмане» Рубінштэйна, Аіда ў аднайменнай оперы Вердзі, Яраслаўна ў оперы Барадзіна «Князь Ігар».

Л. ІВАШКОЎ,
выкладчык Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі.

ПАЭЗІЯ ТАНЦА

ЮРЫЙ ТРАЯН У СПЕКТАКЛІ «ПАСЛЯ БАЛЮ»

ШМАТ яркіх хвілін дораць гледачам маладыя салісты Дзяржаўнага тэатра оперы і балета Л. Бржазоўская і Ю. Траян. Вось і ў апошняй балетнай пастаноўцы нашага тэатра «Пасля балю» Г. Вагнера яны paрадавалі нас адухоўленасцю свайго танца. Маладыя артысты, абаяльныя і здольныя, складаюць паэтычны «кантыленны» дуэт, у якім адначасова выяўляецца і індывідуальнасць кожнага. Гэта заслуга і тонка распрацаванай партытуры ў балеце харэографа А. Дадзішкіліяні.

Мінчане не ўпершыню ўбачылі гэты дуэт. Мы віталі Траяна — Рамеа. Яго герой прываблівае юную Джульету — Бржазоўскую не толькі вонкавым хараством, а найперш душэўным багаццем, хвалюючым роздумам над сэнсам жыцця, гарачай пяшчотай да каханай. У гэтым інтэлектуальная своеасаблівасць вобраза. Талент Траяна яшчэ ў працэсе станаўлення, а майстэрства адшліфоўваецца ад спектакля да спектакля. Але артыст ужо авалодаў галоўнай рысай Рамеа — яго душэўнай блізкасцю да Джульеты.

Зігфрыд Траяна не проста мілы, прыгожы юнак, які захапіў Адэту, ён рамантык і філосаф, які ўмее адрозніць шчасце сапраўднае ад шчасця ўяўнага. У адажыо герой Траяна — паэт, лірык, а ў варыяцыях не сентыментальны закаханы, а мужны абаронца высакародных ідэалаў.

Мяркуючы па творчай практыцы і прынцыповых пошуках у харэаграфіі, Ю. Траян авалодвае найбольш плённай сцэнічнай манерай — традыцыяй А. Ермалаева і В. Чабукіяні — заснавальнікаў сучаснай школы мужчынскага танца. На Беларусі гэтую школу развівалі С. Дрэчын, В. Давыдаў, В. Міронаў. Малады саліст паспяхова пераадольвае пасіўна-сентыментальную трактоўку класічных вобразаў, імкнецца авалодаць «дзейсным», дынамічным танцам.

На-рознаму ўспрыняла крытыка Ю. Траяна ў «Пасля балю». Некаторыя лічаць, што ўвасабленне вобраза героя пазбаўлена аптымізму, што ён пэўным чынам існуе не ў згодзе з таленавітай, паліфанічнай і рытмічна багатай музыкай Г. Вагнера. Іншыя катэгарычна сцвярджаюць, што Л. Бржазоўскай і Ю. Траяну ўдалося цудоўна раскрыць узнікненне і паступовае нарастанне кахання Юнака і Дзяўчыны, паказаць, як кожная сустрэча дадае штосьці новае ў іх адносіны, як свецкая ветлівасць змяняецца шчырай сімпатыяй, потым сапраўдным пачуццём.

Цікавы спектакль выклікаў плённую дыскусію і наконт псіхалагічнай дамінанты, мастацкіх акцэнтаў у партыі, якую танцуе малады прэм'ер, пра сугучнасць сцэнічнага партрэта думкам і філасофіі Л. Талстога. Нам здалося, што ў творчай біяграфіі артыста выступленне ў балеце «Пасля балю» адыграла выключную, выдатную ролю. Малады артыст павінен быў спачатку добра зразумець і адчуць свет Талстога, потым паглыбіцца ў тую трактоўку апавядання, якую далі кампазітар і лібрэтыст.

Але нагадаю, што Ю. Траян праявіў свае здольнасці яшчэ ў «Лебядзіным возеры» (Зігфрыд), «Спячай прыгажуні» (Дэзірэ) «Золушцы» (Прынц), «Рамеа і Джульеце» (Рамеа) і іншых спектаклях. Тут удасканальвалася пластыка артыста, адчуванне сцэнічнай «свабоды», умельства пранікаць ва ўнутраны свет героя, «чытаць» з дапамогай танца драматычныя канфлікты, якімі яны прадстаюць у музыцы. І Юнак у Ю. Траяна «шматгалосы» і шматпланавы, дадзены ў развіцці, у працэсе паглыблення у трагедыйнай супярэчнасці паміж ідэаламі маладога чалавека і немагчымасцю іх здзейсніць ва ўмовах паліцэйска-бюракратычнага рэжыму. Хоць такая пагроза была, артыст пазбягае меладраматызму, не засяроджвае ўвагі на пакорлівасці лёсу і халоднай абыякавасці да грамадскіх падзей: яго Юнак па-свойму гуманная і гордая асоба.

Л. Бржазоўская і Ю. Траян у спектаклі «Пасля балю».

Герой Траяна пяшчотны ў лірычных эпізодах, у якіх раскрываецца паэтычная душа яго героя. Мне ён чамусьці ўяўляецца блізкім да Ленскага ў Пушкіна і Чайкоўскага.

Можа яшчэ і няма ў гэтым вобразе бездакорнай гармоніі пачуццяў і хвалюючай сардэчнасці, уласцівай сталым натурам. Але лінія паводзін артыста ясная, і эмацыянальная гама адпавядае духоўнаму настрою Юнака. Верыш у шчырасць і чысціню яго рамантычных дыялогаў з Дзяўчынай. Пераконвае і інтэлектуальнае багацце героя, трывожны роздум над грамадскім зместам падзей, з якімі ён сутыкнуўся.

На якім узроўні танцавальная тэхніка Ю. Траяна ў спектаклі «Пасля балю»? Пластыка робіцца ўсё больш зграбнай, рухі набываюць скульптурную рэльефнасць, графічную і музычную гарманічнасць. Душэўны стан героя Ю. Траян удала раскрывае ў выразным танцы, які выконваецца ім без механічнай завучанасці.

Хочацца верыць, што новы малады прэм'ер балета не спыніцца ў пошуках дасканаласці харэаграфічнага партрэта. Як гэта ні парадаксальна, ужо ў тым завершаным вобразе, які ёсць у спектаклі, мы адчуваем багатыя творчыя магчымасці Юрыя Траяна і для ўдасканалення партыі Юнака.

М. МОДЭЛЬ.

З пошты ЛіМа

«ТРЫБУНАЛ»—100

Не кожны спектакль перыферыйнага тэатра можа святкаваць свой соты паказ. А вось «Трыбунал» у пастаноўцы Магілёўскага абласнога тэатра драмы і камедыі (г. Бабруйск) — адсвяткаваў.

Гонар глядзець яго выпаў калгаснікам сельгасарцелі «Юны свет» Верхнядзвінскага раёна. Спектакль ішоў у невялікім клубе. але, як мне здаецца, нікольні ад гэтага не прайграў. І гледачы былі надзвычай удзячныя. Толькі артысту Я. Гоўшу не пашанцавала: ён выклікаў такую нянавісць глядзельнай залы, іграючы нямецкага каменданта што яму аднаму не паднеслі кветак.

П'еса «Трыбунал», якая ідзе зараз у многіх тэатрах краіны, упершыню была пастаўлена ў Бабруйску.

Добры ансамбль стварылі сталыя і маладыя акцёры, занятыя ў спектаклі: Н. Калаптур (Паліна), Л. Шульга (Зіна), У. Гарыславец (Валодзька), Л. Падбярозкіна (Надзейка), Б. Баеў (Сырадоеў). Але найбольшую ўвагу, канечне, прыцягвае цэнтральны вобраз п'есы — Цярэшка Калабок, створаны артыстам П. Масцеравым.

— Калабок — адна з самых цікавых роляў, якія мне даводзілася іграць, — расказвае Пётр Іванавіч. — Ёсць шмат яе інтэрпрэтацый. Акцёр, напрыклад, можа адразу даць магчымасць зразумець, што герой толькі «іграе» сваю адданасць фашысцкай уладзе. Наш тэатр пайшоў па іншым шляху. Глядач да апошняй хвіліны не ведае, усур'ёз ці не вырашыў працаваць Калабок на акупантаў. І толькі ў канцы з палёгкай уздыхае і з задавальненнем даруе герою яго ашуканства...

Дзякуючы артыстам за хвіліны мастацкай асалоды, якую яны прынеслі гледачам, хачу закончыць сваю невялікую нататку адным эпізодам, сведкай якога я была.

Пасля аднаго са спектакляў да П. Масцерава падышоў калгаснік, знешне вельмі падобны на выканаўцу Калабка.

— Ведаеце — сказаў ён — я перажыў тое, што вы паказалі. Быў старастам па заданні партызан...

І са слязьмі на вачах расказаў стары чалавек прыціхлай трупе нялёгкую жыццёвую гісторыю...

Вольга ІВАНОВА,
супрацоўніца газеты «Дзвінская праўда».

г. Верхнядзвінск.

В. БЕЧЫК, М. ГІЛЬ

ЯКІМ ТАБЕ БЫЦЬ, ПАЭТЫЧНАЕ СВЯТА?

Над старонкамі «Дня паэзіі—71»

СВЯТА ПАЭЗІІ... Мабыць, у душы кожнага з нас яно адбываецца не аднойчы. Свята паэзіі—гэта і зыркі вясновы прамень, і гулкі першы гром, і натхненне плённай работы, і чыстая душэўная ўзрушанасць ад добрых чалавечых спраў, ад сустрэчы з харошым чалавекам; гэта—і ўсхваляваны роздум аб жыцці, аб людзях, аб сабе, а яшчэ — акрыленасць, адчуванне ўзнёсласці і раскаванасці, калі табе вольна дыхаецца, далёка глядзіцца, бачыцца жыццёвая і духоўная далячынь. Гэтае свята прыходзіць у душу і тады, калі ты сустракаешся з сапраўднай паэзіяй—з яе чалавечай дабрынёй, грамадзянскай страснасцю, з яе праўдзівасцю і духоўным палётам.

Тым большае гэтае свята, калі яно прыходзіць не толькі да цябе, а да сяброў, аднадумцаў, прыходзіць да многіх, становіцца калектыўным. Ёсць, пэўна, асаблівая прывабнасць у тым, што гэтае свята яднае нас у нашых лепшых грамадзянскіх пачуццях, у нашай любві да людзей, да жыцця, да роднага краю, да жывога чалавекалюбнага роднага слова і матчынай песні, яднае нас у нашых намкненнях «да гарызонту ўсіх людзей», набліжае да спраў і клопатаў усяго чалавецтва.

І хораша, што колькі гадоў назад нарадзіўся і ў нас «Дзень паэзіі». У 1965 годзе ўпершыню ўзялі мы ў рукі прывабную, добра аформленую і арыгінальна выдадзеную кніжку, у якой усё было незвычайным і святочным. Па-першае, на сустрэчу да чытача адразу прыйшлі ледзь не ўсе нашы паэты—ад самых старэйшых да найболып здольных пачаткоўцаў, прыйшлі з новымі вершамі. Па-другое, гэтым новым вершам спадарожнічала ў кнізе і цікавае крытычнае слова «Пра паэтаў і паэзію» (так называўся раздзел зборніка)—слова, у якім хораша ядналіся даследчыцкі аналіз і сапраўды паэтычная акрыленасць. Нават сёння памятаюцца (і гэта ўжо шмат гаворыць) змястоўныя і натхнёныя нізкі вершаў Аляксея Пысіна, Рыгора Барадуліна, Максіма Лужаніна (хіба забудзеш верш «Гэта першая кніга, якую складаў...»), Кастуся Кірэенкі («Веру позіркам і ўсмешкам...»), а ў раздзеле «Пра паэтаў і паэзію»—«Тры зоркі» Міхася Стральцова, «Паэзія зялёнага лесу» Анатоля Вярцінскага, «Спору табе ў працы, белы верш!..» Анатоля Клышкі, «Балада каменя» Уладзіміра Караткевіча, «З крытычнага дзённіка» Рыгора Бярозкіна, «У месяцы маі з Міхаілам Святловым...» Барыса Бур'яна... А колькі цікавых, незабыўных старонак было ў раздзелах «Байкі, эпіграмы, пародыі» (байкі Кандрата Крапівы, Уладзіміра Корбана, сяброўскія шаржы Міхася Лісоўскага) і «Дарагія імёны» (публікацыі з паэтычнай спадчыны Якуба Коласа, Міхася Чарота, Язэпа Пушчы, Юлія Таўбіна). Першы наш «Дзень паэзіі» быў, паўтараем, не ардынарнай літаратурнай з'явай, а сапраўдным святам для ўсіх аматараў паэтычнага слова.

Нямала радасных сустрэч (хоць і не без выдаткаў, часам істотных) падаравалі нам і наступныя зборнікі «Дзён паэзіі». У кожным з іх былі і свае нечаканыя адкрыцці—новыя імёны, хрэстаматыйныя пераклады, каштоўныя публікацыі і радасныя спатканні з паэтамі, чыя творчасць даўно прыцягнула чытацкую ўвагу.

Але, дзіўная рэч, з кожным чарговым альманахам адчуванне святочнасці неяк меншала, нібы блякла. З кожным разам у «Дні паэзіі» трапляла ўсё больш выпадковых—нязначных па змесце і думцы—твораў, пагаршалася, збядніялася афармленне, нават паліграфічнае выкананне.

І ВОСЬ перад намі сёлетняя кніжка «Дня паэзіі». Пагартаем яе.

Адкрываецца яна вершамі народнага паэта рэспублікі Петруся Броўкі.

Жыву задумамі твaімі,
З табой раблюся маладым,
Трымай мяне, трымай, Радзіма,
Заўсёды ў спісе баявым..

Адразу пазнаеш голас паэта з яго грамадзянскім напалам, юначай шчырасцю і непасрэднасцю, асветленай сталым вопытам і шчырай чалавечнасцю. Не губляецца, не слабне ў кнізе патрыятычны голас Максіма Танка, на шырокія прасторы «няблізкіх вандровак» выводзіць нас Максім Лужанін, нямала гавораць нам—які далёкі шлях пройдзены нашай паэзіяй!—вершы Канстанцыі Буйло. Чытаючы «Ліст са Швейцарыі» Піліпа Пестрака, прысвечаны старонцы з біяграфіі Уладзіміра Ільіча Леніна, думаеш і пра самога аўтара, пра ягоны шлях паэта-рэвалюцыянера.

Так, зборнік прадстаўнічы. У ім—творы паэтаў розных пакаленняў. Побач з названымі імёнамі—Міхась Машара і Мікола Хведаровіч, Антон Бялевіч і Мікола Аўрамчык, Алесь Звонак і Анатоль Астрэйка, Алег Лойка і Хведар Жычка, Мікола Арочка і Марына Барсток, Уладзімір Паўлаў і Міхась Рудкоўскі, Алесь Разанаў і Людміла Забалоцкая...

Па «Дні паэзіі» мы атрымліваем магчымасць пэўным чынам меркаваць аб усёй сучаснай беларускай паэзіі, аб яе грамадзянскім, сацыяльным тонусе, аб кірунках яе пошукаў, аб асобных удачах. Зрэшты, не толькі аб гэтым. Можна меркаваць і аб рэзервах—па творах літаратурнай моладзі, і аб яе жанравай і тэматычнай разнастайнасці. Ну і, вядомая рэч, высвятляюцца са старонак зборніка і многія надзённыя пытанні развіцця нашай паэзіі, бачацца і яе некаторыя адмоўныя тэндэнцыі. Але спачатку — пра добрае, станоўчае.

У «Дні паэзіі-71» ёсць цікавыя, змястоўныя творы, якія можна амаль без агаворак занесці ў актыў нашай паэзіі. Бадай, няма патрэбы адзначаць тут усе ўдачы зборніка, разглядаць іх падрабязна. Хочацца толькі адзначыць, што, апрача твораў названых вышэй аўтараў, спыняюць увагу вершы Міколы Аўрамчыка («А помніш ты, як на Палессі...»—празрыстыя па думцы, ясны, светлы па пачуцці), Уладзіміра Караткевіча (уся нізка дыхае рамантыкай нашай гісторыі, любоўю да слаўных сыноў краю, характэрнай для паэта экспрэсіўнай насычанасцю), Пятра Прыходзькі (маем на ўвазе прысвечаны памяці Пятра Глебкі пранікнёны верш «Салдат пакалення»: «Ён быў салдатам пакалення, што праз усе грамы прайшло, сваё жыццё, сваё натхненне Айчыне роднай аддало. Ён услаўляў Радзімы шчасце, і вечным помнікам—жыццё таму, хто ведаў мову маці, як сэрца ўласнага біццё»), Антона Бялевіча («Споведзь старога»—твор жыццелюбівы, вельмі арганічны для светаўспрымання чалавека-працаўніка, ад імя якога напісаны верш, па-сапраўднаму народны)...

Мабыць, варта вылучыць нізку Сцяпана Гаўрусёва. Паэта апошнім часам крытыкавалі і, бадай што, слушна — за дэкламацыйнасць, так званую «планетарнасць», адарваную ад рэальнага жыцця канкрэтнай чалавечай асобы. Не будзем сцвярджаць, што змешчаныя ў зборніку новыя вершы Сцяпана Гаўрусёва належаць да яго лепшых удач, аднак яны вабяць непасрэднасцю, душэўнай цеплынёй, яснасцю думкі, набліжанасцю да першавытокаў чалавечай духоўнасці, да звычных, простых і разам з тым заўсёды шматзначных для кожнага з нас жыццёвых праяў. («Залаціцца ліст кляновы»). На праніклівай, нават шчымлівай лірычнай ноце прачытаўся намі верш «Каб аж гай шумеў», прысвечаны памяці Сымона Блатуна:

У люднай адзіноце,
У шчасця на краю,
На перасмяглай ноце—
Замоўкнуць салаўю.

У песенным раздоллі
Адну пацеху меў—
Людскую бачыць долю,
Каб ажно гай шумеў...

Так прастарнелі грудзі,
Так шасталі лісты,
Што не адчулі людзі
Навокал пустаты...

Цікавы верш Рыгора Семашкевіча «Гестапаўцы гулялі ў баскетбол...» — у ім па-новаму, нечакана і нязвычна, хвалююча сказана пра дзяцінства, абкрадзенае вайною. Адна з бясспрэчных удач — верш Петруся Макаля «Пудзіла»: іранічны, шматзначны, густы па фактуры, наступальны па пафасе:

Надзьмуты ветразямі штонікі
Шырокія — не ў лад з эпохаю,—
Надзетыя на дроцік тоненькі...
Але галоўнае — палохае!

У зборніку змешчана некалькі вершаў заўчасна памёршага Анатоля Сербантовіча. Малады паэт памёр, па сутнасці, на пачатку творчай дарогі—сталасць яго была яшчэ наперадзе. Звычайна нервовы, імпульсіўны, а нярэдка і няроўны, у вершах, што змешчаны ў «Дні паэзіі», паэт прадстае перад намі ўдумлівым і засяроджаным. У іх адчувальна выявілася ўменне паэта востра ўспрымаць і выказваць небудзённасць звычайнага жыцця, адштурхоўваючыся ад рэальнага факта даць ход фантазіі, паэтычнаму ўяўленню. У гэтым асабліва пераконваешся, чытаючы верш «Няма мяне».

Па-свойму прываблiваюць вершы Жэні Янішчыц, Алега Лойкі, Марыны Барсток і некаторых іншых аўтараў зборніка. Яны і шчырыя, і душэўныя, асветленыя любасцю да жыццёвага хараства. Але...

АЛЕ ТУТ ужо мы мусім сказаць пра іншае. Так, у «Дні паэзіі-71» ёсць вершы ўвогуле неблагія, мы б сказалі—«мілыя», нечым яны нават кранаюць (вось хоць бы вершы той жа Жэні Янішчыц), аднак, калі ўспрымаеш іх побач з іншымі, калі перачытваеш адразу ўвесь зборнік, не можам не звярнуць увагі на тое, як шмат у іх усё аднаго і таго ж: вар'іруюцца адны і тыя ж матывы, нярэдка пануе сентыментальная замілаванасць, думка разгортваецца па нейкіх звычных кірунках, пачуццё выяўляецца ў вузкім коле аднастайных псіхалагічных калізій. Самае дзіўнае, што нават у вялікіх і малых кампанентах паэтычнай формы (рытмічны малюнак, рыфма, кампазіцыя) гэтыя вершы, зноў жа, вельмі часта мала розняцца між сабою.

Ці не збядняецца ад усяго гэтага вялікі свет чалавечых пачуццяў? Вось як выглядаюць дачыненні душы сучасніка да свету прыроды ў вершах некаторых паэтаў.

«Вёснам жыць, і лету жыць, і восені з зімою. Як зямлю нам не любіць з невыказнаю красою!» (Анатоль Астрэйка).

«У лесе знайшоў я пралеску. Другой я такой не знайду. Цвіці ж ты, малая, на ўзлеску, к табе яшчэ заўтра прыйду» (Рыгор Няхай).

«Дрыготкая, пяшчотная рабіна, што дагарае ўвосень, як пажар, дзяўчынаю прыгожаю зрабіся і прыбяжы хутчэй на сенажаць» (Людміла Забалоцкая).

«У траве, густой, па пояс, затрашчалі звонка конікі. Міма гаю, міма поля, як віхор, імчалі коннікі» (Кастусь Ільюшчыц).

Прыклады можна памножыць, але досыць, бо каментарыі тут, як кажуць, непатрэбны. Які ж асаблівы каментарый патрэбен да такіх «няхітрых» радкоў Яўгена Крупенькі: «А вунь матылёк вясёлы кружыцца, як самалёт. А вунь — прыгледзьцеся толькі—краска матнула красцы галоўкай... А вунь—ветрык сваім грабянцом галаву траве расчэсвае, ходзіць касцом»? Альбо да такіх радкоў (дальбог, ім больш за паўвека) Святланы Каробкінай: «Колькі на дрэвах бялюткіх хусцінак, гэта зіма накідала сняжынак. Срэбнаю коўдрай палі ахінула, гурбы сумётаў на ўзлессі надзьмула, рэчку накрыла карой ледзяною» і г. д., альбо Мечыслава Шаховіча: «Раскалола сонца Нарач—рунным крыгалом! А за пазухай у хмары спее першы гром. Хутка ён уладна грымне, як вясне салют. Адгукнецца дарагі мне салаўіны кут».

А якім збедненым, пазбаўленым складанасцей, унутранага напружання, псіхалагічных адценняў прадстае каханне—адна з адвечных тэм лірычнай паэзіі. Проста цытуем:

«Там, за снежнаю заслонаю, ў санках-роскідах шырокіх, па-марознаму чырвоныя, цалаваў твае я шчокі» (Казімір Камейша).

«Ты пазваніць дазволіла мне сёння,—да тэлефона птушкаю лячу, у чарнабровым, радасным палоне, нібыта сонца, чорны дыск кручу» (Іосіф Скурко).

«Ты из грозы. Из ливней грозовых. Ты—молния, ударившая в душу, и если я смогу тебя забыть, круговорот в природе я нарушу. Материя рассыплется...» (Давід Сімановіч).

Ці ўзбагачаюць нас, ды і саміх аўтараў, такія вось вершы? Усё гэта, даруйце, банальна, альбомна—не для чытацкай аўдыторыі. І міжволі задумваешся, ці вынашаны, выпакутаваны ў сэрцы гэтыя і іншыя ім падобныя радкі. І прыгадваеш вядомыя радкі вядомага паэта: «Дрова как будто и сухи, да не играет печка. Стихи как будто и стихи...» Сапраўды, адно толькі і скажаш: як быццам вершы.

Усё гэта засмучае. Асабліва ж засмучае тое, што многія старонкі гэтага небудзённага выдання запаланілі шэрасць, драбнатэм'е, бяздумнасць. Зрэшты, літаратурна-мастацкі ўзровень **многіх** вершаў проста нізкі: іх псуе коснаязыкасць, адвольнасць, неабавязковасць і слоў, і радкоў, і цэлых строф, нейкая вымучанасць тропаў, звычайная неахайнасць. Зноў займацца цытаваннем не хацелася б, аднак усё ж вымушаны.

Ці была неабходнасць, напрыклад, змяшчаць у зборніку верш Хведара Чэрні «Пра мора»? Вось, так сказаць, скразны асацыятыўны ланцуг гэтага верша: «Мора вырскамі гневу свайго салютуе, хвалі з шумам **куляюцца праз галаву**... Ні з таго, ні з сяго усхадзілася мора. **Кулакамі** аб бераг шалёна грыміць... Б'ецца сэрца прычалаў у рытме звычайным, глыбыхвалі аб пірс разбіваюць **ілбы**... Ля чужых берагоў шторм збіраў ураджаі. **Ён у безліч цапоў малаціў** што ёсць сіл...» Якая блытаніна асацыяцый і... думкі! І незаўважна пазбаўляецца істотнасці галоўнае ў вершы: успамін пра Перакоп (рыфмуецца ён, без арганічнай, унутранай матывіроўкі, з перыскопам), пра сорак першы год, пра ваенныя бліндажы (якія, «як мячыкі, скачуць уверх»).

Опять убежал я на север,
Опять убежал я в тайгу,—

зусім сур'ёзна піша Віктар Унуковіч. Мы гатовы паверыць паэту. Але далей чытаем:

Бренчит гитарой бородач
О нашей связке неудач,
О том, как зол таежный быт...

Не надта стасуецца гэтае брынканне гітарай (на гітары?) з сапраўднымі, а не прыдуманымі цяжкасцямі «таежнага побыту».

Мякка кажучы, цяжка дайсці да сэнсу ў імператыўным сцвярджэнні Наталлі Татур: «Не надо, если сердце не болит, творить добро, умом его рисуя...»

Вядома, па маладосці, нявопытнасці (а Наталля Татур, напрыклад, пачатковец у паэзіі) што ні напішацца. Але ж друкаваць, ды пры тым у «Дні паэзіі»... Дарэчы, моладзь прадстаўлена ў ім досыць шырока. Здавалася б, гэтаму можна было б парадавацца, але—не, радасці няма ці, прынамсі, малавата. Зусім не ад жадання накпіць, а ў імя літаратурнай будучыні саміх маладых аўтараў мы вымушаны шчыра сказаць, што сумняваемся ў мэтазгоднасці публікацыі ў «Дні паэзіі-71» асобных вершаў Ніны Галіноўскай, Васіля Лаўрыновіча, Віктара Яраца, Міколы Чарняўскага, Льва Мароза, Паўла Марціновіча, Георгія Цюменева, Міхася Стрыгалёва, Міколы Пракаповіча... Вось некалькі прыкладаў іх творчасці (імёны аўтараў называць, бадай, няварта):

Для мяне зіма развесіла
Цяжкі срэбраны убор.
Весялюся — надта весела
Напрамкі ісці праз бор,—

апавяшчае чытачоў адзін аўтар.

Бярозка мая, царыца,
З табою хачу падружыцца.
Бярозка мая, гаваруха,
Я казкі прыйшоў паслухаць...—

поўніцца сентыментальнасцю другі.

Як клічнік ў канцы трагедыі,
Нема крычыць абеліск,—

асабліва не задумваючыся над сэнсам таго, што піша, кідаецца ў літаратурныя прыпадабненні трэці.

ЕЛИ ЛАПЫ свесили доверчиво,
И роса на землю ПРИЛЕГЛА,—

не заўважаючы пабочнага сэнсу інверсіі, піша наступны.

Ой, досыць!

Зрэшты, рэдкалегія была, мабыць, задужа памяркоўнай і да вопытных, сталых паэтаў. Як ні прыкра пра гэта гаварыць, але мы не раз і не два засмучаліся няўдачамі аўтараў з досыць трывалай рэпутацыяй. Відаць, менавіта па іх віне ў зборніку ёсць нямала дэкларацыйных, зробленых метадам халоднай штампоўкі радкоў. За вонкавым умельствам паэта не адчуваеш часам сапраўднага пачуцця, няўрымслівасці, творчага напалу, напружаных пошукаў.

Паказальны ў гэтых адносінах верш Бранісдава Спрынчана «Мая зямля». Тэма верша—чалавек і радзіма—надзвычай важная, яна вымагае мабілізацыі ўсіх творчых сіл, высокага ўзлёту натхнення, маштабнага пачуцця. Але вось мы чытаем:

И соль твоя пошла мне впрок—
Тучнеет крона в дни налива:
Под ливнем зеленеют нивы
На ветках полевых дорог.
. . . .
И, словно серебристый плод,
Облитый солнцем, над тобою
Врастает в небо голубое
На белой ветке самолёт.

Ствараецца ўражанне, што не рэальнае пачуццё, а нешта іншае вядзе думку паэта. Бо чым жа ўзбагачае змест верша вось гэтая слоўная гульня **«налив—ливнем—нивы»**, сістэма прыпадабненняў «ветки дорог—серебристый плод—на белой ветке самолет».

Што датычыцца верша «Асілак» (пра паэта Аляксея Талстога), дык ён

выклікае пярэчанне: у ім асоба паэта характарызуецца аднабакова («Он ядро (?) пудовой гири через флигель свой метал»—скразны матыў верша), спрошчана тлумачыцца яго паэзія («Мне понятно, почему он писал, **ой-диди-ладо**, о богатырях баллады, ведь они сродни ему»).

У СУВЯЗІ з гэтым асабліва кідаецца ў вочы, што ў такім прадстаўнічым выданні (як відаць, зусім не з-за недахопу плошчы), мы не знаходзім твораў Аркадзя Куляшова, Аляксея Русецкага, Кастуся Кірэенкі, Аляксея Пысіна, Васіля Віткі, Сяргея Дзяргая, Міхася Калачынскага, Алеся Бачылы, Анатоля Вялюгіна, Янкі Сіпакова, Кастуся Цвіркі, Анатоля Вярцінскага, Ніла Гілевіча, Генадзя Бураўкіна, Дануты Бічэль-Загнетавай, Анатоля Грачанікава, Рыгора Барадуліна, Пімена Панчанкі, Міхася Стральцова, Фёдара Яфімава, Святланы Яўсеевай і іншых. Ці можна сённяшні дзень нашай паэзіі ўявіць без гэтых імёнаў? Шкада, што ў раздзеле перакладаў мы не знаходзім новых прац Уладзіміра Дубоўкі, Язэпа Семяжона, Васіля Сёмухі... У раздзеле крытыкі няма чамусьці тых, хто найбольш часта і найбольш цікава піша пра паэзію—Рыгора Бярозкіна, Віктара Каваленкі, Дзмітрыя Бугаёва, Уладзіміра Калесніка, Івана Ралько, Алеся Яскевіча, Анатоля Клышкі, Вячаслава Рагойшы, Міколы Арочкі, Уладзіміра Гніламёдава...

Калі б гэтыя аўтары ўдзельнічалі ў «Дні паэзіі», зборнік быў бы, несумненна, намнога багацейшы праблематыкай і тэматыкай, больш змястоўны, больш разнастайны і ў жанравых адносінах, бо, шчыра кажучы, яго старонкі і ў гэтым сэнсе беднаватыя: імпрэсія, замалёўка, лірычны эцюд, верш-споведзь, лірычны маналог і... усё. Думаецца, што ў ім быў бы вельмі дарэчы і сюжэтны верш з яго надзвычай багатымі магчымасцямі для мастацкага абагульнення многіх з'яў жыцця, і вершы-дыялогі, вершы-алегорыі, і паэтычны рэпартаж, і творы філасофскага плану.

І, урэшце, самае істотнае. Чытач «Дня паэзіі-71» мае падставы ўсумніцца: ці не слабне ў нашай паэзіі яе грамадзянскі напал, ці не змяншаецца ў нашых паэтаў увага да надзённых праблем жыцця, да спраў і клопатаў сучасніка—будаўніка камунізма? Сумненне такое ўзнікае, бо пры чытанні зборніка адзначаеш: за большасцю вершаў цьмяна ўгадваецца складаны, шмат у чым драматычны сучасны свет з яго вялікімі і малымі канфліктамі, выключнымі па вастрыні праблемамі; не заўважаюцца тыя перамены, што адбываюцца ў жыцці, абыходзяцца ўвагай выкліканыя імі перажыванні. Тут ёсць над чым падумаць, аб чым паразважаць.

Хоць коратка, але скажам і пра іншыя раздзелы зборніка. У параўнанні з ранейшымі «Днямі паэзіі», тут відавочна няўдалыя старонкі гумару. Ні трапных эпіграм, ні дасціпных пародый, ні сяброўскіх шаржаў, ні ўвогуле цікавых гумарыстычных твораў, якія сапраўды стасаваліся б да «Дня паэзіі», тут няма. Мабыць, пра гэты раздзел трэба дбаць спецыяльна: ён павінен быць у кнізе не толькі для прадстаўнічасці (маўляў, слова дадзена і гумарыстам), а і ўносіць свой істотны ўклад у паэтычнае свята.

Раздзел «Пра паэтаў і паэзію»... Не будзем аспрэчваць мэтазгоднасць паяўлення якой-небудзь з нататак у гэтым раздзеле, аднак, змешчаныя побач і разам, яны выглядаюць аднастайнымі, будзённымі і, нават, шаблоннымі. Не ўсе, вядома—сярод іх вылучаецца «Рэквіем» Янкі Скрыгана: прачулае, багатае на асабістыя ўспаміны, насычанае цікавымі фактамі слова пра Змітрака Астапенку. У сувязі з гэтым думаеш пра тое, што крытычныя матэрыялы для «Дня паэзіі» не маюць права быць ардынарнымі, іх мова, тон, стыль павінны адпавядаць духу зборніка, дыхаць паэзіяй, быць свежымі і цікавымі.

Тое, што крытычным нататкам «Дня паэзіі-71» неаднойчы бракуе менавіта гэтых якасцей, пацвярджаецца хоць бы паведамленнем Адама Мальдзіса «Беларускі верш літоўскага класіка». Яна, безумоўна, мела права на паяўленне ў зборніку. Факт сам па сабе цікавы—верш Людаса Гіры, напісаны літоўскім класікам на беларускай мове. Але ці не лепш было б змясціць сам верш (з купюрамі, калі неабходна) з кароткім, але змястоўным і жывым каментарыем? Нататка ж А. Мальдзіса, на жаль, напісана неяк сумна, прыземлена—як звычайная архіўная публікацыя. Тое ж можна было б сказаць і пра матэрыялы некаторых іншых аўтараў гэтага раздзела.

Добра, што «Дзень паэзіі» трымаецца традыцыі—дае слова лепшым паэтам іншых краін і народаў. Вось і ў гэтым зборніку ў перакладах М. Танка, А. Вярцінскага, П. Прыходзькі, А. Разанава, Ю. Гаўрука, А. Зарыцкага, П. Макаля, Н. Гілевіча, А. Шаўні, Э. Агняцвет з беларускімі чытачамі размаўляюць рускія паэты А. Пракоф'еў і Я. Хялемскі, цэлымі падборкамі прадстаўлены сучасная ўкраінская паэзія, паэтычная класіка балгар, венграў, славенцаў, сучасная польская, італьянская, французская, бельгійская лірыка.

Нашу ўвагу не мог не звярнуць прачулы, пафасны верш А. Пракоф'ева «Салдатам рэвалюцыі». Ён прысвечаны слаўнаму сыну беларускага народа Сяргею Осіпавічу Прытыцкаму:

....Біў ён па гору свайго народа,
Па цемры праклятай без промаху біў.

Чырвонымі макамі ззяе свабода,
Якую ён больш за жыццё любіў.

І подзвігу рэха над краем лунала,
Будзіла надзеі у сэрцах людскіх,
Турэмныя сцены і краты хістала
Ад яго выстралаў грамавых.

(Пераклад М. Танка).

Многія старонкі раздзела «Перакладаў» добра дапаўняюць «галоўную» частку зборніка. Хацелася б толькі, каб і тут адбор быў больш прынцыповы і строгі, каб для перакладаў выбіраліся **лепшыя** творы (напрыклад, некаторыя ўкраінскія паэты прадстаўлены не зусім удала). Дарэчы, ці не варта было б побач з творамі даўніх сяброў Беларусі (у прыватнасці, украінскіх паэтаў) сказаць і пра тое, што зроблена імі для папулярызацыі беларускага мастацкага слова ў сябе на радзіме.

ПЕРАГОРНУТА апошняя старонка «Дня паэзіі-71». Мы думаем пра тое, наколькі цікавейшым, больш разнастайным, чытабельным мог бы стаць гэты зборнік, калі б рэдкалегія праявіла не толькі большую патрабавальнасць, але і з большай выдумкай, ініцыятыўнасцю падбала пра такое важнае і патрэбнае выданне. Не знаходзім мы, напрыклад, ніякай сістэмы ў размяшчэнні твораў. Варта было б падумаць і аб тым, як лепей прадставіць асобных аўтараў (побач з вершам Я. Замерфельда напрошваецца кароткая нататка пра яго самога—былога маладнякоўца); хацелася б ведаць, і хто такі Я. Кохан, аўтар верша «Родны бераг мой»; дарэчы было б і цёплае слова пра А. Сербантовіча—поруч з пасмяротнай публікацыяй яго вершаў.

У зборніках «Дні паэзіі» прынята змяшчаць новыя вершы паэтаў (і гэта, відаць, правільна). У апошнім зборніку гэты прынцып чамусьці парушаецца.

Мы гаварылі ўжо аб тым, як прадстаўлены ў «Дні паэзіі» маладыя паэты,—прадстаўлены яны шырока. Аднак ці не хаваецца за такой шчодрасцю звычайная паблажлівасць ці, нават, абыякавасць? Прыгадваем, што ў мінулых зборніках такога стракацення новых імёнаў не было, аднак затое запомніліся цэласныя, руплівa і дбала падабраныя падборкі Ж. Янішчыц, А. Разанава, В. Іпатавай.

А чаму б, напрыклад, не знайсці на старонках «Дня паэзіі» слова паэта пра таварыша па пяры, слова пра малодшага сябра, эсэ пра ўпадабаны верш, нататку пра паэтычнае майстэрства, дыскусійны дыялог па пэўнай творчай праблеме, хроніку паэтычнага года? Усё гэта не нова для нашых «Дзён паэзіі», у ранейшых зборніках такія матэрыялы выклікалі цікавасць.

Яшчэ крыху—мы зноў звяртаемся да гэтага—пра паліграфічнае выкананне і мастацкае афармленне «Дня паэзіі-71». Ён, на жаль, у многім страціў сваё ранейшае святочнае аблічча: няма тут малюнкаў і сяброўскіх шаржаў, фатаграфіі выпадковыя (аўтары іх невядомы, даты прастаўлены не пад усімі), шрыфты сляпыя і нецікавыя, вёрстка непрывабная...

«Дзень паэзіі»... Ён уяўляецца нам не проста зборнікам новых вершаў. Гэта, паўтараем, перш за ўсё—выданне асаблівае, святочнае. Сапраўды, звычайна з новымі вершамі чытачы знаёмяцца па часопісах, а далёка не кожны чытач мае магчымасць сачыць за ўсёй нашай перыёдыкай. Вось тут і прыходзіць яму на дапамогу «Дзень паэзіі», па якім можна ўявіць—ва ўсім багацці і разнастайнасці—сённяшні дзень нашай паэзіі. Таму публікацыя ў «Дні паэзіі»—і гонар, і высокая адказнасць для кожнага аўтара. Так павінна быць! На старонкі зборніка павінна трапляць сапраўды самае лепшае, найбольш значнае, адметнае па сваіх ідэйна-мастацкіх вартасцях, а не, як гэта часам здаецца, адыходы з рэдакцыйных шуфлядаў. Трэба, каб кніжка «Дня паэзіі» вабіла чытача, каб яе хацелася ўзяць у рукі, пагартаць, каб яна не пакідала чытача абыякавым, была разнастайнай, багатай, змястоўнай, каб дзень, у які яна трапіла да чытача, станавіўся для яго сапраўдным **днём паэзіі**.

А ЦЯПЕР—менавіта пра тое, якім ён павінен быць, гэты **дзень паэзіі**. Ужо даўно ў многіх нашых рэспубліках стала традыцыяй праводзіць масавыя паэтычныя святы. Вялікімі культурнымі падзеямі ў літаратурным (і не толькі ў літаратурным) жыцці з'яўляюцца Пушкінскае свята паэзіі ў Міхайлаўскім, Блокаўскае—у Шахматаве, святы паэзіі на радзіме Някрасава, Цютчава, Ясеніна, Шаўчэнкаўскія дні на Украіне, Вясна паэзіі ў рэспубліках Прыбалтыкі і іншыя. Яны адзначаюцца шырока ўсёй грамадскасцю, суправаджаюцца вялікімі ўрачыстасцямі, рыхтуюцца дбайна, з любоўю, атрымліваюць шырокі рэзананс у друку, не застаюцца ад іх убаку радыё і тэлебачанне. Яны праходзяць не толькі ў залах—паэтычнае слова ў дні свят гучыць на адкрытых пляцоўках і эстрадах, у заводскіх карпусах і на палявых станах. У Літве, на радзіме Данелайціса і Саламеі Нерыс, гэта адначасова і святы песні, святы народнага мастацтва — велічныя, маштабныя. Урэшце, у Расійскай Федэрацыі—у Маскве і Ленінградзе—праводзяцца і спецыяльныя паэтычныя святы, прыўрочаныя да выхаду «Дня паэзіі»,—у гэтыя дні паэты ідуць да чытачоў у кнігарні, у бібліятэкі, навучальныя ўстановы, на прадпрыемствы.

А ў нас? На жаль, пакуль што такога свята ў Беларусі не праводзіцца. Ды і сам «Дзень паэзіі» выходзіць у свет без прывязкі да пэўнай даты ці падзеі. А між тым у нас ёсць даты, да якіх бы вельмі стасаваўся выхад чарговай кніжкі «Дня паэзіі». Назавём адну з іх—дзень нараджэння геніяльнага нашага Янкі Купалы. Ён нарадзіўся 7 ліпеня (якраз на Купалле)—дзень гэты спрадвеку адзначаецца ў народзе прыгожа і хораша. Свята Івана Купалы звязана з самай паэтычнай народнай абраднасцю. Як бы здорава было б зрабіць менавіта гэты дзень святам паэзіі, як бы дарэчы дапоўнілі яго тыя народныя песні, танцы, гульні, якімі суправаджаецца Купалле і якія яшчэ жывуць у розных кутках роднага краю.

Дык хай жа будзе такое свята і ў нас! Хай будзе яно шчодрае і багатае на добрыя вершы, хай будзе яно шырокае і светлае, хай у гэты дзень паэзія пануе ўсюды, хай узніме яна і акрыліць як мага больш людзей.

У дні паэтычнага свята, нам уяўляецца, ёсць магчымасць правесці мноства самых розных цікавых літаратурных «мерапрыемстваў»: і рэспубліканскі злёт маладых паэтаў, і творчыя рэйды пісьменніцкіх брыгад па дарогах рэспублікі, і конкурсы чытальнікаў, і фестываль першай кнігі, і спецыяльныя кніжныя базары, і—сустрэчы, сустрэчы, сустрэчы...

Ад «Дня паэзіі»—да свята паэзіі... Хай будзе так!

АДРАСАВАНА КОЖНАМУ

ЧЫТАЮЧЫ БЮЛЕТЭНЬ «ПОМНІКІ ГІСТОРЫІ І КУЛЬТУРЫ БЕЛАРУСІ»

«Грамадзяне, старыя гаспадары пайшлі, пасля іх засталася вялікая спадчына. Цяпер яна належыць усяму народу.

Грамадзяне, беражыце гэтую спадчыну, беражыце карціны, статуі, будынкі — гэта ўвасабленне духоўнай сілы вашай і продкаў вашых. Мастацтва — гэта тое прыгожае, што таленавітыя людзі ўмелі стварыць нават пад гнётам дэспатызму і што сведчыць пра прыгажосць, пра сілу чалавечай душы.

Грамадзяне, не чапайце ніводнага каменя, ахоўвайце помнікі, будынкі, старыя рэчы, дакументы — усё гэта ваша гісторыя, ваш гонар. Памятайце, што ўсё гэта — глеба, на якой вырастае наша новае народнае мастацтва.

Выканаўчы Камітэт Савета Рабочых і Салдацкіх Дэпутатаў».

Гэты красамоўны дакумент першых паслякастрычніцкіх гадоў адкрываў новы бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» — рэспубліканскую трыбуну ўсіх энтузіястаў таварыства, якое займаецца аховай культурна - гістарычнай спадчыны. Тут жа друкаваўся Закон Беларускай Савецкай Сацыялістычнай Рэспублікі аб ахове помнікаў гісторыі і культуры на тэрыторыі рэспублікі.

У 1970 годзе выпушчаны чатыры нумары бюлетэня, у 1971—адзін. Супрацоўнікі часопіса прыклалі шмат намаганняў, каб стварыць сталы актыў. Сёння матэрыялаў у рэдакцыі багата. Няспынна паступаюць новыя.

У першых чатырох кніжках бюлетэня вядучая — ленінская тэматыка. Цікавы, напрыклад, артыкул Я. Загрышава «Ленінскія прынцыпы музейнага будаўніцтва і ажыццяўленне іх у Беларусі». Аўтар паслядоўна раскрыў гісторыю музейнага будаўніцтва ў рэспубліцы і метады аховы народнай спадчыны.

Шмат матэрыялаў змешчана да 25-годдзя перамогі савецкага народа над фашысцкай Германіяй. Б. Стральцоў, І. Жыгараў і іншыя аўтары расказалі аб падзеях вайны на тэрыторыі Беларусі, акцэнтуючы ўвагу на ўвасабленні ўсенароднага подзвігу ў помніках.

Бюлетэнь узнімае самыя розныя пытанні гісторыі культуры беларускага народа. Гаворка ідзе пра археалогію, этнаграфію, жывапіс, скульптуру, архітэктуру, пра старажытныя дакументы, летапісы.

Друкуюцца грунтоўныя навуковыя артыкулы-даследаванні. Сярод іх — «Беларускія летапісы і іх лёс» М. Ермаловіча. Па глыбіні думкі і навізне адкрыццяў артыкул раўназначны манаграфіі. Шмат гадоў даследчык вывучаў старажытную гісторыю Беларусі, сачыў за навейшымі адкрыццямі археолагаў і археографаў, перачытаў летапісы, зрабіў арыгінальныя вывады. Вельмі цікавае пытанне навуковых даследаванняў М. Ермаловіча — месцазнаходжанне старажытнай Літвы. Ён даводзіць, у прыватнасці, што старажытнай сталіцай Вялікага княства Літоўскага быў Навагрудак (Навагродак).

Цікавыя публікацыі А. Ліса «Язэп Драздовіч», Г. Штыхава «Полацкія фрэскі», С. Александровіча «Год выдання 1881», М. Яніцкай «Урэцкае шкло» і іншыя.

У першым нумары бюлетэня за 1971 год выступілі адразу тры археолагі — Г. Штыхаў, П. Лысенка, Л. Аляксееў. Пра цудоўную матэрыяльную культуру старажытнага Брэста піша П. Лысенка.

Унікальны бронзавы крыж-энкалпіён (XII ст.), касцяныя пласціны з найтанчэйшым разным арнаментам і малюнкам знайшоў у час раскопак Замкавай гары ў Мсціславе археолаг Л. Аляксееў. Бясспрэчна цікавай знаходкай з'яўляецца звон у Моладаве на Брэстчыне. Яго знайшлі складальнікі Звода помнікаў Беларусі.

Заўсёды з вялікай цікавасцю чытаем мы артыкулы пісьменніка і гісторыка Генадзя Кісялёва. У гэтым нумары ён абнародаваў архіўныя матэрыялы пра кампазітара, удзельніка паўстання 1863 года Вінцэся Клімовіча.

У бюлетэні друкуюцца разнастайныя матэрыялы па гісторыі старажытных гарадоў. Цікавыя публікацыі пра нясвіжскую, магілёўскую, навагрудскую, астравецкую даўніну. Безумоўна, гэтая рубрыка заўсёды знойдзе свайго чытача. Міжволі прыгадваецца выключна важная работа нашых суседзяў украінцаў, якія на грамадскай аснове ствараюць «Гісторыю гарадоў і вёсак Украінскай ССР» у 26 тамах. Адзінаццаць ужо выдалі. Кожны том — вобласць. Асобны том прысвечаны гісторыі Кіева. Аб'ём кожнага тома ад 75 да 120 аўтарскіх аркушаў. Мяркуецца ў 1973 годзе запусціць у вытворчасць апошнія тамы. У выданні прымае ўдзел каля ста тысяч чалавек самых розных заняткаў і спецыяльнасцей. Утвораны мясцовыя камісіі. Абласныя камісіі ўзначальваюць сакратары абкомаў. Кіруе ўсёй работай ЦК КПУ. Аналагічная работа з часам магла б быць наладжана і на Беларусі, пасля выдання БелСЭ. А сёння падмурак будучага выдання павінен закладаць бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» (можа, нават спецыяльная рубрыка была б дарэчы).

Нельга не сказаць тут пра помнікі прыроды, якія ніхто не прапагандуе — няма спецыяльнага друкаванага органа. Канечне, у бюлетэні гістарычнага кірунку такога роду матэрыялы наўрад ці мэтазгодныя. Але ёсць іншае выйсце. У нас жа выдаецца часопіс «Сельская гаспадарка Беларусі». І матэрыялы па праблемах аховы прыроды ён мог бы друкаваць у кожным нумары.

Мы маем добры часопіс (так хочацца назваць бюлетэнь), змястоўна ілюстраваны, на высокагатунковай паперы, з дзвюхмоўным рэзюме, як гэта заведзена ў сапраўды навуковых выданнях. Пакуль ён штоквартальны. У перспектыве хацелася б мець штомесячнік. Бо практыка паказала: новае выданне знайшло чытача, і папулярнасць яго расце. А ў шуфлядах рэдакцыі — багата матэрыялаў.

Бюлетэнь «Помнікі гісторыі і культуры Беларусі» набірае моцы разгону. Ён робіцца добрым дарадчыкам кожнага, хто шануе гісторыю і культуру роднай рэспублікі.

Генадзь КАХАНОЎСКІ.

В. ГОВАР,
Ф. ВАЛАДЗЬКО

АДВЕЧНАЕ, ЯК

ПРАБЛЕМА НУМАР АДЗІН

Вытворчасцю тканін і іх апрацоўкай займаюцца розныя прадпрыемствы. Звышмасавую прадукцыю выпускаюць гіганты—камвольныя і тонкасуконныя камбінаты — з вялікай вытворчай плошчай у шматлікіх карпусах. Але мы павядзём гаворку пра невялікія фабрыкі з нескладаным абсталяваннем і невялікім персаналам. Адносяцца яны да Міністэрства мясцовай прамысловасці і маюць свае задачы: засяродзіць увагу на мастацкай якасці прадукцыі і па магчымасці спрыяць развіццю саматужнага промыслу. Працуюць гэтыя фабрыкі някепска, нерэнтабельных — няма. Іх вышываныя сукенкі, ручнікі і іншыя тавары ідуць па ўсёй краіне, прызнаны на міжнародным рынку.

З кожным годам фабрыкі мясцовай прамысловасці дужэюць. Сучасная тэхніка дае ім магутныя жакардавыя, дыванова-ткацкія, вышывальныя, мярэжачныя і іншыя машыны. Яны здольны аўтаматычна рабіць вышыўку любой складанасці, ствараць любую фактуру тканіны, любую афарбоўку і да т. п. Цяжкасці пачынаюцца, калі ўзнікае пытанне: што і ў якой мастацкай трактоўцы выпускаць? Адказваць на яго з часам усё цяжэй. Неўзабаве гэта пагражае ператварыцца ў праблему нумар адзін.

Паспрабуем жа вызначыць магчымыя шляхі паляпшэння мастацкіх рашэнняў. Гэта — няпроста. Мастацтвазнаўцы і мастакі ламаюць коп'і ў дыскусіях, высвятляючы, куды і як рухаецца дэкаратыўна-прыкладное мастацтва. Праўда, у ткацтве становішча больш-менш праяснілася, аднак не настолькі, каб можна было пэўна меркаваць, напрыклад, пра адносіны новага стылявога напрамку да практыкі фабрык. Таму паасобныя нашы развагі—дыскусійныя.

АСАРТЫМЕНТ

Кінем вока на асартымент тканія фабрык мясцовай прамысловасці.

...Фірменны магазін «Паўлінка». Жаночыя сукенкі — шэрыя, жоўтыя, зялёныя, руковыя. Мадэльеры гродзенскай, мінскай і іншых фабрык мастацкіх вырабаў умела ўводзяць характэрныя прыёмы крою, дэкор, арнаментыку, перанятыя з народнага касцюма. Якраз гэтым заслужылі добрую славу нашы мадэльеры далёка за межамі рэспублікі і краіны.

У другіх аддзелах «Паўлінкі» — сурвэткі, дарожкі. Побач — закладкі для кніг у выглядзе тонкіх дэкаратыўных паяскоў. Тут жа—гальштукі, пакрывалы, накідкі для крэслаў, навалкі, сурвэткі, сумачкі, парцьеры і шмат чаго іншага. Многія вырабы — высокай якасці. Адчуваецца: іх аўтары досыць тонка разумеюць прыгажосць.

Сурвэткі і дарожкі вытканы на звычайных кроснах. Матэрыял — розны. У асноўным — традыцыйны. Сустракаюцца і новыя спалучэнні. Майстрыхі Пінічыны асвойваюць акрылавую і тонкую машынную ільняную ніць. Структурнае змяненне тканіны і яе фактуры прывяло да змянення дэкору. Арнамент стаў драбнейшы. Колер нярэдка злёгку прыглушаны.

Прыцягваюць увагу сурвэткі і дарожкі, у кампазіцыі якіх сцябліны саломкі або чароту перапляліся з каляровымі ільнянымі і шарсцянымі ніцямі. Гэта работы майстрых з Верхнядзвінска, Чачэрска, Брэста.

Звыклымі сталі арнаментаваныя сумачкі з саломы і тканія. Іх робяць у Брэсце, Мазыры, Магілёве. Яны пасуюць летняй ільнянай сукенцы, упрыгожанай каляровым арнаментальным малюнкам. Ансамбль сукенкі і сумачкі дапаўняецца арнаментаваным паяском.

Навізна прыёмаў — і ў дэкаратыўных пано. Так, Вера Гаўрылюк з Брэста, скарыстоўваючы салому і каляровыя ніці, распрацавала кампазіцыі «Брэсцкая крэпасць», «Белавежская пушча» і іншыя.

Пра выхад асартыменту прадукцыі прадпрыемстваў мясцовай прамысловасці за рамкі традыцыйнага ткацтва сведчаць новыя ўзоры, падказаныя патрэбамі побыту. З'явіліся пакрывалы для крэслаў. Арыгінальныя дыванчыкі-габелены вырабляе Марыя Сасонка з Івянца. Яна скарыстала для фону сцябліны саломы. На гэтым фоне — незвычайныя па маляўнічасці пеўнікі.

Аднак па-новаму вырашаных вырабаў ткацтва ў продажы мала. Ды і сам асартымент, як можна бачыць, недастатковы. Пераважаюць дробныя формы ткацтва. Не адчуваецца яркага і буйнага ўзлёту фантазіі майстроў. І яшчэ нельга не адзначыць ненармальнае становішча з масавай тканай прадукцыяй. Вырабы, створаныя на жакардавых машынах «пад народныя» (напрыклад, посцілкі), — часцей за ўсё проста антыэстэтычныя. Не пераводзяцца і нязграбныя набіўныя аксамітныя дыванчыкі.

Паспрабуем паглыбіцца ў прычыны такога становішча.

НА ЖАКАРДАВАЙ МАШЫНЕ — ПОСЦІЛКА

Чаму посцілка з жакардавай машыны, дакладна паўтараючы арнаментыку, каларыт народнай, усё ж успрымаецца як антыэстэтычная? Здавалася б, добрая справа — паставіць на магутную машыну і размножыць у дзесятках тысяч экземпляраў тое, што з такой цяжкасцю ствараецца ў мізэрнай колькасці на ручных станах. Хіба гэта не клопат аб распаўсюджванні народных традыцый? Апрача таго, машынны выраб у два-тры разы таннейшы, чым ручны — маўляў, выгада пакупніку!...

Так, сапраўды, машына лёгка і дакладна паўтарае посцілку. Але прыгледземся да гэтага «дакладнага паўтарэння». Першае ж уражанне: слабая і прытым непрыемная аналогія з народнымі посцілкамі. У чым справа? Рэзкае адрозненне ў знешнім выглядзе, калі так можна сказаць, — у «псіхалогіі рэчы». Народны твор успрымаеш як нешта жывое, бо адчуваеш агромністую працу, укладзеную ў яго. Кожная нітка, кожны ўзор выкладзены працавітай рукою. Чалавек быццам сагрэў іх сваім дыханнем. Быццам расквяціў не аніліпавымі фарбамі, а проста сэрцам. У такой вось жывасці — галоўная каштоўнасць саматужнага вырабу. А жакардавая посцілка — анемічная, інертная. Нельга не адчуць па яе знешнім выглядзе, як лёгка і раўнадушна-маланкава выстукала машына ўзоры. Нідзе не памылілася ў лічэнні. Матэматычна раўнамерна прыбіла бёрдамі кожную дэталь. Машыне ўсё роўна — інертны гэта фон ці жывы арнамент. На ўсё ў яе — аднолькавая машынная сіла.

І фактурна, і структурна жакард і народнае — непадобныя. Народнае — больш шчыльнае, рэльефнае, масіўнае. Жакард — раўнамерны, лёгкаважкі.

Апрача таго, непрыемна само ўсведамленне эстэтычнай дэвальвацыі. Кожная народная посцілка, нават «дакладна такая ж», мае адрозненні дзякуючы непаўторнаму дотыку рукі чалавека. А жакардавыя — падобны адна на адну, як кроплі вады. Такога роду падабенства яшчэ дапушчальнае ў масавых прамысловых вырабах, больш-менш інертных у дачыненні да мастацкай вобразнасці. У паэзіі, напрыклад, надта частае паўтарэнне яркай вобразнасці — недапушчальна, бо вобразы сціраюцца, гінуць. Ці не так і з жакардавымі посцілкамі, выробленымі ў народным духу? Яны распаўсюджваюць народную традыцыю. І ў той жа час... абясцэньваюць яе!.. Менавіта абсалютнай дакладнасцю паўтарэння ў дзесятках, сотнях і большай колькасці «тыражу». Гэта даўно зразумелі мастацтвазнаўцы. Яны не аднойчы даказвалі, што імітацыя машынамі ручнога вырабу —антыэстэтычная. Механічны пераклад твора мастацтва з аднаго матэрыялу ў другі, з адной тэхналогіі ў другую абавязкова суправаджаецца рызыкаю страты сапраўднай мастацкасці. Але, як ні дзіўна, практыкі чамусьці не спяшаюцца рабіць вывады з тэорыі.

Дык што ж, выходзіць жакардавы станок не патрэбен мясцовай прамысловасці? Каб даць правільны адказ, трэба глыбока вывучыць тэхналагічныя асаблівасці жакардавых машын, мяжу іх магчымасцей. Нам здаецца, стылявы напрамак сучаснага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва дае вялізную прастору для **самастойнай**, а не пераймальнай творчасці мастака масавага ткацтва. Магчымы рашэнні, якія б не механічна паўтаралі народныя матывы, якія б, выходзячы з народных матываў, не проста перадавалі ўжо знойдзенае ручным ткацтвам, а развівалі тыя ці іншыя асаблівасці народнай прыгажосці, яе ўнутраную сутнасць. Метадамі, не запазычанымі ў ручнога ткацтва, а сваімі, **жакардавымі**. Апошняе асабліва важна. Бо мастацкае рашэнне толькі тады арганічнае, калі абапіраецца на тэхналагічныя асаблівасці матэрыялу, спосабы яго апрацоўкі (у дадзеным выпадку — машыннай).

Значыцца, жыццё дыктуе, каб мастакі сур'ёзна ўзяліся за творчыя эксперыменты. А перш чым эксперыментаваць, зразумела ж, не абыдзешся без дэталёвага азнаямлення з тым, што робіцца ў ткацтве. Не абыдзешся без глыбокага вывучэння агульнага стылявога кірунку дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва і, канечне ж, традыцыйнага ткацтва (напрыклад, асэнсавання ролі арнаментыкі ў народным ткацтве, прынцыпаў творчай пабудовы ўзора, мастацкага эфекта рэльефнасці, прыгажосці структурнага перапляцення ніці, нават магчымасці лёгкай варсінчастасці). Сапраўдная творчасць — уменне, грунтуючыся на глыбокім вывучэнні спадчыны, узяць лепшае з яе і здолець ператварыць з пазіцый сучаснасці. Ператварыць так, каб не толькі не страціць народжаны народнай фантазіяй вобраз, але і ўзмацніць, раскрыць яго гучанне, каб зразумеў нават неспакушаны ў тонкасцях дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва чалавек. Не толькі не «загубіць», напрыклад, рэльефнасць, як гэта здараецца ў веткаўскіх пакрывалах, але і сваімі, жакардавымі, метадамі падпарадкаваць гэтую рельефнасць якасна новай яркай вобразнасці. Або прыгадаем структурнае перапляценне ніці. Чаму б механічна не павялічваць фрагменты народнай тканіны з цікавым перапляценнем і не паказваць іх гледачу буйна, як пад павелічальным шклом? Нават гэты просты (па сутнасці, фармальны, метад) дае цікавы эфект. У сучаснай трактоўцы (напрыклад, у дыванах Люрса) традыцыйнае бачым у нечаканым святле — яно падкрэслівае прыгажосць, якую так часта перастаём заўважаць. Магчыма таксама ручная апрацоўка тканіны пасля жакардавага станка, каб надаць габелену, напрыклад, варсінчастасць. Магчымы розныя рэльефныя накладкі — аплікацыйныя, шнуравыя, металічныя і да т. п.

Карацей кажучы, патрэбна ўдумлівая і, мы б сказалі, далікатная работа мастакоў. Стварыць сучасны масавы дэкаратыўны тэкстыль — задача куды больш складаная, чым вырашыць, напрыклад, унікальны габелен для выстаўкі.

НЕЎМІРУЧЫЯ «ТРЫ ВОЛАТЫ»

З зайздроснай упартасцю на мастацкіх саветах «узнікаюць» набіўныя аксамітныя дыванчыкі, накшталт «Трох волатаў». З зайздроснай упартасцю мастацкія саветы адвяргаюць іх... Тым не менш «Тры волаты» ўсё ж не знікаюць з паліц магазінаў (пераважна на сяле). А пакупнік... раскупляе гэтыя антыэстэтычныя рэчы!..

І тады, калі архітэктура прапаведвала чысты функцыяналізм з чыстымі аднатоннымі плоскасцямі без дэкору, без арнаментыкі, і сёння, калі архітэктура і дэкаратыўна - прыкладное мастацтва «адкрылі» рамантычнае фальклорнае неабарока, у доме чалавека, неспакушанага ў мастацтве, жыла і жыве няхітрая арнаментальная кветка. Гэта не прыхамаць, а глыбокая ўнутраная патрэба ўпрыгожыць жытло. Неаднатонны дыван на падлогу трэба «даставаць». І абавязкова «ў букеты». Усе жадаюць пры ложку не шэры габелен, а яркі, маляўнічы, абавязкова «з малюнкам». Сёння наіўная кветка стала ледзь не модай. І папулярныя, і спецыяльныя мастацтвазнаўчыя часопісы запоўнены пеўнікамі, конікамі і да т. п.

Нам здаецца, бяда — у разрыве паміж выставачнымі ўзорамі і тымі, якія ідуць у вытворчасць. Вакуум (патрэба шырокага пакупніка ў так званай «наіўнай кветцы») не запаўняўся ўчора, не запаўняецца і сёння. Яго вымушаны запаўняць фабрыкі. І чым толькі не запаўняюць! А чаму б мастакам не ўзяцца за справу, каб даць узоры, добрыя ва ўсіх адносінах?!

Зноў узнікае славутая, так і не вырашаная на сёння, праблема правоў і

З МІНУЛАГА

КАРЭКТУРА КНІГІ «ВЯСКОВАГА ЛІРНІКА»

Як вядома, выдатны польска-беларускі паэт-дэмакрат сярэдзіны XIX стагоддзя Уладзіслаў Сыракомля (Людвік Кандратовіч), якога ў польскім і рускім друку называлі, між іншым, «літоўскім лірнікам», «песняром Літвы», што фактычна азначала «пясняр Беларусі», за сваё кароткае жыццё напісаў, апрача шматлікіх вершаў і паэм, цэлы шэраг краязнаўчых нарысаў, гістарычных даследаванняў, артыкулаў. Пераважную іх большасць, гэтак жа, як, дарэчы, паэм і вершаў, паэт прысвяціў сваёй радзіме—Беларусі. З гэтых матэрыялаў для нас асабліва цікавыя такія, як вялікі гістарычны нарыс «Мінск», з якога мы можам вельмі многа даведацца пра заняткі, звычаі і вераванні колішніх насельнікаў беларускай сталіцы, кніга пра вёскі і мястэчкі Прынямоння «Нёман ад вытокаў да вусця», дарожныя нататкі «Экскурсіі па Літве ў розныя бакі ад Вільні», дзе, апрача літоўскіх, расказваецца і пра асобныя беларускія мясціны, аб'ёмістая праца пра мову, быт і фальклор беларусаў пад назвай «Кароткае даследаванне мовы і характару паэзіі русінаў у правінцыі Мінскай», якая друкавалася аж у трох нумарах «Варшаўскай газеты» за 1856 год, чатыры артыкулы пра творчасць В. Дуніна-Марцінкевіча (тры—у «Варшаўскай газеце» і адзін—у «Віленскім весніку»), у якіх паэт выступіў як гарачы абаронца беларускай мовы ад нападак на яе польскіх шавіністаў, артыкулы пра Нясвіж (надрукаваны ў трэцім томе «Гісторыі Польшчы» М. Балінскага за 1846 год), пра Валожын («Віленскі веснік» за 1861 год, № 93), пра Маладзечна (рукапісны матэрыял у Дзяржаўным архіве літаратуры і мастацтва Літоўскай ССР), а таксама шматлікія артыкулы пра жыццё і быт беларусаў Віленскай губерні, надрукаваныя ў «Віленскім весніку», у раздзеле «Мясцовы агляд», які вёў Уладзіслаў Сыракомля як штатны супрацоўнік газеты.

Вялікую цікавасць для гісторыкаў і этнографаў Беларусі ўяўляе кніга «Вандроўкі па маіх былых ваколіцах», напісаная Уладзіславам Сыракомлем яшчэ ў той час, калі ён жыў у прынёманскім фальварку Залучча (зараз—Стаўбцоўскі раён Мінскай вобласці). Нясвіж, Стоўбцы, Мір, Койданава, Слуцк з іх ваколіцамі—вось «геаграфія» гэтых «вандровак». Кніга Уладзіслава Сыракомлі—выдатная крыніца для вывучэння жыцця, быту, культуры беларусаў першай палавіны XIX стагоддзя, яна займае адно з відных месц у гісторыі беларускай этнаграфіі.

На жаль, гэтая кніга «вясковага лірніка» пра беларусаў была, аказваецца, перад выхадам у свет даволі «добра» падгладжана цэнзарам. У рукапісным аддзеле Цэнтральнай бібліятэкі АН Літоўскай ССР мне трапілася ў рукі карэктура «Вандровак» з цэнзурнымі выкрэсліваннямі. Я налічыў іх ажно дзесяць. Гэтыя выкрэсліванні рабіліся тым жа чорным чарнілам, што і подпіс пад імі вядомага віленскага цэнзара П. Кукальніка.

Што ж лічыла тагачасная цэнзура «нежелательным для оглашения»? Чаго баялася царскае самаўладдзе?

Вядома ж, перш за ўсё крытыкі пануючага класа, прыгоннікаў-«мажнаўладцаў», якія сядзелі на народнай шыі. Хіба ж мог таму цэнзар прапусціць у друк тое месца ў «Вандроўках», дзе аўтар, разважаючы пра сучасную яму архітэктуру Беларусі, пісаў, што «гмахі мажнаўладцаў—з нізкімі дахамі, як іх фанабэрыстая лагоднасць, з квяцістымі агародамі, як іх мова, з брамамі на замках, як іх сэрцы, з недаступнымі паркамі, як іх эгаізм». Тут—надзвычай выразная характарыстыка панства, якое поўнасцю зжыло сябе маральна. Не шкадаваў Сыракомля і духавенства, са з'едлівым сарказмам абрушваючыся на «духоўных айцоў», якія «аж занадта заняты важданінай каля хлеба

РАДЗІМА...

абавязкаў мастака на вытворчасці. Стаўкі штатных мастакоў нізкія. Загружаюць іх часам работай не па профілі. Напрыклад—адміністрацыйнай. Таму натуральна, што на фабрыкі трапляюць людзі, мала схільныя да творчай працы, проста афарміцелі. Натуральна таксама, што творчая аддача афарміцеляў — нязначная. Вось чаму час неадкладна прымаць захады па стварэнні сапраўды творчых груп па ткацтве непасрэдна на прадпрыемствах або пры Міністэрстве мясцовай прамысловасці. У РСФСР абралі другі шлях. Магутная група мастацтвазнаўцаў, этнографаў, мастакоў дэталёва вывучае, асэнсоўвае асаблівасці ткацтва той ці іншай мясцовасці і дае рэкамендацыі прадпрыемствам.

Ёсць яшчэ адзін шлях паляпшэння становішча: прыцягнуць да работы на ткацкіх фабрыках мясцовай прамысловасці «старонніх» мастакоў-прафесіяналаў. Але і ў гэтым выпадку трэба сплanаваць пэўныя сумы на аплату ўзораў, якія яны будуць ствараць. Можна, напрыклад, аб'явіць конкурс на лепшае вырашэнне жакардавай тканіны, габелена, набіўнога дыванчыка, дарожкі і да т. п. Нават у самым горшым выпадку, калі конкурс, дапусцім, не дасць адразу ўзораў, прыймальных для вытворчасці, ён дасягне іншага, не менш важнага, выніку: праясняцца пэўныя **метадалагічныя** прынцыпы творчасці, якія пакуль што калі не загадка, дык прынамсі прадмет бясконцых спрэчак.

БЁРДЫ СТУКАЮЦЬ УСЁ ЦІШЭЙ

Народнае ткацтва, пляценне і вышыўка вартыя асаблівай увагі. Хаця б таму, што яны — унікальныя, нестандартныя. І таму, што маюць багацейшыя традыцыі і здольныя простымі тэхнічнымі сродкамі дасягаць непаўторных эфектаў. Лепшыя беларускія традыцыйныя ўзоры ткацтва і вышыўкі гучаць на дзіва сучасна. Нездарма яны нават без перапрацоўкі, такімі, якімі і былі дзесяцігоддзі, і стагоддзі назад, высока цэняцца ў нас і за мяжой.

Аднак, нам здаецца, закансерваванае, традыцыйнае не мае будучыні. Сучасныя этнографы мяркуюць, што каштоўныя толькі рэчы традыцыйныя, нацыянальна ярка выяўленыя. Бясспрэчна, традыцыйнае шліфавалася вякамі. І яно прыйшло да ідэальнага выяўлення гармоніі. У ім суадпаведныя цэлае і дэталь. Традыцыйнае дорага нам і як мастацкі твор, і як напамінак пра нашы карані. Яно ўражвае паўнай прастатой, непасрэднасцю, шчырасцю. Аднак кансерваванне традыцыйных узораў усё ж — не працяг іх жыцця, а марудпае згасанне. На наш погляд, толькі трансфармацыя традыцыйнага, дастасаванне яго да надзённых патрэб і густаў, заснаванае на прынцыпова новых рашэннях, якія зыходзілі б, можа, нават не так ад традыцыйнай арнаментыкі, каларыстыкі, як ад таго ледзь улоўнага духу, характэрнага для народнага мастацтва, — здольныя даць беларускаму ткацтву новае жыццё.

Асучасніванне традыцыйнага пачалося. Праўда, пакуль гэта звычайнае змяненне маштабу: абрус змяншаецца, напрыклад, да памераў сурвэткі, вялізны слуцкі пояс — да памераў закладкі для кнігі. Канечне, і такое— патрэбна. Мініяцюрныя тканыя прадметы — прыгожыя і прыемныя. Але, на вялікі жаль, змяняючы маштаб народнай посцілкі, абруса або пояса, можна па сутнасці фрагментаваць толькі адну якую-небудзь рысачку традыцыйнага, а цэлае — мяняецца да непазнавальнасці. Гэта — крыўдна. А чаму б не павесці працэс у адваротным кірунку? Не столькі хаваць, як гэта міжволі атрымліваецца ў дробных прадметах, багацце традыцыйных прыёмаў і форм, арнаментыкі і дэкору, а выяўляць іх з сапраўднай мастацкай сілаю?! Зразумела, тут ужо немагчымы паслядоўна традыцыйныя прыёмы вырашэння — патрэбны радыкальныя змены.

Растлумачым прыкладамі. Беларускаму народнаму ткацтву ўласцівы своеасаблівы метад «остранения» рэальнага свету. У посцілках і дыванах не сустрэнеш натуралістычнага малюнка. Дэфармацыя, якая іншы раз даходзіць да схематызму, памагае раскрыць прадмет з нечаканага боку. Чаму б гэты прынцып не скарыстаць у габелене? Чаму б не скарыстаць метад кампазіцыйных рашэнняў, якія арганічна спалучаюць самыя, здавалася б, разнародныя матывы? Але ў тым і сутнасць, што разнароднасць гэтая — знешняя. Матывы спалучаюцца ўнутранай сувяззю. Ёсць у традыцыйным ткацтве і арыгінальнасць у структурнай пабудове перапляцення ніцяў, у спалучэнні гладкіх і варсінчастых паверхняў. Дык чаму гэтыя прынцыпы не паглыбіць і не развіць? Лёгкую варсінчастасць можна давесці да зрокава асязальнай, проста-такі структурнай, а рэльефнасць — аж да аплікацыйных накладак з сукна, вяроўкі, цацькі, меха і іншых матэрыялаў. Фрагмент народнага дывана, слуцкага пояса магчыма павялічыць у шмат разоў і падаць у новым, буйнамаштабным, матэрыяльна асязальным вырашэнні.

Прапануючы ўсё гэта, мы не прэтэндуем на адкрыццё новага. Змены, якія зыходзяць у аснове з традыцыйнага, ужо з'явіліся ў дэкаратыўна-прыкладным мастацтве. Задача ў тым, каб надаць правільны кірунак развіццю ткацтва, пры значнай трансфармацыі традыцыйнага не страціць яго асаблівасці, яго дух.

БЛІЖЭЙ ДА ХАТ І БЯРОЗ

Ідэалам сучаснага інтэр'ера (і грамадскага, і жылога) лічыцца якоесьці абстрактнае паняцце, выпрацаванае, можа, і вялікімі мастакамі і архітэктарамі, але... удалечыні ад нашых хат, бяроз, разлогаў. І мы гэты «ідэал» часам механічна пераносім на сваю глебу, не падбаўшы пра яго мясцовую трансфармацыю. Напрыклад, у калгасе «Прагрэс» на Гродзеншчыне пабудаваны новыя сучасныя дамы, якія сваімі геаметрычнымі лініямі мала стасуюцца да тутэйшага ландшафту. І інтэр'еры гэтых дамоў не традыцыйныя. Сіла гарадскога прыкладу (у многіх у горадзе — радня) пастаянна ўплывае на сельскі дом. У ім з'яўляюцца сучасныя шафа, трумо, мяккая мэбля, паліраваныя сталы. І людзі раптам пачынаюць хаваць у куфры тое, з чым жылі стагоддзямі. Вось і нараджаецца нейкі збеднены ў мастацкім сэнсе стыль.

Прыйшло новае — і чалавек губляецца. Бо ўсё тое, з чым жыў раней, не ведае, як прымяніць. Увесь ягоны традыцыйны, стагоддзямі выпрацаваны мастакоўскі вопыт не знаходзіць выйсця. Падобнае адбываецца паўсюдна. Ткацтва захоўваецца больш у самых глухіх мясцінах. Або як форма работы ў мясцовай прамысловасці — ужо не для сябе, а для спажыўца. У апошнім выпадку знікае аўтарскі мастакоўскі саўдзел у творчасці.

Таму ўжо сёння мы павінны пачаць вялізную работу па стварэнні нацыянальнага інтэр'ера, які б здолеў шмат у чым стаць нормай і ўзорам для пераймання. Гэта не азначае, быццам трэба механічна скарыстоўваць пры вырашэнні такога інтэр'ера традыцыйную арнаментыку, формы, выпрацаваныя стагоддзямі, хаця ўлік і аналіз усяго гэтага многа даў бы мастакам і архітэктарам. Нельга бачыць выйсце толькі ў рамантычным стылі, які пануе сёння ў некаторых кафэ, рэстаранах, магазінах. Гэта таксама шмат у чым знешняя экзотыка, якая іншы раз абапіраецца ў нас нават не на беларускія, а на нейкія абстрактна-славянскія матывы.

Важней, нам здаецца, улавіць дух, **унутраную сутнасць** нашага традыцыйнага інтэр'ера, яго мастацкі лад, вывучыць густы і запатрабаванні людзей, каб на гэтай аснове стварыць узоры сучаснага беларускага інтэр'ера. Прычым не «замкнёнага», як у імпартных гарнітурах, дзе нічога нельга ні дадаць, ні адняць. Патрэбен інтэр'ер, калі так можна сказаць, «адкрыты», арганізацыя якога прадугледжвае ўдзел спажыўца. Каб чалавек у сваёй кватэры мог, зыходзячы з асабістых густаў, трансфармаваць прапанаванае, дадаваць новыя элементы. Тут вялікая прастора для прымянення ткацтва, пляцення, вязання, вышыўкі. Магчымы разнастайныя дэкаратыўныя дываны, палавікі, парцьеры з ільну, шэрсці, саломы, стружкі і да т. п. прыродных матэрыялаў. Знайшлося б месца і для традыцыйных беларускіх абрусаў, сурвэтак, ручнікоў і г. д.

Вельмі важна прасачыць, каб вырабы народных промыслаў не засталіся ўсяго толькі дадаткам да прадметнага асяроддзя жылога і грамадскага інтэр'ераў. Яны, функцыянальныя і прыгожыя, павінны стаць яго арганічнай часткай. І нават у пэўных выпадках — арганізатарамі, сэнсавымі цэнтрамі кампазіцыйных рашэнняў. Габелен, напрыклад, можа быць скарыстаны замест дэкаратыўнага пано, фрэскі, мазаікі. Такая роля яму «па плячы». Ён можа быць па гучанні і інтымным, і пафасна-грамадзянскім. Натуральныя матэрыялы, скарыстаныя пры вырабе габелена, рукатворнасць робяць яго «чалавечным», а іншы раз адзіна магчымым акцэнтам у архітэктурнай кампазіцыі.

⊙

Сёння ткацтва мясцовай прамысловасці, можна сказаць, толькі спрабуе свае магчымасці. А магчымасці гэтыя—вялікія.

ЮБІЛЕЙ СЯБРА

Паслязаўтра спаўняецца 80 гадоў вядомаму ўкраінскаму пісьменніку Пятру Панчу. За пяцьдзесят гадоў літаратурнай дзейнасці ён стварыў нямала твораў, у якіх адлюстраваны шматлікія старонкі гісторыі роднага народа. Украінскаму і ўсяму савецкаму, у тым ліку беларускаму чытачу вядомы яго аповесці «Рана-ранеңька», «Аляксандр Пархоменка», «Сыноў не аддам», «Ваўкі», «Слесар з дэпо», «Аповесць нашых дзён», раманы «Аблога начы», і, асабліва, вялікае эпічнае палатно «Гаманіла Украіна», прысвечанае нацыянальна-вызваленчай барацьбе ўкраінскага народа ў 1648—54 гадах. Нямала цікавых, займальных кніг падараваў пісьменнік і дзецям.

Пятро Панч — даўні сябар беларускай літаратуры. Ён нямала зрабіў для папулярызацыі лепшых твораў нашай літаратуры сярод украінскіх чытачоў. З многімі беларускімі пісьменнікамі ўкраінскага сябра звязвае шчырая, моцная дружба.

У сувязі з юбілеем Пятра Панча праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітальны адрас. У ім, у прыватнасці, гаворыцца:

«Дарагі Пятро Осіпавіч!

У дзень Вашага слаўнага 80-годдзя прыміце ад нас, беларускіх пісьменнікаў, шчырае братэрскае прывітанне і найлепшыя пажаданні.

Больш за паўвека Вы нястомна і плённа працуеце на ніве літаратуры. На ёй добра відаць шчодры засеў Вашых думак і мар — дзесяткі кніг, якія любяць і паважаюць чытачы.

У Вашых творах ярка і пераканаўча адлюстравана жыццё ўкраінскага народа, яго гераічная барацьба з ворагамі, яго нястомная стваральная праца ў імя светлай будучыні.

Мы рады, што аповесць «Аляксандр Пархоменка», раман «Гаманіла Украіна» і іншыя Вашы кнігі залічаны ў залаты фонд нашай вялікай шматнацыянальнай літаратуры.

Ваш юбілей нам дарагі, таму што Вы заўсёды былі лепшым сябрам беларускіх пісьменнікаў, прыкладалі шмат клопатаў і намаганняў, каб наша братэрская дружба мацнела, развівалася, красавала.

Жадаем Вам, Пятро Осіпавіч, здароўя, бадзёрасці, светлага, раднаснага настрою».

Штотыднёвік «Літаратура і мастацтва» ад душы далучаецца да гэтага прывітання і шчырых пажаданняў.

З пошты ЛіМа

ХОЧАЦЦА ПАДЗЯКАВАЦЬ...

У Рэспубліканскім інстытуце павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры адбыўся чарговы выпуск навучэнцаў. Пасведчанні аб заканчэнні навучальнай установы атрымалі яшчэ больш за сто чалавек — супрацоўнікі музеяў, бібліятэк, работнікі народных тэатраў, раённых і гарадскіх Дамоў культуры.

Слухачы інстытута не толькі праслухалі цыклы лекцый вядомых майстроў мастацтва, работнікаў культуры, мастацтвазнаўцаў, атрымалі дастатковыя практычныя навыкі клубнай, бібліятэчнай і музейнай работы, але і прагледзелі шмат новых спектакляў у сталічных тэатрах, праслухалі канцэртныя праграмы ў філармоніі, сустрэліся з беларускімі пісьменнікамі, наведалі музеі ў Брэсце, Кобрыне, Белавежскай пушчы, зрабілі экскурсіі ў Хатынь і на Курган славы.

Ад імя ўсіх навучэнцаў хочацца шчыра падзякаваць дырэкцыі інстытута, усім выкладчыкам і работнікам яго за добрую арганізацыю навучальнага працэса, за тыя клопаты і ўвагу, якімі мы былі акружаны ўвесь час.

Ул. БАРАВІКОЎ,
слухач Інстытута павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры.

паўсядзённага». Затое браў пад абарону, шкадаваў як ксяндзоў, так і папоў царскі ўрад, якому яны выдатна памагалі трымаць у пакоры народ, і таму рука цэнзара зноў «лагодзіла» Уладзіслава Сыракомлю.

Усе сімпатыі паэта былі цалкам на баку забітага, бяспраўнага, але непараўнальна вышэйшага за паноў маральна, беларускага селяніна. У раздзеле «Вёскі і люд» цэнзар выкрасліў вельмі цікавы ў гэтых адносінах вялікі абзац кнігі якраз пасля слоў, дзе Сыракомля разважае пра старажытнасць беларускіх вёсак, якія стаяць тут «пад амаль нязменнай назвай... восем ці дзесяць стагоддзяў»: «І не адно мужыцкае імя добра было вядома праз вякі ў сваёй ваколіцы, пакуль з'явіліся імёны і гербы мажнаўладцаў. Калі б народ наш лепей помніў мінулае, калі б разумеў ідэі так званай гістарычнай арыстакратыі—як бы ён пасмяяўся з нашай пыхі, з таго, што мы ганарымся старажытным, трыста гадоў назад атрыманым гербам, ён, што тысячы год лічыць у сваёй генеалогіі... Наш селянін не піша і не чытае гісторыі, але верачы ў якое-небудзь сваё мясцовае паданне, з пагардай пагдядае на шляхецкую расу, інстынктыўна адчуваючы, што яны прыбыльцы адкульсьці, а ён—тутэйшы жыхар і гаспадар тутэйшай зямлі».

Свае сімпатыі да простага люду, да беларускага селяніна Сыракомля выказваў і раней, заўсёды аддаючы яму выключную перавагу перад шляхтай. Але такога рэзкага, такога выразнага, як тут, супрацьпастаўлення мужыка-«беларусіна», «гаспадара тутэйшай зямлі» маральна разбэшчанай апалячанай шляхце, якая настолькі аддалілася ад народа, што ён, народ, глядзіць на яе ўжо як на «прыбыльцаў», у друкаваных творах паэта пакуль што не сустракался. Яно і зразумемела: такую «крамолу» цэнзура, канечне ж, не магла прапусціць. Паэту заставалася толькі абурацца «цэнзурным разбоем»: «Часы не для літаратуры,—скардзіцца ён у пісьме да Рамуальда Падбярэзскага,—цэнзура такая вострая, што любога, хто піша, можа адбіць ад справы. Пішы тут і друкуй».

Цэнзурныя выкрэсліванні ў «Вандроўках», як і тыя неапублікаваныя пры жыцці паэта вершы, частка якіх, дарэчы, захоўваецца ў Цэнтральным дзяржаўным гістарычным архіве Літоўскай ССР, яшчэ раз вельмі яскрава сведчаць аб тым, што былі два Сыракомлі: адзін—«памяркоўны», а правільней сказаць, «падгладжаны», добра «адрэдагаваны» цэнзурай, другі—непрымірымы да прыгнятальнікаў народа, да царызму, па-сапраўднаму рэвалюцыйны.

Беларускіх даследчыкаў павінен хутчэй за ўсё цікавіць «другі» Сыракомля, бо якраз ён больш пісаў вершы на беларускай мове. А такіх вершаў было нямала, ва ўсякім разе болей, чым мы думаем. Тое, што яны не дайшлі да нас, не захаваліся, можна растлумачыць толькі тым, што яны, беларускія вершы, былі найбольш моцныя, найбольш рэвалюцыйныя: рэвалюцыя ж тады, як паказаў у сваіх кнігах Г. Кісялёў, «гаварыла па-беларуску». Многія з гэтых вершаў Сыракомлі былі напісаны ў той час, што і «Мужыцкая праўда» (за якую, як вядома, цар не гладзіў па галоўцы), і па сваім духу, па думках, па рэвалюцыйным пафасе нічым не адрозніваліся ад яе. Аб гэтым сведчыць, напрыклад, і вядомы беларускі верш-пракламацыя «Добрыя весці», які, дарэчы, у перакладзе на польскую мову апублікаваны ў выдадзеным летась у Польшчы, у серыі «Нацыянальная бібліятэка», зборніку лепшых вершаў і паэм Уладзіслава Сыракомлі. Вось як гаворыць у тлумачэнні да гэтага верша даўні даследчык творчасці «вясковага лірніка» Францішак Белян: «Абнародаваны праз стагоддзе пасля смерці Сыракомлі верш , пераканаўча даводзіць нам, колькі твораў паэта належала да падпольнай літаратуры, а адначасова, колькі іх у выніку гэтага загінула. Вершы «На вызваленне сялян», «Сахар-Мароз» і «Добрыя весці» паказваюць нам іншае аблічча паэта, найбольш рэвалюцыйнае, далёкае ад лагоднага тону многіх гавенд і лятучых рыфмаў. Пададзены тут пераклад беларускага верша гаворыць пра тое, што «лірнік вясковы» пісаў для сваіх суседзяў «у сярмязе» на іх роднай мове, імкнучыся быць зразумелым сваім чытачам. Веру ў рэвалюцыю і яе жаданыя вынікі выказаў паэт у канспірацыйным вершы без утойванняў».

У друку «без утойвання», як відаць з цэнзурнага экземпляра «Вандровак», Сыракомля гаварыць не мог. Толькі з улікам гэтага мы можам даць сёння правільную ацэнку творчасці выдатнага паэта-дэмакрата.

К. ЦВІРКА.

З ДАЛЁКІХ ПАДАРОЖЖАЎ

У краіне Францауазы

Еўдакія ЛОСЬ

ЗБЫЛАСЯ даўняя мара — пабыць у Францыі, пабачыць славуты горад Парыж. З усім тым адметным, пра што змалку ведаеш і можаш, здаецца, пазнаць з першага погляду... Сена, востраў Сітэ на ёй, Нотр-Дам (ён жа — Сабор Парыжскай багамацеры), Луўр, Манмартр, свяцейшая сярод святых мясціна — могілкі Пэр-Лашэз...

Палову цудоўнага месяца мая пражыла я ў Францыі...

Як вярнулася, задаюць і задаюць пытанні, сур'ёзныя і жартоўныя:

— Ну, як францужанкі, — апаламілі модай?

— Праз якія краіны ехалі?

— Што купілі і якія цэны ў магазінах?

— Ці былі на стрыптызе?

— Дзе жылі? Што елі?

— Што больш за ўсё ўразіла?

— Ну, як там прэзідэнт Пампіду?..

Амаль на ўсе гэтыя пытанні коратка магу адказаць адразу.

У Францыю не ехалі — ляцелі на добрым савецкім самалёце. Праз Латвію, над Паўночным морам, праз Галандыю («Амстэрдам», — сказала мне суседка-француженка, заўважыўшы, што запытальна гляджу ў ілюмінатар на рассыпаны ўнізе горад...)

Жылі ў Парыжы ў атэлі «Кірыналь» на праспекце Лафайета. Нам ён здаўся засціплым, «правінцыяльным» (успаміналі хто Рагачоў, хто Жмерынку з іх раённымі гасцініцамі), але мой сябар з ЮНЕСКА, наведаўшы мяне, быў уражаны: «У дарагім атэлі жывяце! Семдзесят франкаў нумар!..» Атэль «Кантыненталь» у Бардо, дзе мы таксама жылі дні чатыры, — ужо і з выгляду здаўся раскошным, бялізну ў нумарах тут мянялі кожныя суткі. Аж мы палічылі, што французы з іх эканомнасцю і разлікам робяць неэканомна. Рэабілітавалі тым, што, мабыць, гэта — для рэкламы і што нам ад такога форсу жывецца зусім нябл ага.

Елі добрыя стравы французскай кухні, якія вельмі ветліва падаваліся («Сіль ву пле, мадам!» «Сіль ву пле, месье»...). Пілі па тры разы ў дзень, за ядой, добрае французскае віно. Сумавалі па чорным хлебе, якога ў Францыі не ведаюць; а тыя, хто прывык дома да штодзённых супаў і важкіх біфштэксаў, сумавалі, як мне здавалася, і па іх...

Купіць — я купіла акуляры ад сонца (свае забыла дома), парасон, некалькі дробных сувеніраў сваякам, пісталет і капялюш-самбрэра (у Пірэнеях, на Іспанскай граніцы) — сыну. У букіністаў ля Сены купіла адменны сувенір, якога сын напалохаўся і называў «міхерай» (хімера, значыць, з Нотр-Дама). А ўвогуле на сціплыя турысцкія франкі не разгонішся. У магазінах Францыі багата тавараў, але і цэны там, па-мойму, таксама «багатыя». А тое, што можна купіць у танных магазінах «Таці», напрыклад, — купляць зусім не хочацца.

Багата прадуктаў (мы наведалі і «чэрава Парыжа», і «чэрава Бардо»), але і яны, здаецца, не надта танныя. Ва ўсякім разе, адна гаспадарлівая масквічка, запісаўшы цэны, вылічвала, колькі грошай трэба мець, каб пракарміцца сям'ёй з чатырох чалавек. І ў не атрымалася грозная сума... «Ну, мы жартавалі, што французы мала ядуць, асабліва француженкі, таму ім лягчэй і таму яны (апошнія) такія тонкія, не тое што мы, вольныя славянкі...

На стрыптызе — не былі, але пляц Пігаль, неафіцыйны асяродак прастытуцыі, і іншыя падобныя пляцы, завулкі і стаянкі, бачылі. Дзяўчаты і кабеты — прыгожыя, укормленыя, у шорціках і менш таго, у найлепшай касметычнай «аддзелцы» цёмным вечарам «палююць» на мужчын; паграджалі тым-сім нават з нашых асцярожных спадарожнікаў.

Прэзідэнт Пампіду 8 мая, калі ў Францыі святкуюць дзень Перамогі, ускладаў вянкі да магілы Невядомага салдата. Нас ён, вядома, не прымаў. А прымаў, напрыклад, мэр камуністычнага муніцыпалітэта горада Тарноса, намеснік мэра Бардо, прымалі настаўнікі, вучні, студэнты, пра што скажу ніжэй.

Больш за ўсё ўразіла мяне прыватная ўласнасць, з якой сутыкнулася ўпершыню.

Француженкі модай не здзівілі — я чакала зусім незвычайных нараў, а ўбачыла сапраўды свабоднае, але з густам скарыстоўваемае новае ў адзенні. І міні, і мідзі, і максі. Сукенкі і штаны, басаножкі і боты, стрыжкі і парыкі. Каму што стасуе... Хутчэй, мабыць, «апаламілі» публіку мы, калі на суперсучасным аэрадроме Арлі з'явілася адна наша дама сталых гадоў, з шарападобнымі формамі — і ў вузкай максі-спадніцы з разрэзам амаль да таго месца, адкуль ногі растуць...

ЧАМУ я вылучаю з усіх французскіх гарадоў, апрача сталіцы, адзін Бардо? Таму што з ім звязана мэта паездкі нашай спецыялізаванай групы — пісьменнікаў, мастацтвазнаўцаў, педагогаў. У Бардо праводзілася канферэнцыя АСІТЭЖ — міжнароднай асацыяцыі дзеячоў дзіцячых тэатраў і пісьменнікаў, што пішуць для дзяцей. АСІТЭЖ створана ў 1964 годзе. Першая яе асамблея праходзіла ў Чэхаславакіі, у Празе. За кароткі час асацыяцыя аб'яднала дзеячоў тэатра і літаратуры з 20 краін свету. Рэгулярна праводзяцца творчыя міжнародныя фестывалі. Шмат якія тэатры краін-удзельніц абменьваюцца п'есамі, творчымі калектывамі. Пастаянныя кантакты даюць магчымасць знаёміцца з творчымі дасягненнямі розных краін, прапагандаваць лепшае.

Савецкі Саюз на канферэнцыі быў прадстаўлены дэлегацыяй у складзе прэзідэнта АСІТЭЖ дырэктара Цэнтральнага дзіцячага тэатра Масквы К. Шах-Азізава і вядомага дзіцячага пісьменніка С. Міхалкова. Мы былі як бы «на падхваце»: калі ўзнікнуць пытанні аб стане дзіцячай літаратуры і тэатра ў рэспубліках, аб творчасці савецкіх пісьменнікаў. Мяне, напрыклад, яшчэ дома прасілі падрыхтавацца да выступлення на тэму: «Роля літаратуры ў выхаванні новага чалавека». Я мела пра што сказаць. І кожны быў гатовы да выступлення, але абышлося без нашых прамоў. С. Міхалкоў з гумарам, з лічбамі, пераканаўча даклажыў усё за ўсіх (яго дапоўніў В. Карастылёў). Адкрываючы канферэнцыю («калоквіум»), прысвечаную, у асноўным, тэме драматургіі для дзіцячых тэатраў, французскі прафесар дэ Граф паставіў шэраг важных пытанняў: аб умовах працы драматургаў дзіцячых тэатраў; аб тэмах, форме і сродках выяўлення; аб творчым і педагагічным плёне працы. Ён звярнуў увагу на масу фактаў, якія трэба ўлічваць у гаворцы з дзецьмі: раса, клас, сацыяльныя звычкі, форма сацыяльнага ладу ў краінах. «Краіны зусім розныя... У аснове культуры краін ляжаць розныя прынцыпы...»

(Прафесар прасіў не гаварыць пра палітыку. Сяргей Уладзіміравіч Міхалкоў быў паслухмяны і гаварыў толькі пра творчасць, выданні, тэатр, ганарары — і якая гэта была наглядная «палітыка»!).

Некаторыя пытанні, пастаўленыя на калоквіуме, былі для нас, прадстаўнікоў савецкай краіны, дзіўнымі і смешнымі. Напрыклад: што такое тэатр наогул — ці «прывілеяваная рэч», ці «элемент пазнання для эліты», ці сродак праваджэння культуры ў масы? Якая спецыфіка тэатра для дзяцей? Драматургіі быць «сапраўднай» ці «утылітарнай»? Ці можа аўтар твора для дзяцей лічыцца пісьменнікам? Ці можа ён быць прафесіяналам, «зрабіць сабе імя»? Для чаго існуе тэатр для дзяцей? Для цікавага відовішча? Каб адцягнуць увагу ад жыцця ці змусіць марыць? Прывіць дзецям крытычны навык? Дапоўніць педагагічны арсенал? Дапамагчы фарміраванню «свабоднага чалавека», адасобленага ад грамадства? Спектакль — ці калектыўная гэта творчасць драматурга і тэатра? Казка — якое яе права на існаванне? Якое месца паэзіі ў тэатры?.. І гэтак далей.

Усё тое, што даўно вырашана нашай цудоўнай дзіцячай літаратурай, творчасцю таленавітых пісьменнікаў, дзіцячым тэатрам! Мы пацiскалі плячыма: вось табе і славутыя Еўропа і Амерыка, краіна сусветнай культуры —Францыя! У Францыі няма тэатра для дзяцей... Не даходны. Прыватнікі не бяруцца за гэтую справу, дзяржава — таксама... «Я напісаў п'есу для дзяцей, — сказаў у сваім выступленні на канферэнцыі малады літаратар з Бардо, — усе знаўцы прачыталі ў рукапісе, усе пахвалілі, але шмат год ніхто не бярэцца надрукаваць, пакуль сам не заплаціў выдаўцу за яе выданне...» Я спытала ў калегі, а дзе ж ён мяркуе паставіць свой твор. «Хіба што ў самадзейным гуртку...», — адказаў.

Пра поспехі сваіх літаратур і тэатраў расказалі прадстаўнікі Румыніі, ГДР, Чэхаславакіі. Прадстаўнікі Канады, Італіі, Скандынаўскіх краін выказвалі трывогу за становішча літаратуры і тэатра для дзяцей, пыталі парад.

Абмен думкамі цягнуўся тры дні, і ў канцы работы ўсіх чакаў той самы прыём у мэрыі, пра які я нагадвала вышэй, і паездка ў самыя вінныя мясціны Нармандыі, а значыць — і Францыі. Наведалі падвалы Сант-Эміліёна, Шато-Манбурск'е і іншыя. (Бутэльку «Сант-Эміліёна», напрыклад, рэкламуюць нават на аэрадроме Арлі ў шкляной шафцы з неонам.) Хаця паняцце «бардоскія віны» мы і ў горадзе крыху засвоілі. Усіх асабліва ўразіла сухое белае з «ап'яняючай» назвай: «Гільятына»...

(Калі я там-сям гавару пра віно, то чытач павінен паверыць: гэта неабходна. Віно — адзін з галоўных прадуктаў французскай вытворчасці, і ў ім закладзена велізарная праца мільёнаў людзей. Да таго ж, неяк спалучаюцца ва ўспамінах: віно — і гасціннасць, віно—і характар француза...)

У Бардо, апрача канферэнцыі, жадаючыя хадзілі на спектакль самадзейнай маладзёжнай студыі, у гістарычны музей, на выстаўку сюррэалістаў. Артыст Кузняцоў з Масквы быў запрошаны ў школу, дзе вучні чыталі яму вершы рускіх паэтаў, а ён ім іграў дзядзю Сцёпу. Былі мы ў гасцях у студэнтаў факультэта сацыяльных кар'ер Бардоскага універсітэта. А вечарамі проста гулялі па вуліцах, любаваліся старажытнымі саборамі, новымі кварталамі. Праз горад працякае спакойная рэчка «Гаронн» (як кажа наш гід Аляксандра Іванаўна). На Гароне вялікі рачны порт, багата караблёў. Стаіць і наш «Нордвік» пад родным чырвоным сцягам. Мы віталіся з караблём як са знаёмым, бо ўжо раней бачылі яго на Атлантычным узбярэжжы, у Тарносе. Грузіўся кукурузай...

У каго якія, а ў мяне круцілася ў галаве думка: «Нармандыя —Нёман», «Нёман — Гарона», «Гарона — Дзвіна»...

Вайна ўспаміналася ўсю дарогу...

У Бардо ў час вайны ўпала адна бомба, амерыканская. І то выпадкова: самалёт іпюў бамбіць порт...

НЕЗВЫЧАЙНА пачалося знаёмства з Луўрам. Спачатку мы наведалі дзіцячую мастацкую школу пры музеі. Былі на занятках юных мастакоў і скульптараў. Выкладчыца керамікі і скульптуры мадам Валянціна Шлягель расказала, што чарга паступіць у гэтую школу вельмі вялікая, а плата — самая нізкая. Вучняў прымаюць без экзаменаў на выяўленне таленту — бяруць кожнага, хай праяўляе сябе. Некаторыя дзеці займаюцца па дзесяць гадоў. Чым найбольш заклапочаны педагогі, дык гэта навучаннем тэхніцы. Ёсць праграма па тэхніцы. Форму не задаюць. «Мы лічым, што дзіця заўсёды мае рацыю... Нам здаецца, што дзіця больш выбірае атмасферу, чым тэхніку... Яны нас выбіраюць, а не мы — іх...» Не буду прыводзіць усіх выказванняў мадам, не ведаю, ці выявіла яна хоць адзін талент у класе. Але з першага позірку ясна было, што дзеці займаюцца з вялікай ахвотай — усе ў гліне, крэйдзе, усе натхнёныя і заклапочаныя. Тут дзяўчынка «праходзіць» мексіканскую тэхніку лепкі гаршка, там у хлопчыка тэма: «Прычоска і валасы ў скульптуры...» Ёсць рэалісты — і бачыш на палічках лепку, якая кранае наівам і шчырасцю: бабулі, дзяды, домікі. Ёсць і «абстракцыяністы» — тады выглядае на свет боскі якая-небудзь зрэзаная спіраль!..

А за сцяной майстэрні быў Луўр... Ніка Самафракійская, Венера Мілоская, «Джаконда»; Гойя, Давід, Леанарда да Вінчы, Рафаэль, Тыцыян, Рубенс, Ван-Дэйк, Дэга, Рэнуар; італьянцы, фламандцы, — дух займае, як успомніш усё і ўсіх... Сусветная скарбніца, якой няма цаны. Мастацтва, якое ўзвышае душу, хвалюе, радуе, змушае схіляць галаву перад бяссмерцем чалавечага генія...

Я люблю жывапіс, успрымаю яго сэрцам, кожны сапраўдны твор мяне ўражвае да болю, і боль гэты чысты, высокі.

Не тую рэакцыю выклікаюць творы сюррэалістаў. Апаноўвае жудасць, страх, недаўменне, пратэст.

...На беразе мора, ледзь не ў натуральную велічыню, — жаночае цела; да пояса — жанчына, вышэй — рыба з вырачанымі вачыма, з плаўнікамі замест рук (Магрыт). А палатно ж прысвечана канкрэтнай, так сказаць, жанчыне; называецца: «Партрэт Э. Л. Г...» Або: голая жанчына выгнулася ў крэсле, цела жаноцкае, галава гіены... «Шчасце быць каханай» (Фялікс Лябіс)... Яшчэ партрэт Магрыта: стройная жанчына ў белым. І замест твару — нашлёпка з ліловых кветак...

Усюды на сценах вялізныя палотны, на іх — цьмяныя цыклопы, чырвоныя месяцы, разрэзаныя твары і часткі цела, а ў адным куце —скульптура пад назвай «Юла»... з беласнежных жаноцкіх грудзей... Не прыводжу ўсе назвы, не характарызую ўсіх мастакоў, як я, глядач, іх зразумела. Бо тады давядзецца характарызаваць і працу пад такой, прабачце, назвай «Савакупленне раяля з жанчынай»... (Андрэ Масон).

Славутыя на Захадзе імёны, славуты Сальваторэ Далі, славуты Макс Эрнст...

Дзікі, натуралістычны хаос на вядомым палатне «Лоўля тунца» Далі. «Што сказаць пра Далі? — перапытаў адзін французскі мастак, які быў разам з намі на экспазіцыі і якога я папрасіла пракаменціраваць «Лоўлю тунца». — Рэч сухая, халодная, непрыемная... А наогул ён багацей, жыве ў Іспаніі і Нью-Йорку, мае два ўласныя астравы...» Жахліва адчуваеш сябе перад скульптурай Далі «Рэтраспектыва жаночага бюста». На шыі ў жанчыны — чорны пасак, на якім фігуры мужчын у клоунскай паставе і два кукурузныя кіяхі. На галаве — вялізны бохан хлеба; на хлебе — людзі з рыдлёўкамі і два цабэркі. Па лобе жанчыны паўзуць натуральныя мурашкі...

Што гэта, нашто гэта? Здзек, насмешка, прыніжэнне, забаўка атлусцелага, якому ўсё роўна будуць апладзіраваць?!

— Яны малююць свае сны, таму мы можам іх і не зразумець, — тлумачыла мне дама ў спадніцы з разрэзам, мастацтвазнаўца.

— А чаму мой сон, прытым хворы, павінен цікавіць чалавецтва? — кажу я.

Дама маўчыць.

А я запатоўваю ў блакнот яшчэ адно тварэнне — «Смерць Андрэ Брэтона» Рабера Дэсноса. Адзін мастак і паэт паказаў для нашчадкаў смерць другога паэта і мастака. Зялёная лапішча прыціснула ногі ахвяры — страшна. Замест галавы, зноў жа, белае пакрывала, складкі яго — нібы морда нейкага звера. Страшна. На адкрытую спіну (мярцвяк ляжыць на жываце) з лейкі цурком цячэ кроў... Увекавечаны і рэальны, толькі, прабачце, голы зад нябожчыка...

Ці не перавярнуўся б той у труне, каб ведаў пра такі твор?!

Усіх пацешыў Макс Эрнст сваёй сапраўды арыгінальнай кампазіцыяй — «Мадонна карае Ісуса». Разумееце: не тая, што з мацярынскай пяшчотай нясе свету маленькага бога (да чаго мы прывыклі), а сапраўдная фурыя! Сядзіць верхам на банкетцы, палажыла перад сабой голенькае дзіця (з абадком святасці над галоўкай) — і лупіць яго з усёй сілы! Аж попка пачырванела ў малога Ісуса...

Напісана ярка, фарбы яркія, мадонна зацятая ў сваім занятку...

Я думаю і думаю: што меў на ўвазе мастак? За што яго багародзіца карае сына?..

Гаворачы пра Францыю, нельга не гаварыць пра мастакоў. І я шкадую, што аб'ём артыкула не дазваляе сказаць пра ўсё, што спадабалася, што ўразіла. Пра музей «Мадэрн», дзе залу займае і наш віцебскі зямляк — Шагал. Пра музей Радэна. Пра вітражы сабора Сант-Шапэль. Пра цудоўныя палацы Версаля. Пра бессмяротную гармонію Нотр-Дам, у якім давялося нават слухаць арганны канцэрт...

Будзе памяць у сэрцы, будуць, напэўна, і вершы. А галоўнае — веды, якіх не напоўніш з кніг...

Мы ЕХАЛІ ў курортны горад Біярыс на ўзбярэжжы Атлантыкі. Абапал дарогі цягнуўся сасновы лес. Спачатку рэдкі, потым — гусцейшы і якраз па рускай прымаўцы: далей у лес, болей дроў. Праязджалі лясны раён, дзе людзі жывуць са збору смалы, з вырубак, і скрозь ляжыля іх навалам — бярвенні, дошкі, драніца, трэскі.

— Як у вас у Беларусі, — кінуў нехта.

— У параўнанні з нашым лесам гэта — хмызнячок! — ганарыста азвалася я, а ў душы была згодна: домам навеяла ў гэтым далёкім ад дому краі...

Ехалі-ехалі, усё лес ды лес, і палянкі траляліся, і лужкі квяцістыя. У аўтобусе горача, хочацца піць, але і ногаласкі пра тое, каб выйсці на ўлонне, гід не ўсчынаў. Перад кожным участкам лесу стаяла таблічка, і на ёй — прозвішча ўладальніка. Прыватная ўласнасць, не смей ступіць ці сарваць лютік! Просты жоўты казялок, які ў нас дома за пустазелле танней!

...У цэнтры Парыжа, каля палацаў Шайё, дзе мы бавілі нейкую вольную мінуту і назіралі, як адзін хлапчук вучыць катацца на роліках другога, адбылася такая сцэнка. Ідзе па тратуары зграбная маладая француженка ў максі-паліто, з доўгімі валасамі, і нясе на руках... тыгранё. Нашы мужчыны, хто ведаў мову, кінуліся да яе, жанчына спынілася, ахвотна дазволіла ім палашчыць звярка. Дазволіла сфатаграфавацца з ім. А калі сябры, аматары экзотыкі, аддалі тыгранё, жанчына як ні ў чым не было патрабавала... заплаціць пяць франкаў за тое, што здымаліся з яе ўласнасцю...

Праз дзень — зноў сутыкненне. Вяртаюцца таварышы з прагулкі і расказваць не хочуць, што добрае бачылі, дзе былі.

— Дайце пакуль што апамятацца, — кажуць. — Стаміўшыся, мы ўзрадаваліся, калі ўбачылі парк і лавачку. Селі, пасядзелі — падыходзіць жанчына з бляшанкай і патрабуе два франкі... За тое, што сядзелі на лавачцы!..

...Шукаючы той самы дзіцячы пісталет, які заказаў мне прывезці сын, я абышла з дзесятак магазінаў цацак. Самой было не так цікава купіць, як назіраць паводзіны прадаўцоў-прыватнікаў. Ледзь заходзіш — ветлівае «мадам», уся ўвага — табе. Але, калі адразу назавеш суму, на якую ты хочаш набыць пакупку, і сума аказваецца маленькай: усю ветлівасць як рукой здымае! Адна гандлярка прапаноўвала мне дарагія цацкі. Я сказала, што мне трэба — на восем франкаў, тады яна ўскліннула: «О-ля-ля!» — і беспардонна пайшла з залы...

Плата за ўсё: за ўсмешкі, за любоў, за аналіз у клініцы, за адпачынак на лаўцы, за спакусу зняцца з жывёлінай... І ніхто не здзіўляецца. Як жа: на тым і трымаецца свет, дзе ўсё можна купіць — ад штучных веек іназногцяў да залатых архірэйскіх крыжоў...

Як добра дома, дзе кожны лес — твой, кожны луг і краскі на лузе — твае, і ты, кожны, гаспадар зямлі, травы, неба!

Гаспадар і наняты, — той, каго гаспадар корміць... Старыя гарсоны ў рэстаранах і барах... Такія старыя, што я пытала: у колькі год мужчыны ў Францыі ідуць на пенсію? Наша Александрын буркнула: маўляў, у шэсцьдзесят пяць, а яму яшчэ столькі няма... Згорбленыя плечы, ні валаска на галаве, ні зуба ў роце. Гарсон не ходзіць — бегае з кута ў кут: з бутэлькамі, з падносамі, з пасудай. І прытым паспявае, не выціраючы поту на твары, усміхнуцца мімаходзь бармэну, што стаіць як цар за буфетам і паглядае...

Гаспадыня замка Шато-Манбурск'е мадам Кеа хвалілася: «Вінаградары любяць сваю работу!» — Вінаградары «любяць» і робяць, а віны завод і падвалы належаць ёй і яе сям'і... Дзіўнае разуменне любві да працы!..

Самае большае шкадаванне маё — што не давялося нідзе сустрэцца з рабочымі, творцамі ўсяго таго багацця, якім набіты неабсяжныя і дробныя магазіны ўласнікаў...

Якраз тымі днямі баставалі рабочыя заводаў «Рэно»...

ПЕРАД ад'ездам таварышы з Мінска казалі: «Будзеш на Пэр-Лашэз — пакланіся...»

І вось я перад Сцяной Камунараў... У сцяне палалі гваздзікі. Значыць, нямала было тут людзей, якія хацелі пакланіцца памяці герояў першай у свеце пралетарскай рэвалюцыі... Я ўспамінала, што да гэтай сцяны прыходзіў Ленін (першы раз ён наведаў могілкі ў 1895 годзе, у час першага прыезду ў Парыж). Тут ён выступаў 3 снежня 1911 года — на пахаванні Поля і Лауры Лафаргаў, — мы бачылі іх магілу...

А перад гэтым паклалі гваздзікі на магілы Марселя Кашэна і Марыса Тарэза... Нам расказалі, што фашысты ўчынілі здзек над магіламі слаўных сыноў Францыі. Кампартыя звярнулася да працоўных, і адбылася вялікая гнеўная дэманстрацыя. Камуністы, рабочыя прынеслі на магілы сваіх важакоў горы кветак...

Такая ж дэманстрацыя адбылася тады, калі фашысцкія грамілы ноччу, каб людзі не бачылі, уварваліся ў музей-кватэру Леніна на вуліцы Мары-Роз. Парвалі дакументы, разбілі бюст, перакулілі шафу з макетам... Пакуль пачулі суседзі ды заявілі ў паліцыю! А паліцыя і не шманала... Пра гэта з болем расказваў таварыш Лежандр, стары камуніст, загадчык музея...

Як сувеніры, пакінула ў Музеі на Мары-Роз кніжачкі Купалы і Коласа ў нашым мініяцюрным выданні. Сказала, што яны напісалі найлепшыя вершы пра Леніна...

Імем Леніна называецца галоўная вуліца горада Тарноса, дзе нас цёпла прымаў, шмат распытваў пра Савецкі Саюз мэр горада камуніст таварыш Майя.

Імя Леніна блізкае ўсім працоўным французам, і не іх віна, што муніцыпалітэт Парыжа не асмеліўся перайменаваць вуліцу Мары-Роз у вуліцу Леніна...

...Цёплую сустрэчу наладзілі савецкім і іншым замежным гасцям студэнты факультэта сацыяльных кар'ер (нешта накшталт юрыдычнага) універсітэта ў Бардо. Які гэта слаўны быў вечар! Усё адбывалася ў невялічкай канцэртнай зале — былі там падмосткі, дзе знаходзіўся аркестрык, а найбольш — бочкі з вінам і закусь. Госці сядзелі ў зале за столікамі. Нашы знаёмыя славісткі Франсуаза і Дамініка — яны былі перакладчыцамі на пасяджэннях АСІТЭЖ і трошкі мясцовымі гідамі — падыходзілі з падносамі, прапаноўвалі піццё і курыва. У студэнтаў не было ніякай праграмы. Яны забаўлялі нас тым, што самі пад аркестр танцавалі ў рытме розныя танцы без асаблівага малюнка, запрашалі нас, спявалі. Сваю студэнцкую са словамі: «Мы любім сасіскі, мы любім віно». Нашы «Падмаскоўныя вечары», розныя іншыя мелодыі. Усе абменьваліся сувенірамі. І калі ўзбек з нашай групы надзеў на галаву прафесару дэ Графу цюбецейку, дык студэнты тут жа склалі і праспявалі куплеты ў гонар гэтай сяброўскай «шапо». Дамініка больш займалася гаспадаркай, а Франсуаза завіхалася на сцэне — худыя, аж вострыя каленкі, кароткая спаднічка ў клетку; сама тонкая, вочы вялікія, глыбокія. Колькі кавалераў у Франсуазы! Кожны юнак быў рады запрасіць яе. Франсуаза курыла, з усімі разам брала кухаль — і заставалася нястомнай у танцы, у песні! Рослыя, танклявыя хлопцы выглядалі шчырымі, мужнымі, добрымі. Душа балела глядзець на гэтае свята маладосці. Хоць бы ўсё было добра ў гэтых маладых французаў, хоць бы жылі яны шчасна і заставаліся нашымі сябрамі! Веру, што застануцца. І не забуду ніколі, як юнакі ў канцы вечара, сабраўшыся цесна ў круг, са старым прафесарам на чале, спявалі «Інтэрнацыянал»... Палалі агнём цудоўныя маладыя вочы, і рукі былі ўзняты ўгору і сціснуты ў кулак!..

Дух камунараў жыве, не гіне.

Парыж — Мінск.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

Паўлу ПРУДНІКАВУ — 60 гадоў

Спаўняецца 60 гадоў беларускаму паэту Паўлу Пруднікаву. З гэтай нагоды праўленне Саюза пісьменнікаў Беларусі накіравала юбіляру прывітанне, у якім гаворыцца:

«Дарагі Павел Іванавіч!

Шчыра, па-таварыску віншуем Вас з днём шасцідзесяцігоддзя.

Вы прайшлі нялёгкі жыццёвы і творчы шлях. Выхадзец з беднай сялянскай сям'і, Вы рана сталі працаваць, былі рабочым на будаўніцтве, грузчыкам на чыгунцы, журналістам, настаўнікам. Невыпадкова, што Ваш першы зборнік, які выйшаў сорак гадоў таму назад, называўся «Песні грузчыкаў». Вашы вершы прасякнуты любоўю да працоўнага чалавека, да радзімы, вызначаюцца бадзёрым настроем і народным каларытам.

Жадаем Вам добрага здароўя, поспеху ў працы і ўсяго найлепшага ў жыцці».

Рэдакцыя штотыднёвіка «Літаратура і мастацтва» далучаецца да гэтага прывітання.

Павел ПРУДНІКАЎ

РАЗВІТАННЕ З БРАСЛАЎШЧЫНАЙ

Бывайце, блакітныя далі
І сініх дуброў перазвон!..
Вы ўсё,
што змаглі,
мне аддалі:
Душу сваю,
шыр
і разгон.
Я вас пакідаю, як сябар,
Як друг,
а не як уцякач,
Бо вы не далі мне азябнуць —
Лячылі,
як вопытны ўрач.

Я вамі заўжды ганарыўся,
На подзвігі разам ішоў.
Я з вамі навек парадніўся
Не знешне —
усёю душой.
І дзе б мяне зноў ні кружыла
Жыццё маіх спелых гадоў —
Вярнуся да вас старажылам,
Як быццам у родны свой дом.
Бывайце ж, азёрныя далі
І гоман няўрымслівых хваль!..
Вы чыстыя песні спявалі,
Якія ў душу мне запалі,
Як самы каштоўны крышталь.

СІНЬ І СІНЬ

Сінь і сінь!..
Гамоняць хвалі
Ціха, спакваля.
Быццам нешта захавалі
І пайшлі гуляць!..
Пазляталі з неба зоры
На разліў, на гладзь
І няведамым узорам
Пачалі мільгаць.
Чайкі кружацца, скігочуць!..
Светла на душы!
Не ахопяць нашы вочы
Вадзяную шыр.
Дзе ж канец блакіту-сіні?
Дзе рубеж ляжыць?
Можа, гэта сны наснілі?
Можа, міражы?

Не, не сны і не паданні,
Не міражны зрок —
Над блакітна-сіняй даллю
Рэдзенькі дымок;
Лёгкай, белай павуцінай
Сцелецца туман,
А па беразе вацінай
Лёг мурог-дыван.
Як прыемна з гэтай сіні
Слухаць гоман хваль,
Піць бальзам чароўнай сілы
І глядзець у даль!..
Гэта край мой таямнічы,
Край надзей і мар.
Ён сыноў на подзвіг кліча,
Ён —
тварэц, пясняр!

НАШ ДРУГ

ВІЛЬНЮС, САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ.

Пісьменнікі Савецкай Беларусі глыбока смуткуюць у сувязі са смерцю выдатнага літоўскага пісьменніка, грамадскага дзеяча, вялікага сябра беларускай літаратуры Антанаса Венцлавы і выказваюць сваё шчырае спачуванне сям'і і ўсім блізкім нябожчыка.

НЕЧАКАНАЯ вестка аб смерці друга цяжка бянтэжыць. Ніяк не могуць пагадзіцца думка і сэрца, што памёр вялікі друг беларускіх пісьменнікаў, дбалы знаўца нашай літаратуры...

Не толькі мне, але і многім нашым пісьменнікам пашэнціла блізка ведаць яго, нават неаднойчы гутарыць з ім за дамашнім сталом. Яшчэ зусім нядаўна я быў яго госцем на дачы ў цудоўнай блакітнай Паланзе. Антанас запрасіў мяне да сябе. Ён многа распытваў пра сваіх сяброў, беларускіх пісьменнікаў Петруся Броўку, Максіма Танка, Івана Мележа, Івана Шамякіна, Міхася Лынькова, Янку Брыля. Ён цікавіўся літаратурнай спадчынай Янкі Купалы і Якуба Коласа, паказваў унікальныя выданні нашых пісьменнікаў на літоўскай мове.

Асабліва яго цікавіла літаратурная моладзь, а з Барадуліным, Гілевічам, Нядзведскім, Бураўкіным яму неаднаразова даводзілася сустракацца. Ён рэгулярна выпісваў і чытаў нашы часопісы, газету «Літаратура і мастацтва» і быў у курсе ўсяго нашага літаратурнага жыцця.

Нельга забыць і Тыдзень беларускай літаратуры ў Літве, калі Антанас Венцлава актыўна ўдзельнічаў у тэлевізійных і радыёперадачах. Вельмі проста, па-сяброўску ён сустракаў кожнага з нас і пакінуў незабыўныя ўспаміны аб сабе як аб чалавеку вялікай культуры і сціпласці. У сваіх размовах ён ганарыўся тым, што нашы рэспублікі жывуць, як родныя сёстры, а нашы народы нішто і ніколі не раз'яднае. «Беларуская літаратура, — казаў ён, — пачынала сваё жыццё ў стольным літоўскім градзе Вільнюсе, так што нашы літаратуры — спарышы на адной вельмі трывалай галінцы».

А. Венцлава па-сыноўняму любіў сваю рэспубліку, свой народ, і для росквіту яго аддаваў усе свае сілы і талент. Ён неаднаразова казаў, што і ў мове нашых рэспублік ёсць адменна пявучая струна, і ў гэтай пявучасці шмат своеасаблівага і роднага, што збліжае і яднае нашы народы.

Антанас Венцлава быў надзвычай простым і сардэчным чалавекам, і яго прастата была вынікам высокай культуры і адукаванасці. Слова Антанаса Венцлавы магло суцешыць і ў вялікім смутку, абрадаваць перспектыўнасцю і спадзяванкай.

Антанас Венцлава быў першым савецкім міністрам асветы Літвы, адданым і шчырым камуністам, кіраўніком літоўскіх літаратараў. І кожны, каму давялося пазнаёміцца з ім, захаваў яго сяброўскую добразычлівую ўсмешку ў сваім сэрцы.

Мікола ХВЕДАРОВІЧ.

ТОЛЬКІ АЎТАПАРТРЭТ...

Мал. М. КАРАБКО.

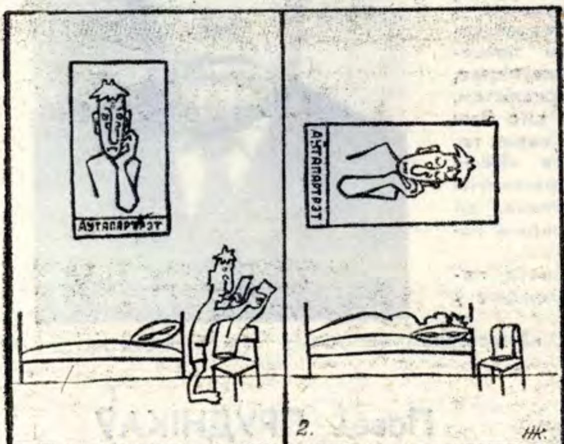

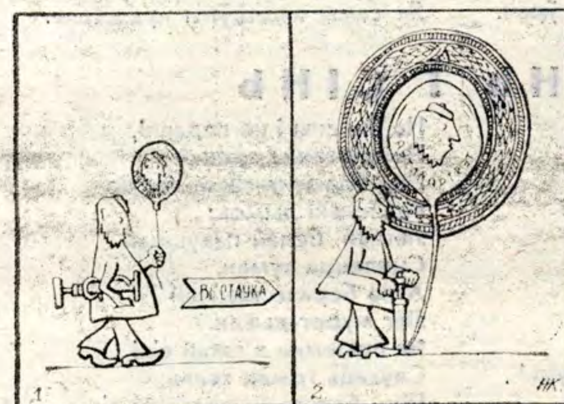

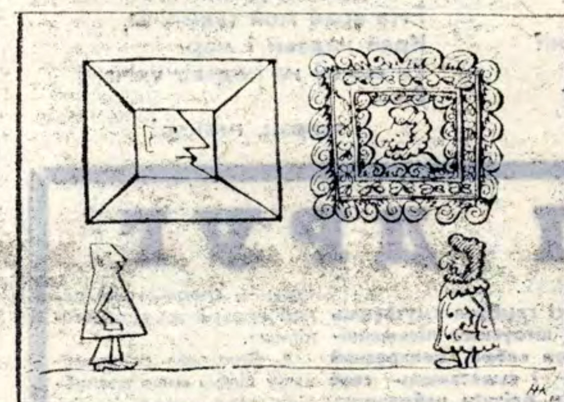

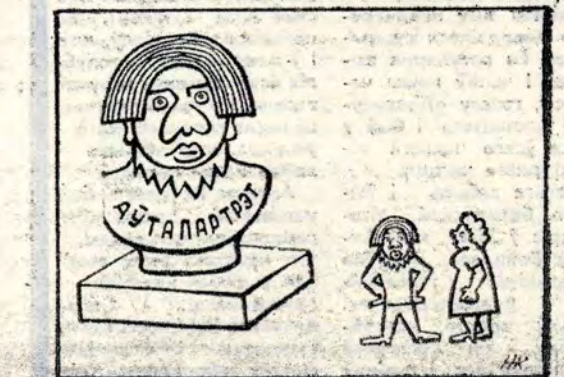

— Ва ўсякім разе, яго не назавуць маленькім!

ЖЫЦЦЁ — ШТУКА СКЛАДАНАЯ

З дзённіка пісьменніцы Адальфіны ЛІЦЫІ

28 сакавіка. Прачнулася рана — разбудзіў муж, злосна ляпнуўшы дзвярыма. Відаць, зноў нічога не знайшоў у халадзільніку. Не вялікі пан, паснедае ў сталоўцы. Хіба ж я вінавата, што ягоны працоўны дзень пачынаецца з васьмі гадзін раніцы? Нічога, вечарам накармлю як след, адыдзе.

Ох і не люблю ж я хадзіць у магазіны!.. Што ні апрані — ніхто на цябе не зірне нават. Усе шныпараць вачамі па прылаўках, каўбасу, мяса шукаюць. Я ж купляю толькі пельмені. Гэта — цуд! Укінеш у вар — і гатова.

У чарзе ля касы — чалавек пяць. Раптам нейкі мужчына з сумкай лезе наперад.

— Салідны чалавек, а без чаргі, — заўважаю яму.

— Я займаў, — агрызаецца.

Хлусіць, вядома. Яшчэ і сведкаў шукае. Вось тып! Абавязкова трэба запомніць знешні выгляд — прыгадзіцца для адмоўнага героя будучай аповесці.

3 красавіка. Сёння ў саюзе абмеркаванне новага рамана Андрона К., а краўчыха не пашыла сукенку. Яшчэ даводзіць, што дамаўляліся на 10 красавіка. Во цытра! Быццам я не помню. Давялося паўдня вісець над душой. Затое як я вылучалася! Драматург Лявон Д. не адрываў ад мяне вачэй. А паэтэса Ганна В. аж зубамі скрыгатала ад зайздрасці.

Лявону Д. вельмі ідзе белая нейлонавая кашуля і сіні гальштук. Вось такім будзе галоўны герой маёй новай аповесці — прыгажун і гарэза з каштанавым чубам і блакітнымі вачамі. І імя яму дам — Лявон...

5 красавіка. Гэтыя пельмені мне шлункі пераядуць. Зімой яшчэ як-ніяк, а куды цяпер іх дзець? У сумачку не лезуць, у руках несці — сорамна. А тут яшчэ сустрэлася так званая сяброўка дзяцінства, Вера С. Крычыць на ўвесь магазін:

— Адарка!!! Няўжо гэта ты, Адарка Дзераза?! А помніш, як мы разам гусей пасвілі? Цябе яшчэ дражнілі: «Каза-Дзераза»...

І рагоча, як дурная. Во культура! Настаўніцай працуе, а прэсы не чытае. Інакш ведала б, што я — не Адарка, а Адальфіна, і не Дзераза, а Ліцыя. Надарыцца выпадак, на нарадзе якой, дзе будзе прысутнічаць міністр асветы, выступлю і раскажу, якіх педагогаў трымаюць яны ў сталіцы.

7 красавіка. Набегла ў магазін «Сінтэтыка», там японскія кофтачкі давалі. Чарга вялізная. Добра, што суседка Люся пусціла перад сабой. Праўда: не абышлося без эксцэсаў: нейкі дзівак лямант падняў — чаму без чаргі. Рыцар! Не можа ўважыць жанчыне... Не, нам трэба часцей паказваць падобных тыпаў у сваіх творах. Бязлітасна бічаваць нахабнікаў...

10 красавіка. На лістку календара чытаю: «Схадзіць да краўчыхі на прымерку сукенкі». А я ўжо тую сукенку знасіла і здала ў камісійны магазін. Вось яскравы прыклад, калі жыццё мудрэй нашых задум і планаў. Складаная штука гэта — жыццё.

12 красавіка. Праплакала ўвесь дзень. Мужчынам ніколі не зразумець нашай жаночай чуллівасці. Яны, можа, і ў люстэрка не глядзяцца. Таму і нервы ў парадку. А тут... Падумаць толькі — новую маршчынку на пераноссі ўгледзела. Патрэбна яна мне!.. Калі па дакументах яшчэ і сарака гадоў няма. Праўду пісалі класікі, што праца пісьменніка — катарга. Усе беды ад працы: думаеш многа, хмурышся, — вось і атрымлівай маршчыны! Не, трэба менш думаць. Калі ёсць талент, некалі ўсё выльецца само сабой. Асноўнае — здароўе зберагчы. Адпачынак патрэбен. Поўдзень. Мора. Сонечныя ванны. Сёння ж загадаю мужу, няхай піша заяву, атрымлівае адпускныя, каб я змагла выкупіць пуцёўку. Сам жа ён няхай зноў едзе да бацькоў у вёску, рыбачыць і самагонку п'е.

15 красавіка. Лявон Д. запрасіў у тэатр на прэм'еру сваёй «Разлучніцы». Як дурніца, прыбіралася, завіўку зрабіла. Спадзявалася сядзець з ім у ложы. А ён жонку прывалок. Здзіўляюся, навошта жаніцца, калі ты маеш талент драматурга? Грошы ракой плывуць, вакол — актрысы, балерыны, пісьменніцы. Гастролі. Гасцініцы. Рэстараны. Жонка тут проста лішняя. Вось ён пасля спектакля запрасіў усіх выканаўцаў, сяброў і знаёмых у буфет. Кожная з нас, жанчын, гатова павіншаваць аўтара шчыра, з пацалункам. Ці ж такое робіцца пры жонцы? Пітва і яды было многа, ды не хапала раскаванасці, свабоды. Бедны Лявон зрэдку кідаў вінаватыя позіркі. Я разумею яго. Уліп хлопец. Яго становішча — сюжэт для рамана, а то і трагедыі... Марна прайшоў вечар, што ні кажы.

16 красавіка. Зноў разбудзіў муж, злосна ляпнуўшы дзвярыма. Ну чаго злавацца? Павінен жа ўрэшце-рэшт зразумець, што я яму не домработніца. Іншы б ганарыўся, што яго жонка — пісьменніца. А ён...

Да друку падрыхтаваў.

Акім ЧЫЖ.

Аляксандр ЛІХАЧ

МІМАХОДЗЬ

У магазіне «Жывая рыба» грамадзян з вудамі абслугоўвалі без чаргі.

□

Скульптару-абстракцыяністу гаварылі: «Не вАляй дурня».

□

Тупую брытву цырульніка пацыенты востра адчувалі на сваёй скуры.

З ПАДСЛУХАНАГА

— Міхась, колькі ў цябе дзяцей?

— А, пэўна, з тузін.

□

— Дауней як было? Нарадзілася дачка — рыхтуй пасаг.

— Дык яно і цяпер. Як ёсць «Волга», дык выйдзе замуж і сляпая Вольга.

Запісаў А. ШОЦКІ.

Валянцін СТАЛЬМАХОЎ

СЛОЎНІК

ГРАЦЫЯ — багіня, што прапала без весткі.

КІРМАШ — своеасаблівая кансерваторыя. Кожны спрабуе сілу свайго голасу.

ЗЛО — дабро з адмоўным знакам.

РЭЎНАСЦЬ — любоў, якая глядзіць праз павелічальнае шкло.

ЖАНІЦЬБА — спроба завесці ўласнага дамавіка.

Браты БАРОЎКІ

ЗМІКІЦІЎ

— Дзе ты быў, скажы, суседзе?
— У гасцях. Дайшоў вось ледзьве.
— Што з табой зрабілі госці?
— Паламалі, бачыш, косці.
— Ай-яй-я! За што, суседзе?
— Бо ў гасцях суседку ўгледзеў.
— Нельга ж так было рабіці!
— Гэта я ўжо й сам змікіціў.

РАГУ

У той сталоўцы на рагу
Вам ветліва дадуць рагу.
Шкада, што мяса ў тым рагу —
Як у каровы на рагу.

Павел ШЫБУТ

ШРАЦІНКІ

Летам і качка прачка.

□

Зяць атрымаў у пасаг... цешчу.

□

Ягоная торба даўно грашовым кашалём стала.

□

Не меў гадзінніка, таму адставаў ад часу.

□

Не ў грашах справа, калі ў руках пава.

□

Чалавек усё можа, нават перастаць быць чалавекам.

□

Марная работа: галіць бараду, калі баляць зубы.

□

Толькі гандаль плёткамі не прыбытковы: за што купляюць, за тое і прадаюць.

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР. Минск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавецтва — 33-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Індэкс 63856 АТ 07773